

50 jaar seksualiteit in vrouwen tijdschriften

Een historisch onderzoek naar de representatie van seksualiteit in vrouwen tijdschriften

Student Naam: Lisa Weggemans

Student Nummer: 415044

Supervisor: A.F.M. Krijnen

Tweede lezer: B.C.M. Kester

Master Media Studies - Media en Cultuur

Erasmus School of History, Culture and Communication

Erasmus University Rotterdam

Master Thesis

20 juni 2016

50 jaar seksualiteit in vrouwentijdschriften

Abstract

Deze master thesis onderzoekt de manier waarop seksualiteit wordt gerepresenteerd in de vier vrouwentijdschriften *Margriet*, *Libelle*, *Viva* en *Flair* in een periode van 1965 tot 2015. In de jaren zestig vindt in Nederland een seksuele revolutie plaats die ertoe leidde dat er in de maatschappij meer ruimte kwam voor seksualiteit. Vijftig jaar later lijken alle taboes op het gebied van seksualiteit te zijn doorbroken. In media kan tegenwoordig alles worden besproken op het gebied van seksualiteit. Maar hoe heeft zich dit in deze vijftig jaar ontwikkeld? Dit onderzoek draagt bij aan het beantwoorden van deze vraag door de ontwikkeling hiervan in vrouwentijdschriften te onderzoeken. Tijdschriften zijn een vorm van massamedia en hebben een belangrijke rol in het representeren van ideologieën, waarden en wereldbeelden. Tijdschriften hebben daarmee ook invloed op de constructie van seksualiteit in de maatschappij.

Het onderzoek is uitgevoerd middels een discoursanalyse geïnspireerd op de ideeën van filosoof Michel Foucault. Er is hierbij gekeken naar de manier waarop bepaalde discourses en ideeën tot stand kwamen en hoe deze door de tijd heen zijn veranderd in vrouwentijdschriften. Media als vrouwentijdschriften spelen een grote rol in het representeren van een bepaalde werkelijkheid. De discourses die uit dit onderzoek naar voren zijn gekomen laten zien hoe de vrouwentijdschriften seksualiteit op een bepaalde manier representeren.

Uit het onderzoek komen twee dominante discourses naar voren die de gehele onderzoeksperiode blijven bestaan. Het eerste dominante discours is heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als de norm. In de gehele onderzoeksperiode blijft er een norm voor seks terugkomen, namelijk: het gebeurt tussen een man en een vrouw *en* binnen een liefdesrelatie. Dit discours wordt in stand gehouden door vier strategieën: seksualiteit en liefde, homoseksualiteit, vreemdgaan en anticonceptie. Het tweede dominante discours dat uit het onderzoek naar voren kwam is seksualiteit als intimiteit. In dit discours worden vooral de intieme en fysieke kanten van seksualiteit besproken. Ook dit discours wordt in stand gehouden door verschillende strategieën: inhoudelijk over seks, wat is goede seks?, masturberen en seksuele fantasieën en afwijkende seksualiteiten. Binnen de acht strategieën vinden ontwikkelingen en verschuivingen plaats. Seksualiteit kan steeds openlijker worden besproken en er wordt steeds meer mogelijk op seksueel gebied. Wel is een duidelijk verschil te zien tussen de *Viva* en *Flair*, welke seksualiteit heel open bespreken en de *Margriet* en *Libelle*, waarbij het bespreken van seksualiteit steeds meer naar de achtergrond verdwijnt.

KEYWORDS: *seksualiteit, seks, vrouwentijdschriften, discoursanalyse, representatie*

Voorwoord

Twee jaar geleden ben ik na het behalen van mijn hbo-opleiding Communicatie gestart met de pre-master Media & Cultuur aan de Erasmus Universiteit. Dit was even wennen door het niveauverschil maar uiteindelijk heb ik met veel plezier de vakken van zowel de pre-master als de master Media & Cultuur gevolgd. Nu, twee jaar later schrijf ik het voorwoord van mijn master thesis. Ik heb met veel plezier aan deze master thesis gewerkt. Het was niet altijd makkelijk maar hoe meer ik met het onderwerp bezig was, hoe interessanter ik het begon te vinden. Mede door het schrijven van deze thesis ben ik in gaan zien welke invloed de media kan hebben op de denkwijze van de mens. Ik heb er veel van geleerd en heb een andere kijk op bepaalde media-uitingen gekregen. Hierbij hebben vooral de ideeën van de filosoof Michel Foucault mij erg geïnspireerd.

Er rest mij niet veel meer dan een aantal mensen te bedanken. Ten eerste wil ik Tonny Krijnen bedanken voor haar enthousiasme, de goede begeleiding en duidelijke feedback. Mede dankzij haar ben ikzelf zo gemotiveerd gebleven tijdens het schrijven van mijn thesis. Daarnaast wil ik de medewerkers van Atria bedanken, die ervoor hebben gezorgd dat ik alle vrouwentijdschriften in kon zien die nodig waren voor dit onderzoek. Ten slotte wil ik de mensen bedanken die dicht bij mij staan en mij hebben gesteund om mijn afstuderen tot een goed einde te brengen. Met deze scriptie komt er een eind aan mijn studententijd, wat ik erg spannend maar ook uitdagend vind. Ik ben heel benieuwd wat de toekomst mij zal brengen. Ik wens u veel leesplezier!

Lisa Weggemans

Rotterdam, juni 2016

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	4
1.1 AANLEIDING	4
1.2 VRAAGSTELLING EN RELEVANTIE	9
1.3 LEESWIJZER	11
2. THEORETISCH KADER	13
2.1 ONTWIKKELING VAN SEKSUALITEIT IN DE NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ	13
2.2 SEKSUALITEIT, SEKSUALISERING EN 'GOEDE SEKS'	17
2.2.1 SEKSUALITEIT	17
2.2.2 VROUWELIJKHEID EN SEKSUALITEIT	19
2.2.3 SEKSUALISERING	20
2.2.4 GOEDE SEKS	21
2.3 VROUWENTIJDSCRIFTEN	24
2.3.1 LIBELLE	25
2.3.2 MARGRIET	26
2.3.3 VIVA	26
2.3.4 FLAIR	27
2.3.5 DE VIER VROUWENTIJDSCRIFTEN	27
2.4 REPRESENTATIE IN DE MEDIA	28
3. METHODE VAN ONDERZOEK	31
3.1 DATAVERZAMELING	33
3.2 FOUCAULTIAANSE DISCOURSANALYSE	35
3.3 BETROUWBAARHEID EN VALIDITEIT	37
4. RESULTATEN	40
4.1 DISCOURS HETEROSEKSUALITEIT EN MONOGAME SEKSUALITEIT ALS DE NORM	41
4.1.1 SEKSUALITEIT EN LIEFDE	43
4.1.2 VREEMDGAAN	49
4.1.3 HOMOSEKSUALITEIT	52
4.1.4 ANTICONCEPTIE	55
4.2 DISCOURS SEKSUALITEIT ALS INTIMITEIT	58
4.2.1 INHOUDELIJK OVER SEKS	59
4.2.2 WAT IS GOEDE SEKS?	62
4.2.3 MASTURBATIE EN SEKSUELE FANTASIEËN	64
4.2.4 AFWIJKENDE SEKSUALITEITEN ALS PORNO/SM/PARENCLUBS	67
5. CONCLUSIE	70
5.1 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAAG	70
5.2 BIJDRAGE AAN HET WETENSCHAPPELIJK EN MAATSCHAPPELIJK DEBAT	74
5.3 BEPERKINGEN EN SUGGESTIES	76
LITERATUURLIJST	77
BIJLAGE 1. GEANALYSEERDE TIJDSCHRIFTNUMMERS	82
BIJLAGE 2. TITELS GEANALYSEERDE ARTIKELEN	84

1. Inleiding

Op het voorblad van *Linda*. magazine, oktober 2015 staat met dikgedrukte letters: 'Meisjes van plezier', 'Pornoster Bobbi Eden over de man als Duracell-konijn', 'Spijt van mijn tattoo, je ex in je schaamstreek' en 'Geil & Gehandicapt, een leuke dame kost €95.' Daarnaast is op de voorpagina een grote foto van Linda de Mol te zien in een roodverlichte kamer met een kanten nachtjapon aan. Op deze voorpagina is totaal geen schaamte te vinden over het onderwerp seks. Een ander voorbeeld is de *Flair* van april 2014 waar met grote, dikgedrukte roze letters op staat: 'Alles wat je altijd al wilde weten over het.... oooooooooooooorgasme' eronder staat: 'De 5 beste klaarkomstandjes', '9 getuigenissen zonder gêne' en '5 mannen over wat wel en niet werkt'. Deze twee voorbeelden laten zien dat het onderwerp 'seks' in de Nederlandse media geen taboe meer is, het onderwerp is nu meer dan ooit publiekelijk bespreekbaar en zichtbaar. Dat we deze openheid over seks als vanzelfsprekend beschouwen, hebben we te danken aan de jaren zestig (Righart, 1995). Voor de seksuele revolutie had men zich deze openheid niet in kunnen denken, en rustten er vooral taboes op onderwerpen over seksualiteit (Hekma, 1994).

1.1 Aanleiding

De manier waarop er over het onderwerp seks wordt gepraat en hoe men erover denkt is in de loop der jaren veranderd. Seksualiteit, en vooral vrouwelijke seksualiteit, werd vroeger erg in bedwang gehouden. Tot aan het einde van de negentiende eeuw mochten jongeren in Nederland, uit de hogere en middenklasse, elkaar zelfs niet ontmoeten buiten het toezicht van ouders (Wouters, 2009). Naarmate de jaren vorderden ontstond er steeds meer openheid over het onderwerp seksualiteit. Emoties die zijn gerelateerd aan seksualiteit, werden voorheen nog ontkend en verdrongen maar aan het eind van de 19^e eeuw krijgen deze steeds meer toegang tot het bewustzijn en een bredere acceptie in de meer informele sociale codes (Wouters, 2009). Tegenwoordig, in de 21ste eeuw kan er in Nederland openlijk worden gepraat over seksualiteit. Volgens Foucault (1984) bestaat er in de Westerse maatschappij een grote belangstelling voor het onderwerp seksualiteit, wat zich het meest uit in de drang om over seksuele gevoelens te praten. In de media komt het onderwerp seksualiteit dan ook regelmatig voorbij, maar zeker niet altijd in de positieve zin van het woord (De Craene, Zebracki & Vermeiren, 2013).

Wanneer seks in het nieuws voorbijkomt, worden meestal de negatieve kanten van het onderwerp belicht. Zoals zedenzaken, waarbij meisjes worden geprostitueerd door de zogeheten loverboys, of andere zaken waarin vrouwen seksueel worden misbruikt. Daarnaast hebben de negatieve kanten ook regelmatig betrekking op jongeren en seksualisering, wat ook wel het seksualiseringsdebat wordt genoemd. In het seksualiseringsdebat zien we een overduidelijke assumptie terug; seks is slecht voor jongeren. Er wordt in dit debat naar een zeer eenzijdige en negatieve definitie van seksualisering gekeken. Terwijl seksualisering niet per se iets negatiefs hoeft te zijn. Eadie (2004) definieert 'seksualisering' als "de erotisering van iets dat voorheen niet als erotisch geladen beschouwd werd. Het is een proces waarbij datgene wat in de erotische sfeer ondergebracht wordt uitbreidt en/of verschuift" (Eadie 2004, p. 211- 212, zoals geciteerd in Claes, 2013). Hier wordt seksualisering meer in de algemene zin van het woord bekeken, iets wat dus niet sowieso negatief hoeft te zijn.

Ondanks dat seksualisering in de algemene zin van het woord niet per se negatief hoeft te zijn, wordt volgens Duits en Van Zoonen (2008) in Nederland zeer regelmatig op een negatieve wijze over de seksualisering van de samenleving gesproken, zelfs zo regelmatig dat het seksualiseringsdebat is uitgeput, alle posities zijn ingenomen en de standpunten zijn bekend. Duits en Van Zoonen (2008) verwijzen naar minister Plasterk in de *Emacipatienota 2008-2011* die stelt dat "de seksualisering mogelijk leidt tot een verruwing van de seksuele omgangsvormen onder jongeren, waardoor de lichamelijke integriteit en veiligheid van meisjes in gevaar komt" (Duits & Van Zoonen, 2008, p. 21). Er wordt dus druk gediscussieerd over de mogelijke gevolgen van seksualisering en op wat voor manier deze gevolgen beperkt kunnen worden. Seksualisering wordt als een bedreiging gezien, vooral voor jonge meisjes, omdat zij volgens dit debat vooral de gevolgen van seksualisering zullen ondervinden (Krijnen & Van Bauwel, 2015).

Zoals in de alinea's hierboven besproken komt het onderwerp seksualiteit vaak op een negatieve wijze in media naar voren. Maar dit is niet altijd het geval, in een aantal mediaplatformen is terug te zien dat seksualiteit ook in positieve zin wordt benaderd. In dit onderzoek ligt de focus niet op de negatieve gedachten over seksualiteit maar wordt juist gekeken naar de representatie van seksualiteit in het algemeen. Hierbij is vooral gericht op 'goede seks', waarbij het gaat om de vraag 'wat is goed om te doen op seksueel gebied?' in plaats van 'wat is er allemaal verkeerd aan seks?'. Bij 'goede seks' draait het om de positieve opvattingen over seks.

Vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw ontstond een seksuele revolutie, die door liep tot de jaren tachtig. Deze revolutie bracht een aantal grootschalige veranderingen met zich mee ten aanzien van de opvattingen en meningen over seksualiteit. Vanaf die tijd werden de seksuele verlangens van vrouwen meer geaccepteerd (Wouters, 2009). Het onderwerp seksualiteit kon steeds openlijker besproken worden en in de 21ste eeuw lijken er in Nederland geen taboes meer te bestaan rondom seksualiteit. Een interessante vraag om hierbij te stellen is of we deze verschuiving ook terugzien in de mediarepresentatie van seksualiteit? Daarom is dit onderzoek gericht op een periode van vijftig jaar, van 1965 tot 2015. Volgens Gauntlett (2008) was er inderdaad een verschuiving te zien in de mediarepresentatie van seksualiteit in deze periode. Hij toont in zijn onderzoek aan dat er onder andere een verschuiving heeft plaatsgevonden vanaf de jaren zestig in de manier waarop vrouwen zijn afgebeeld in vrouwentijdschriften. Waar zij voorheen nog werden afgebeeld als de 'ideale huisvrouw' verschoof dit beeld na de jaren zestig naar de vrouw als individueel, vrij en sterk. Opvallend is dat het tijdens de seksuele revolutie vooral ging om de bevrijding van vrouwen, en het ging bijna nooit over mannen.

Ook het seksualiseringsdebat draait vooral om vrouwen en meisjes en gaat (bijna) nooit over jongens. Het debat kunnen we daarom gendergericht noemen. Gender verwijst niet specifiek naar de biologische sekse, dus het fysieke geslacht van een man of vrouw, maar naar de sociale constructie van mannelijkheid en vrouwelijkheid (Gauntlett, 2008). De gendergerichtheid van het seksualiseringsdebat en de seksuele revolutie is één van de redenen waarom er in dit onderzoek gericht wordt op vrouwentijdschriften. Er wordt gekeken naar de manier waarop seksualiteit wordt gerepresenteerd in vrouwentijdschriften. In deze tijdschriften wordt regelmatig op een positieve manier naar seksualiteit van vrouwen gekeken. Maar volgens Gauntlett (2008) is het vrouwentijdschrift een medium waarin vrouwelijkheid sociaal wordt geconstrueerd. Ondanks dat vrouwen vanaf de jaren zestig meer werden afgebeeld als individueel, vrij en sterk, is er nog steeds een representatie te zien die vertekend is volgens genderpatronen (Gauntlett, 2008). Zo zijn bepaalde stereotypen van vrouwen nog steeds zichtbaar, zij worden bijvoorbeeld regelmatig als lustobject geportretteerd in tijdschriften.

Seksualiteit wordt in tijdschriften op verschillende manieren besproken, bijvoorbeeld door artikelen waarin ervaringsverhalen van de lezeressen zelf worden

verteld, rubrieken waarin vrouwen vragen kunnen stellen over seksualiteit, rubrieken waarin tips en adviezen worden gegeven door de redactie en informatie over seksualiteit door deskundigen, enzovoorts. Al deze aandacht voor seksualiteit gaat meestal juist over de positieve opvattingen over seks, waarbij de focus vooral ligt op technieken voor seksuele handelingen en hoe men haar seksuele leven kan verbeteren (Ward, 2003). Zoals aan het begin van de inleiding werd benoemd, zien we op de voorpagina's van vrouwentijdschriften tegenwoordig geen schaamte over seks, er wordt juist veel aandacht aan besteed. Op deze pagina's zien we dan ook vooral headlines terug die verwijzen naar 'goede seks'.

Tijdschriften zijn al lange tijd een belangrijk medium voor (jong) volwassenen om informatie in te winnen over seksuele onderwerpen, zoals seksuele vaardigheden en technieken, voortplanting kwesties, seksuele gezondheid en alternatieve seksualiteiten (Bielay & Herold, 1995; Taylor, 2005; Ward, Van den Bos & Eggermond, 2015). Hierdoor leveren tijdschriften een enorme bijdrage aan onze opvattingen over seks en seksualiteit. Wel is de manier waarop er over seksualiteit wordt gepraat veranderd door de jaren heen. Zaken die met seksualiteit te maken hadden waren in vrouwentijdschriften voor de jaren zestig nog gehuld in geheimzinnigheid en taboes (Hülsken, 2005). Door de seksuele revolutie die in Nederland plaatsvond halverwege de jaren zestig veranderde de houding tegenover seksualiteit (Hekma, 1994). In verschillende vrouwentijdschriften werden onderwerpen aangesneden die tien jaar daarvoor nog onbespreekbaar waren. Vanaf dat moment kon er openlijker over seksualiteit worden gepraat, maar nog niet zo open als dat nu wordt gedaan. Dit is door de tijd heen veranderd, maar op wat voor manier dit precies veranderd is, is nog niet bekend. De veranderingen in de manier van representatie van seksualiteit worden daarom in deze thesis onderzocht.

Tijdschriften zijn één van de weinige platformen waar explicatie informatie te vinden is over hoe je seksuele ervaringen kan verbeteren en over het bereiken van 'goede seks' binnen de Westerse samenleving (Ménard & Kleinplatz, 2008). Natuurlijk is dit door de opkomst van internet veranderd. De beschikbaarheid van informatie over seksuele onderwerpen is door het internet enorm toegenomen (Brown, 2002). Maar dit is een fenomeen dat pas de laatste paar jaren is gegroeid. Wanneer men vroeger op zoek was naar informatie over seksualiteit, moest men dit vooral uit offline media platformen halen. Daarnaast wil de ontwikkeling van internet niet zeggen dat tijdschriften nu

overbodig zijn geworden. Ook met de opkomst van het internet, zijn tijdschriften nog steeds een populair medium om het onderwerp seks te bespreken (Taylor, 2005; Ménard & Kleinplatz, 2008; Ward, Van den Bos & Eggermond, 2015).

Zoals hierboven genoemd zijn de onderwerpen seks en seksualiteit dus al een langere tijd aandachtsonderwerpen in tijdschriften. Een interessante vraag om te stellen is op wat voor manier dit onderwerp door de jaren heen wordt besproken. Het seksualiseringsdebat in Nederland is vooral onder de aandacht gekomen in de maatschappij vanaf de 21ste eeuw (Duits & Van Zoonen, 2008) en is dus nog redelijk nieuw. Maar hoe zien we de aandacht voor seksualiteit terug vanaf de seksuele revolutie? Seks is vanaf die tijd meer onder de aandacht gekomen en er kon in de maatschappij op een openlijkere manier dan voorheen worden gepraat over seks. De vraag die hierbij wordt gesteld in dit onderzoek is of we deze aandacht voor seksualiteit ook zien terugkomen in tijdschriften.

Dit onderzoek is gericht op een periode van vijftig jaar, vanaf 1965 de tijd waarin de seksuele revolutie begon. De onderzoeker focust zich op het onderwerp seksualiteit in artikelen van vrouwentijdschriften. Tijdens het onderzoek zijn in totaal vier vrouwentijdschriften onderzocht, namelijk de *Libelle*, *Margriet*, *Viva* en *Flair*. Er is gekozen voor deze vier tijdschriften omdat zij behoren tot de vrouwentijdschriften die het langst bestaan in Nederland en nog steeds een relatief groot marktaandeel hebben. De keuze voor de periode van 1965 – 2015 ligt in een aantal grote veranderingen die hebben plaatsgevonden in die tijd. Door de grootschalige maatschappelijke veranderingen tijdens de seksuele revolutie is het interessant om na te gaan of de representatie van seksualiteit door de jaren heen ook veranderde in vrouwentijdschriften en op wat voor manier deze veranderingen plaatsvonden. Vrouwentijdschriften worden gezien als een invloedrijke bron voor het verspreiden van nieuwe opvattingen en gedrag over het beeld van seksualiteit (Hülken, 2010). Door tijdschriften te onderzoeken kan de representatie van het onderwerp seksualiteit door de jaren heen zichtbaar worden gemaakt (Aerts, 1996).

1.2 Vraagstelling en relevantie

In de vorige paragraaf is de aanleiding van dit onderzoek besproken. Aan de hand van deze aanleiding is de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Op wat voor manier wordt seksualiteit gerepresenteerd in de Nederlandse vrouwentijdschriften Libelle, Margriet, Viva en Flair in de periode van 1965 tot 2015?

Het doel van het onderzoek is om erachter te komen op wat voor manier seksualiteit door de afgelopen vijftig jaar heen werd gerepresenteerd in vrouwentijdschriften. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden wordt gebruik gemaakt van kwalitatieve inhoudsanalyse. Deze analyse wordt uitgevoerd op tijdschriftartikelen uit de *Libelle*, *Margriet*, *Viva* en *Flair* die de afgelopen vijftig jaar zijn verschenen en waarin het onderwerp seksualiteit voorkomt.

Ten eerste is het onderzoek wetenschappelijk relevant omdat tijdschriften een belangrijke historische bron zijn voor bestuderen van ideologie, waarden, wereldbeelden, intellectuele stijl of communicatietechnieken (Aerts, 1996, p. 178). Met dit onderzoek wordt onderzocht welk beeld wordt gerepresenteerd van seksualiteit in vrouwentijdschriften in de periode van 1965 tot 2015. Tijdschriften vormen een interessant medium omdat zij bijna altijd een 'kring' vertegenwoordigen, namelijk de redactie, medewerkers en uitgevende instanties van het tijdschrift en daarnaast hun publiek (Aerts, 1996). Daarnaast vormen tijdschriften een inhoudelijk geheel over levensgebieden, moraal, esthetiek en stijl. Het onderzoek richt zich op de tijdschriften *Libelle*, *Margriet*, *Viva* en *Flair*, welke allen een aantal decennia bestaan. Hoewel tijdschriften behoren tot één van de oudste en meest wijdverspreide massamedia, zijn ze nog verassend weinig bestudeerd (Mahrt, 2012). Eerdere onderzoekers die zich met onderzoek naar vrouwentijdschriften bezighouden, hebben vastgesteld dat uitvoerig onderzoek naar de inhoud van vrouwentijdschriften ontbreekt en dat veel van deze bladen nog liggen te 'wachten' in de archieven op onderzoek (Hülsken, 2005).

Hülsken (2010) heeft op basis van pers-historisch onderzoek gekeken naar de veranderende opvattingen over moederschap, gezinsgrootte, geboorteregeling en seksueel moraal in vrouwentijdschriften, in de periode 1950 – 1975. Behalve dit onderzoek en een onderzoek van Joost de Bruin (1999) naar de voorstelling van seksualiteit in jongerenbladen is er bijna geen onderzoek gedaan naar seksualiteit in

tijdschriften. Van der Mooren (2001) deed voor haar proefschrift een onderzoek naar lezeressen van het tijdschrift *Yes*. Uit dit onderzoek stelde zij vast dat het tijdschrift *Yes* op een positieve manier bijdraagt aan de ontwikkeling van de identiteit van jonge vrouwen. Hiermee zegt zij dus dat vrouwentijdschriften kunnen bijdragen aan het vormen van de identiteit van vrouwen. Dit maakt een onderzoek naar de inhoud van tijdschriften interessant om uit te voeren.

Daarnaast geeft het onderzoek kennis over de representatie van seksualiteit in Nederlandse vrouwentijdschriften. Er is eerder onderzoek uitgevoerd naar seks in media maar veel van deze onderzoeken zijn gedaan naar de effecten en invloeden hiervan en niet naar de manier van representeren (Nikken, 2009). Daarnaast zijn de onderzoeken die wel zijn gedaan naar seks in tijdschriften, meestal gericht op jongeren en/of niet uitgevoerd op Nederlandse tijdschriften (De Bruin, 1999; Kehily, 1999; Joshi, Peter & Valkenburg, 2001). In dit onderzoek ligt de focus juist op vrouwentijdschriften in Nederland. In het onderzoek is de representatie van seksualiteit in vrouwentijdschriften door de jaren heen met elkaar vergeleken. De manier waarop er over seks wordt gesproken en gedacht is door de jaren heen veranderd. Door een vergelijking te maken vanaf het jaar 1965 tot 2015 zijn verschillen en gelijkenissen ontdekt die door de afgelopen vijftig jaar heen te vinden zijn in de representatie van seksualiteit.

Het onderzoek is tevens maatschappelijk relevant doordat het meer kennis en informatie vergaart omtrent het beeld van seksualiteit en 'goede seks' in de media en hoe dit beeld door de jaren heen is veranderd. Het onderzoek verwerft inzicht in de stand van zaken op het gebied van seksualiteit in Nederlandse tijdschriften door de afgelopen vijftig jaar heen.

Daarnaast is het seksualiseringsdebat vooral een maatschappelijk debat dat breed wordt uitgemeten in media. Doordat het debat publiekelijk wordt uitgevoerd bestaan er veel meningen over seksualisering. Daarbij wordt er vooral gesproken over de negatieve effecten die het seksualiseringsproces zou hebben. Door het seksualiseringsdebat lijkt het bijvoorbeeld net alsof meisjes alleen blootgesteld worden aan grensoverschrijdende beelden van seks terwijl dit misschien niet zo is. Niemand weet of er daadwerkelijk negatieve effecten zijn en waar deze effecten dan precies vandaan komen. Er wordt in het debat veel ophef gemaakt over hoe de gedachten van jongeren over seksualiteit worden beïnvloed door mediabeelden, terwijl uit onderzoek

blijkt dat driekwart van de Nederlandse jongeren liefde, trouw en intimiteit een belangrijke voorwaarde vindt voor goede seks, tevens zegt deze driekwart niet beïnvloed te zijn door mediabeelden van platte seksualisering (Krul, 2008; Duits & Van Zoonen, 2008). Dit zou dus betekenen dat het allemaal wel meevalt met jongeren en hun kijk op seks. Waarom wordt er dan zoveel gepraat over de effecten als niemand precies de werkelijke effecten weet? Het debat kan beter worden gevoerd wanneer we daadwerkelijk weten wat er te zien en te lezen is over seksualiteit in media.

In media zelf komt seksualiteit ook in positieve zin naar voren. Dit onderzoek is gericht op seksualiteit en er wordt ook gefocust op 'goede seks' waardoor de positieve representaties van seksualiteit zichtbaar worden. Dit onderzoek levert een bijdrage aan het seksualiseringsdebat. Worden meisjes daadwerkelijk alleen blootgesteld aan grensoverschrijdende beelden van seks in de media of wordt seks ook op een andere, misschien wel positieve manier gerepresenteerd?

1.3 leeswijzer

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden wordt in het theoretisch kader eerst meer achtergrondinformatie weergegeven over ontwikkelingen en begrippen die van belang zijn voor dit onderzoek. Er is onder andere in beeld gebracht hoe de seksuele ontwikkeling er tot nu toe uitziet in Nederland, zo wordt de seksuele revolutie van Nederland en de veranderingen die hieruit voortkwamen besproken. Vervolgens is omschreven wat er wordt verstaan onder seksualiteit en wordt meer inzicht geven in het vrouwen tijdschrift. Wat wordt er precies bedoeld met vrouwen tijdschriften en welke veranderingen hebben zij doorgemaakt vanaf de jaren zestig?

Vervolgens wordt in hoofdstuk drie de onderzoeksmethode omschreven. Tevens staat in dit hoofdstuk beschreven hoe de dataverzameling heeft plaatsgevonden en op wat voor manier de betrouwbaarheid, validiteit en geloofwaardigheid van het onderzoek zijn gewaarborgd.

In hoofdstuk vier staan de resultaten die uit het onderzoek zijn voortgevloeid weergegeven. Zo wordt er een antwoord gegeven op vragen als; wat is het beeld van seksualiteit in verschillende vrouwen tijdschriften en hoe is dit beeld door de jaren heen veranderd? Welke ontwikkelingen zijn te zien in de representatie op het gebied van seksualiteit in vrouwen tijdschriften vanaf de jaren zestig tot in 2015? Welke verschillen van representatie zijn te zien en zijn er ook overeenkomsten in de representatie van

seksualiteit door de jaren heen? De resultaten worden besproken aan de hand van twee dominante discoursen die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen.

In hoofdstuk vijf staat de conclusie van het onderzoek, waarin een antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvraag.

2. Theoretisch kader

In het theoretisch kader zijn de belangrijkste concepten die centraal staan tijdens dit onderzoek uiteengezet aan de hand van relevante wetenschappelijke literatuur. Ten eerste wordt de ontwikkeling van seksualiteit in de Nederlandse maatschappij besproken. Er wordt gekeken naar het ontstaan van de seksuele revolutie en de gevolgen van deze revolutie. In het tweede deel is besproken wat onder seksualiteit, seksualisering en 'goede seks' wordt verstaan in de literatuur en hoe dit wordt toegepast in dit onderzoek naar de representatie van seksualiteit in vrouwentijdschriften. Vervolgens wordt het concept vrouwentijdschriften uitgelegd, wat zijn het en op wat voor manier hebben zij zich ontwikkeld in Nederland? Ten slotte wordt besproken wat representatie is en hoe we dit terugzien in de media en specifiek in tijdschriften.

2.1 Ontwikkeling van seksualiteit in de Nederlandse maatschappij

De manier waarop men over het onderwerp seksualiteit denkt en spreekt is door de jaren heen flink veranderd in Nederland. Grofweg kunnen we vanaf de seksuele revolutie vier periodes onderscheiden in de ontwikkeling van seksualiteit in Nederland. De eerste periode betreft de jaren zestig tot de jaren tachtig. In deze periode was er sprake van een seksuele revolutie. Tijdens deze revolutie verdwenen de seksuele verboden en taboes die Nederland kende, zoals seks buiten het huwelijk, abortus en homoseksualiteit (Hekma, 1994). In de tweede periode, begin jaren tachtig brak een periode aan waarin vrouwen zich gingen verzetten tegen ongewenste seksuele intimiteiten en steeds meer feministische vrouwenbewegingen kwamen op (Beunders, 2001). In de derde periode, vanaf de jaren negentig, zette de emancipatie van de vrouwelijke lustbeleving door (Wouters, 2009). Ten slotte lijken er in de vierde periode, de 21ste eeuw geen taboes meer te bestaan over seks, onderwerpen over seksualiteit worden openlijk besproken in de media. De vier periodes worden in deze paragraaf besproken.

Voordat de seksuele revolutie begon, vanaf de jaren zestig, werden vrouwen gezien als frigide, alleen de seksualiteit van mannen stond centraal. Het was niet acceptabel in de maatschappij voor een vrouw om te laten weten dat zij seksuele behoeften had. Hierover zegt Wouters (1995): "Wanneer een vrouw liet merken dat zij

enige seksuele behoeften had, dan kon zij net zo goed achter het raam gaan zitten” (p. 369). In het maatschappelijke standaard die dominant is, stond seksualiteit van mannen centraal. Dit was terug te vinden in seksuele adviesliteratuur, zoals Wouters (1995) citeert uit Van de Velde (1926):

De pasgehuwde vrouw is in den geslachtsomgang in den regel min of meer 'koud'. Zij moet in de liefde (...) worden opgevoed. Gelukt deze opvoeding aan den echtgenoot niet (gewoonlijk omdat hij er zich geen moeite genoeg voor geeft), dan blijft zij frigide... (Van de Velde 1926, p. 271 ->1956, p. 223).

Een vrouw werd toentertijd gezien als iemand die seksueel moest worden ‘opgevoed’. En zodra een vrouw liet merken seksuele behoeften te hebben werd zij al snel gezien als een prostitué. Tijdens de twintigste eeuw kwam er wel enige verandering in de openheid over seksuele behoeften, welke wel gepaard gingen met klachten over de vermindering van hoffelijkheid (Wouters, 2009). Wouters (2009) omschrijft dat deze klachten voortkwamen uit een angst, namelijk het loslaten van de traditionele vrouwelijke onderdanigheid. Vrouwen werden langzaam aan minder afhankelijk en deze ontwikkelingen weerspiegelde de emancipatie van vrouwen en jongeren en de verschillende fasen in de emancipatie van seksualiteit. De openheid en tolerantie voor de lust en erotiek van vrouwen vergrootten en er ontstond minder ongelijkheid tussen de seksen. Wouters (2009) verwijst hier naar als ‘het seksualiseringsproces’. Maar pas in de jaren zestig, tijdens en na de seksuele revolutie kwam er een echt omslagpunt in de traditionele gedachtegang over vrouwen en seksuele verlangens. De positie van de vrouw verbeterde vanaf die tijd, in de maatschappij werd zichtbaar dat het overduidelijk aan gelijke rechten en kansen schortte voor vrouwen (Meijer, 1996). Seksuele verlangens van vrouwen werden vanaf de jaren zestig meer geaccepteerd en besproken. Seksuele verboden en taboes die Nederland kende, verdwenen binnen de kortste keren (Hekma, 1994). Er was een duidelijke omwenteling te zien in de seksuele normen en waarden (Meijer, 1996). In de maatschappij kwam er meer ruimte voor vrouwen die deelnamen aan de openbare discussie over verlangen naar intimiteit en seks (Wouters, 2009). Nieuwe ideeën over seksualiteitsbelevingen werden zichtbaar in de media, zoals het eerste naakt op de Nederlandse tv en een gesprek op televisie tussen de voorzitter

van de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming en een katholieke bisschop (Righart, 1995).

Steeds meer mannen als vrouwen gingen experimenteren op seksueel gebied. Het gebruik van voorbehoedsmiddelen nam sterk toe, een belangrijk moment hierin was de introductie van de pil in 1963 (Blom, 1993). Door de pil kwam er een nieuwe vorm van seksuele vrijheid voor vrouwen, het seksleven kon hierdoor een stuk spontaner worden. Seks diende niet meer alleen de voortplanting, maar ook de ontspanning. In verschillende groepen van de samenleving werden seksuele activiteiten voor het huwelijk niet meer gezien als een taboe en zoals Blom (1993, p. 46) het noemt “werd seksualiteit in zekere zin een publiek fenomeen”. Wanneer een jonge vrouw niet getrouwd was, werd zij voorheen nog gezien als ‘mislukt’, maar dat beeld veranderde in die tijd. Een jonge, alleenstaande vrouw werd juist gezien als zelfstandig en knap, er kwam meer respect voor vrouwen die de pil namen en seks hadden omdat zij het zelf wilden en hier zelf plezier aan beleefden (Wouters, 1995). Seks en voortplanting werden tijdens de seksuele revolutie van elkaar losgekoppeld (Righart, 1995). Feministische groepen streden voor seksuele vrijheid waarbij erotiek los kwam te staan van dominantie van mannen over vrouwen. Eind jaren zestig en begin jaren zeventig werd de wetgeving tegenover seksualiteit liberaler. Vanaf 1970 was de verkoop van voorbehoedsmiddelen aan minderjarigen niet meer verboden. In 1971 werd een nieuwe wet ingesteld die echtscheidingen vergemakkelijkten. In de wet stonden schuldkwesies als overspel niet meer op de voorgrond en een algemene grond van scheiding, de duurzame ontwrichting van het huwelijk, werd geïntroduceerd (Righart, 1995). Er is sprake van een duurzame ontwrichting van het huwelijk wanneer de verhouding binnen het huwelijk zo moeilijk is geworden en er geen uitzicht meer bestaat op het herstel van een goede echtelijke verhouding tussen de partners, waardoor het niet mogelijk is om nog langer bij elkaar te blijven (Uwwet, 2009).

Tegen het einde van de jaren zeventig kwam er langzaamaan een einde aan de seksuele revolutie. Volgens Beunders (2001) was het resultaat van de revolutie een grotere vreugde over het leven met een partner. De revolutie leidde daarnaast ook tot nieuwe frustraties, zoals dat het toch niet zo gemakkelijk was om tot gelijke seksuele bevrediging te komen. Maar door een grotere seksuele vrijheid die was ontstaan tijdens de revolutie was het makkelijker geworden om oplossingen te vinden voor deze nieuwe ‘problemen’. In de eerste helft van de jaren tachtig kwam er een verschuiving van

bevrijding naar verzet. Vrouwen werden in die tijd mondiger en durfden zichzelf steeds meer te verweren. Veel vrouwen gingen zich verzetten tegen allerlei ongewenste seksuele intimiteiten (Beunders, 2001). Feministische vrouwenbewegingen kwamen steeds meer op tegen seksueel geweld (Wouters, 1995). Dit kwam onder andere door het feit dat er meer openheid kwam over seksualiteit, waardoor tevens seksueel geweld steeds meer zichtbaar werd. Daarnaast werd er door vrouwenbewegingen gedemonstreerd tegen pornografie, wat zij zagen als vrouwenhaat.

In de tweede helft van de jaren tachtig kwamen er nieuwe inzichten en mogelijkheden voor de emancipatie van seksuele ontwikkelingen. Er groeide aandacht voor seks waar de vrouw centraal stond. De verontwaardiging over pornografie ebde weg en er werden zelfs films gemaakt door vrouwen waar het seksuele genot van de vrouw centraal stond (Wouters, 1995).

In de jaren negentig blijkt er een voortgang te zijn van de emancipatie van de vrouwelijke lustbeleving. Dit bleek uit een aantal aspecten als steeds meer belangstelling van vrouwen voor pornovideobanden, de stijgende verkopen van erotische artikelen en het gegeven dat seks steeds vaker het onderwerp werd van boeketromans. Daarentegen klonken er in de jaren negentig ook tegengeluiden tegen de seks-om-seks. Volgens sommigen was dit uit en ouderwets. Er kwam een groter verlangen waarbij seksuele behoeften weer zijn gekoppeld aan een liefdesrelaties (Wouters, 2009). Wouters (2009) stelt dat “over het geheel genomen de veranderingen in de jaren negentig gezien kunnen worden als een opwaardering van liefde en relaties” (p. 384). In de 21ste eeuw lijken er geen taboes meer rondom seksualiteit te bestaan. Dit blijkt onder andere uit tv-programma's als *Sputten en Slikken*, *Sex Academy* en *Seksverslaafd* waarin het onderwerp seksualiteit openlijk wordt besproken. Ook aan de voorkant van vrouwentijdschriften is te zien dat er openlijk over seksualiteit wordt gepraat door zinnen als: “Geilheid blijheid. Alles wat je nog niet wist over je libido” (Viva, 2015, nr. 20) en “Zimra over porna: 'Zo'n gillend orgasme heb ik nooit gehad” (Viva, 2016, nr. 3).

Meningen over seks en seksualiteit lopen door de jaren heen dus al uiteen. Ook de betekenissen die mensen geven aan seks en seksualiteit veranderen door de tijd heen. Omdat vanaf de jaren zestig de seksuele revolutie begon, waarin veel veranderingen optraden in de meningen en betekenissen die bestonden over seksualiteit, is de vraag ontstaan of deze veranderingen ook te zien zijn in tijdschriften. In dit onderzoek wordt dan ook gekeken naar de manier waarop vrouwentijdschriften betekenissen geven aan

seks en seksualiteit vanaf de jaren zestig tot 2015. Welke betekenissen er in dit onderzoek aan seks en seksualiteit worden gegeven is in de volgende paragraaf uiteengezet.

2.2 Seksualiteit, seksualisering en ‘goede seks’

In de vorige paragraaf is de seksuele revolutie en de seksuele ontwikkeling in Nederland na deze revolutie omschreven. Er bestaan verschillende opvattingen en ideeën over seksualiteit, seksualisering en wat er wordt verstaan onder ‘goede seks’. In deze paragraaf worden de begrippen uitgelegd aan de hand van literatuur. Ook wordt besproken waarom het relevant is voor dit onderzoek. Hoe tijdschriften deze concepten representeren wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

2.2.1 Seksualiteit

Het begrip seksualiteit heeft geen eenduidige betekenis, er bestaan verschillende meningen over wat seksualiteit is. Zo ontkende Bill Clinton in 1998 dat hij seks zou hebben gehad met zijn stagiaire Monica Lewinsky. Hij liet zich weleens oraal bevredigen door Lewinski, maar volgens Clinton valt orale bevrediging niet onder ‘seks’. In deze zin had hij een punt, niet iedereen vindt dat orale bevrediging onder seks valt. Zo is uit onderzoek onder Nederlandse jongeren gebleken dat een derde van hen vindt dat orale bevrediging niet onder de categorie ‘seks’ valt (Krul, 2008). Dus je kunt jezelf de vraag stellen, wat is seks en seksualiteit precies? In deze paragraaf wordt uitgelegd wat we in dit onderzoek verstaan onder seksualiteit.

Het woord seksualiteit wordt in het Van Dale online woordenboek (2016) omschreven als: “alles wat het geslachtsverkeer betreft”. Dit is een hele brede omschrijving van het begrip en allesomvattend. Volgens Rubin (1984) is seksualiteit een menselijk product, dat net als bij andere aspecten van het menselijk gedrag zijn eigen interne politiek, ongelijkheden en vormen van onderdrukking heeft. Hierbij verwijst Rubin naar Foucault (1984) die seksualiteit ziet als een tijdelijke constructie, waarbij lichamen, plezier, kennis, controle, weerstand en discours aan elkaar gelinkt zijn. Foucault (1984) ziet discours als de macht van spreken om een onderwerp te construeren en tegelijkertijd te bepalen op wat voor manier men over een onderwerp kan praten. Hiermee bedoelt hij dat bepaalde instituten in samenleving de macht hebben om mensen op een bepaalde manier over onderwerpen te laten denken en spreken, doordat zij bepaalde dominante discourses herhalend naar voren laten komen. Volgens

Foucault (1984) produceren discoursen kennis over een bepaald onderwerp in een bepaalde tijd en een bepaalde plaats. Discoursen creëren een regime van de waarheid, en regimes kunnen veranderen. Er is niet één bepaalde waarheid, de waarheid wordt gecreëerd door discoursen. Zo helpen discoursen om ideeën die mensen hebben over de realiteit een bepaalde vorm te geven. In teksten zijn vaak dominante discoursen aanwezig, deze dominante discoursen zijn bepalend in hoe mensen over bepaalde aspecten denken.

Discours in relatie tot seksualiteit betekent voor Foucault (1984) dat seksualiteit gedeeltelijk wordt geconstrueerd door de manier waarop mensen in staat zijn om erover te praten en het te begrijpen, in een bepaalde tijd en plaats. Wat denkbaar is en wat waar is over seksualiteit wordt dus ingeperkt door maatschappelijke discoursen. Naast de maatschappelijke discoursen die bestaan over seksualiteit zegt seksuoloog Bender dat ieder individu een andere invulling en betekenis geeft aan seksualiteit; "Bij deze betekenisgeving spelen leeftijd, levensfase, sekse, persoonlijkheid, opvoeding en cultuur een rol in de betekenisgeving van seksualiteit voor een persoon" (Bender, 2003, p. 171). Seksualiteit heeft hierbij betrekking op gevoelens die te maken hebben met seksuele omgang, welke worden bepaald door de bovengenoemde aspecten. Zo kan een individu bijvoorbeeld voorkeur geven aan homoseksualiteit. Maar maatschappelijk gezien is de voorkeur voor homoseksualiteit volgens Foucault minder makkelijk, omdat er in de maatschappij een dominante discours heerst over heteroseksualiteit. Andere seksualiteiten worden daardoor sneller gezien als iets gek, of iets dat 'niet normaal' is.

Als seksualiteit wordt geconstrueerd door mensen, is de manier waarop mensen praten en denken over seksualiteit heel belangrijk. Ook media leveren hier een bijdrage aan, zij kunnen tevens een bepaald beeld over seksualiteit construeren. De manier waarop media seksualiteit representeren, bepaalt weer voor een deel de manier waarop mensen denken en praten over seksualiteit. Er is hierbij dus sprake van een wisselwerking, want media worden weer geconstrueerd door mensen. Doordat media seksualiteit op een bepaalde manier representeren, zijn media één van de instituten die bijdragen aan het debat over seksualiteit. Wat precies met representatie in de media wordt bedoeld in dit onderzoek, staat omschreven in paragraaf 2.4.

Een medium waarin een bepaald beeld van seksualiteit wordt geconstrueerd zijn vrouwentijdschriften. Door de verandering in de houding ten opzichte van seksualiteit in de jaren zestig werden onderwerpen over seksualiteit aangesneden in

vrouwentijdschriften, terwijl dit voorheen nog onbespreekbaar was (Hülsken, 2005). Dit was niet alleen terug te zien in tijdschriften maar ook in het echte leven werden vrouwen openlijker erotisch en seksueel (Wouters, 2009). Wouters (2009) noemt dit ook wel de emancipatie van seksualiteit. Seksualiteit was geen ‘verboden onderwerp’ meer, het werd juist sterker tot het bewustzijn en tot de openbaarheid toegelaten. In de loop der jaren veranderde de manier en de openheid waarop er over seksualiteit werd gepraat en tegenwoordig lijken er geen taboes meer te bestaan in vrouwentijdschriften (Hülsken, 2005). In dit onderzoek zal gekeken worden op wat voor manier deze veranderingen zichtbaar werden in vrouwentijdschriften. Volgens Foucault (1984) wordt seksualiteit gedeeltelijk geconstrueerd door de manier waarop mensen in staat zijn om erover te praten en het te begrijpen, wat onder andere afhangt van het tijdperk waarin mensen leven. Uit dit onderzoek zal blijken of de representatie van seksualiteit is veranderd door vijftig jaar heen in vrouwentijdschriften en op wat voor manier dit dan is veranderd.

2.2.2 Vrouwelijkheid en seksualiteit

Doordat het onderzoek is gericht op vrouwentijdschriften is het onderzoek gendergericht. In media zien we veel beelden terug die op basis van gender zijn gestereotypeerd. Met gender wordt verwezen naar de sociale constructie van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Er wordt een bepaald beeld gevormd van vrouwelijkheid door bepaalde eigenschappen die de vrouw krijgt toegeschreven en die haar identiteit vormen. Een begrip dat naar de verschillen tussen mannelijkheid en vrouwelijkheid verwijst is genderverschil. Het begrip genderverschil wordt door Duncan en Savaovong (1990) gebruikt om mediabeelden te beschrijven die verder gaan dan stereotypering. Genderverschil verwijst hierbij niet alleen naar de fysieke verschillen van mannen en vrouwen maar ook naar de sociale constructie van gender die plaatsvindt tussen mannen en vrouwen. De verschillen tussen mannen en vrouwen lijken door deze sociale constructie echt en natuurlijk, zolang deze constructie maar vaak genoeg wordt herhaald, zoals de vrouw als seksobject (Duncan & Savaovong, 1990). Doordat mensen herhaaldelijk vrouwen als seksobject zien verschijnen in media, gaan zij vanzelf denken dat dit beeld normaal is. Sociale constructie werkt op deze manier naturaliserend, hoe vaker het wordt herhaald, hoe natuurlijker het lijkt. Zoals in de vorige paragraaf genoemd, wordt volgens Foucault (1984) het begrip seksualiteit ook sociaal geconstrueerd. In media kan er dus over zowel vrouwelijkheid als seksualiteit

een bepaald beeld worden geconstrueerd door er op een bepaalde manier over te praten. Omdat er in media op een bepaalde manier over de onderwerpen wordt gepraat, vindt het publiek deze manier van het bespreken van de onderwerpen normaal, waardoor dit wordt genormaliseerd in de samenleving.

Dit onderzoek gaat over vrouwelijkheid in verband met seksualiteit. Zoals in de inleiding genoemd is volgens Gauntlett (2008) het vrouwentijdschrift een medium waarin vrouwelijkheid sociaal wordt geconstrueerd. Voor de jaren zestig was het beeld van vrouwelijkheid vooral nog als een zorgzame huisvrouw, die graag haar werkende man verwende met een schoon en fijn huishouden. Na de jaren zestig kwam er verandering in de manier waarop vrouwen werden afgebeeld in tijdschriften, vanaf die tijd werden zij steeds meer afgebeeld als individueel, vrij en sterk. Ondanks de veranderingen zijn er nog steeds bepaalde stereotyperingen van vrouwen terug te vinden in tijdschriften. Volgens vrouwentijdschriften kunnen vrouwen onafhankelijk zijn maar zij moeten er ook goed uitzien en een strak en jong uitziend lichaam hebben (Gauntlett, 2008). Maar tegenwoordig is er nog een verandering te zien omtrent de stereotypen beeldvorming van vrouwen, veel tijdschriften draaien de rollen om en plaatsen bijvoorbeeld afbeeldingen van mannen als lustobject. Tijdschriften leveren dus ook een bijdrage aan de manier waarop vrouwelijkheid in verband tot seksualiteit is gerepresenteerd.

De manier waarop mannelijkheid en vrouwelijkheid worden gerepresenteerd in media zijn gebaseerd op bepaalde denkbeelden die heersen vanuit de maatschappij en die vervolgens in media getoond worden aan het publiek. Gauntlett (2008) geeft aan dat vrouwentijdschriften bijna altijd schrijven vanuit een heteroseksueel perspectief. Vrouwelijke seksualiteit wordt nog regelmatig verbonden aan seks met een man, oftewel heteroseksualiteit. Andere soorten seksualiteit zoals homoseksualiteit en prostitutie zijn minder of niet geaccepteerd in de maatschappij, daardoor worden deze vormen van seksualiteit minder snel als normaal gezien. De vraag is of we bepaalde denkbeelden ook terug zien in tijdschriftartikelen die gaan over seksualiteit en vrouwelijkheid en is hier een verandering in te zien door de jaren heen?

2.2.3 Seksualisering

Zoals in de aanleiding al aangehaald, is het begrip seksualisering niet per se iets negatiefs. Ook dit begrip wordt op meerdere manieren besproken. Eadie (2004)

beschrijft het als een proces waarbij iets als erotisch geladen kan worden beschouwd, wat voorheen nog niet op een erotische manier werd bekeken.

Wouters (2008) omschrijft de seksualisering die zich ontwikkelde in het dagelijks leven aan het eind van de negentiende eeuw, toen er in de Westerse samenlevingen een versoepeling toetrad. Omgangsvormen werden in die tijd soepeler en door seksualisering werden de ongelijkheden tussen de seksen minder. Voor seksualiteit hoefde men niet per se getrouwd meer te zijn en het werd tot op een zekere hoogte een deel van het openbare leven (Wouters, 2008). Dit proces van seksualisering hield in dat vrouwen gelijke erotische en seksuele partners van mannen werden. Waar vrouwen voorheen nog werden gezien als seksuele objecten, ontwikkelden zij zich nu tot gelijkere seksuele subjecten. De verminderde ongelijkheden gingen gepaard met een seksualisering van de liefde. Er kwam een bredere acceptatie voor erotiek en de seksuele aspecten in een relatie. Dit alles bij elkaar noemt Wouters (2009) het seksualiseringsproces. In dit proces wordt seksualisering dus juist als een positieve ontwikkeling gezien, waarbij de ongelijkheden tussen vrouw en man minder werden.

In de zin van het woord waarop Wouters seksualisering in de negentiende eeuw omschrijft heeft het dus een andere betekenis dan in het seksualiseringsdebat dat in de inleiding werd omschreven. In dit debat wordt de seksualisering juist als een negatieve ontwikkeling gezien. Hierin wordt met seksualisering van de samenleving verwezen naar een samenleving waarin vrouwen en meisjes als lustobject worden geportretteerd (Emancipatie Nota, 2008 – 2011).

Seksualisering kan dus vanuit verschillende invalshoeken worden bekeken. Aangezien in dit onderzoek de focus ligt op ‘goede seks’, dus seks in de positieve zin van het woord, zal tijdens het onderzoek de omschrijving van Wouters (2008, 2009) over de emancipatie van seksualiteit, en als gevolg hiervan het seksualiseringsproces, in het achterhoofd worden gehouden. Zien we deze openheid en bredere acceptatie over seksualiteit ook terugkomen in vrouwentijdschriften en zijn er veranderingen te zien in de manier waarop er over seks wordt gesproken door de jaren heen in deze tijdschriften?

2.2.4 Goede seks

In dit onderzoek wordt ook gefocust op seksualiteit in positieve zin van het woord, waarbij ook wel wordt verwezen naar ‘goede seks’. Om te weten wat er in dit onderzoek

wordt verstaan onder 'goede seks' kijken we eerst naar een aantal andere artikelen waarin staat omschreven wat 'goede seks' is.

Met de seksuele ethiek van Nederlandse jongeren is niet mis, zeggen Duits en Van Zoonen (2008), want 84% van de jongeren vindt liefde, trouw en intimiteit een voorwaarde voor goede seks. Hierdoor creëren Duits en Van Zoonen (2008) eigenlijk een standaard waaraan seks moet voldoen, namelijk een langdurige relatie waar liefde bij is betrokken. Doordat Duits en Van Zoonen (2008) onderstrepen dat de ethiek van de jeugd 'goed' is en dat seks gerelateerd zou moeten zijn een liefde en toewijding, ondersteunen zij het idee van seksuele hiërarchie, een hiërarchie over seksuele handelingen die volgens Rubin (1984) heerst in de Westerse cultuur. Rubin (1984) schrijft in haar artikel dat in de Westerse cultuur, seksuele handelingen op een hiërarchische wijze worden ingedeeld in 'goede' en 'slechte' seks. Heteroseksuele, monogame seks is hierbij het meest gewaardeerd. En commerciële seks, geassocieerd met prostituees en pornosternen heeft de minste waarde. Mensen die betrokken zijn bij de meest gewaardeerde seks worden gezien als mensen met een goede geestelijke gezondheid en fatsoen, terwijl de mensen die betrokken zijn bij laag gewaardeerd seksueel verkeer worden gezien als ziek, verkeerd of crimineel.

Volgens Foucault (1984) is seksualiteit een menselijk product dat wordt geconstrueerd door de manier waarop er over het onderwerp wordt gepraat. Doordat er in de huidige maatschappij een dominante ideologie heerst waarin heteroseksuele, monogame seks de norm is en andere vormen van seksualiteit minder voorkomen (Hekma, 1994), wordt juist de heteroseksualiteit gezien als 'goed'. Buiten het bootje van het heterokoppel is er in de maatschappij maar weinig ruimte voor andere vormen van seksualiteit, zo wordt er bijvoorbeeld naar SM gekeken als een vorm van seksualiteit die 'raar' of 'slecht' is (Hekma, 2009). SM wordt in de maatschappij dus geconstrueerd als 'niet normaal' en is daarom niet genaturaliseerd. Op deze manier worden volgens Foucault alle seksualiteiten sociaal geconstrueerd, zowel de conventionele als de afwijkende seksualiteit. In dit onderzoek is de vraag hoe vrouwen tijdschriften verschillende seksualiteiten representeren.

Uit een onderzoek van Ménard en Kleinplatz (2008) waarin zij onderzochten op wat voor manier men volgens tijdschriften 'goede seks' kan bereiken, bleek dat dit afhangt van vijf categorieën. Deze vijf categorieën kijken verder dan alleen heteroseksuele en monogame seks. Wanneer 'goede seks' werd gerepresenteerd in de

tijdschriften, werd dit volgens Ménard en Kleinplatz (2008) gekoppeld aan één van de categorieën. De vijf categorieën zijn: technische en fysieke factoren, afwisseling, relatie factoren, persoonlijke factoren en pre-seks voorbereidingen (Ménard & Kleinplatz, 2008). Wanneer het in tijdschriften over 'goede seks' gaat, worden volgens het onderzoek vooral nieuwe en spannende seksuele technieken met oog op verbetering van de vertrouwde technieken om op deze manier betere of 'geweldige seks' te ervaren. Daarnaast werd 'goede seks' in de tijdschriften gerepresenteerd als iets dat afwisseling behoeft, bijvoorbeeld door te experimenteren. Ook zou goede communicatie op seksueel gebied en een sterkere emotionele connectie met je partner leiden tot 'goede seks' volgens de tijdschriften. Wanneer het in tijdschriften over persoonlijke factoren in relatie met seks gaat kan men volgens de tijdschriften vooral 'goede seks' bereiken wanneer men zichzelf op psychologisch gebied verbetert, bijvoorbeeld door je comfortabel te voelen in je eigen lichaam. Als laatst was volgens de onderzochte tijdschriften goede voorbereiding nodig om 'goede seks' te bereiken. Tijdschriften zien in deze vijf categorieën 'goede seks' terug en brengen dit over op hun lezers. Op deze manier bepalen tijdschriften dus voor mensen wat als 'goede seks' beschouwd kan worden. Vanuit een Foucaultiaans perspectief zou gezegd kunnen worden dat bepaalde instituties, zoals media, op deze wijze ons seksuele leven beheersen. Maatschappelijke discoursen die bestaan over seksualiteit worden besproken in media. En doordat media bespreken wat 'goede seks' is en hoe dit bereikt kan worden, worden die vormen van seksualiteit genaturaliseerd door media. Op deze manier bepalen instituten zoals media wat 'normaal' is en wat de maatschappelijke standaard is, voor bijvoorbeeld 'goede seks'.

In de onderzochte vrouwentijdschriften van het onderzoek van Ménard en Kleinplatz (2008) werd seksualiteit vooral gerepresenteerd als iets waarvan men moet genieten. Het draait er hierbij om dat zowel degene zelf, als de partner plezier beleven aan het hebben van seks. Het gaat in de tijdschriften vooral om de voordelen van geslachtsgemeenschap en om het actief nastreven van seksueel genot.

In dit onderzoek wordt onder andere gekeken naar tijdschriftartikelen waarbij het draait om 'goede seks'. Dit hoeft niet gerelateerd te zijn aan liefde en toewijding maar wel aan de plezierige beleving voor de vrouw aan seksuele handelingen. Dus met 'goede seks' en seksualiteit in de positieve zin van het woord, worden in dit onderzoek tijdschriftartikelen bedoeld waarin het draait om plezierige en fijne seks. Dit kan in de

loop der jaren zijn veranderd, wat men nu ziet als 'goede seks', kon vijftig jaar geleden nog worden gezien als iets dat 'niet normaal' was. Dit ligt er volgens Foucault (1984) onder andere aan, op wat voor manier over het onderwerp werd gesproken. In het onderzoek wordt gekeken naar welke vormen van 'goede seks' er zijn beschreven in vrouwentijdschriften door de tijd heen en of/hoe dit veranderd is.

2.3 Vrouwentijdschriften

Dit onderzoek is specifiek gericht op vrouwentijdschriften. In deze paragraaf wordt besproken wat vrouwentijdschriften zijn en hoe zij zich ontwikkeld hebben. Daarnaast worden de vier onderzochte tijdschriften; *Libelle*, *Margriet*, *Viva* en *Flair* geïntroduceerd.

Het tijdschrift is een medium dat al honderden jaren bestaat, het eerste tijdschrift verscheen in de zeventiende eeuw. Het medium brengt een bepaalde differentiatie in de publieke sfeer aan. Dit doen zij onder andere doordat ze zich op bepaalde publieksgroepen richten (Aerts, 1996). Zo ontstonden er door de jaren heen tijdschriften die specifiek voor vrouwen bedoeld zijn. Het eerste vrouwentijdschrift in Nederland verscheen zo een 250 jaar geleden (Hülsken, 2005). Hülsken (2005) gebruikt de volgende definitie om vrouwentijdschriften te omschrijven: "Een vrouwentijdschrift is een periodiek, gericht op een vrouwelijk publiek. Waarbij een periodiek opgevat moet worden als een drukwerk dat regelmatig verschijnt, in ieder geval meer dan eens per jaar maar niet dagelijks. Daarnaast moet een tijdschrift een redactie hebben" (Hülsken, 2005, p. 1).

Binnen deze definitie vallen verschillende soorten tijdschriften zoals wekelijkse, relatief goedkope bladen die gericht zijn op een algemeen vrouwelijk publiek. Deze worden ook wel als 'traditionele' vrouwenbladen gezien. Zowel de *Margriet*, *Libelle*, *Viva* als *Flair* vallen onder deze categorie. Deze vier vrouwentijdschriften worden wekelijks uitgebracht en hebben een algemene vrouwelijke doelgroep. Daarnaast bestaan er maandelijks luxe glossy's die vaak duurder zijn. Tenslotte bestaan er feministische tijdschriften die meer politiek gericht zijn (Hülsken, 2005). Karakteristieken die de inhoud van vrouwentijdschriften vanaf de twintigste eeuw bepalen zijn artikelen over praktische zaken en artikelen en columns die gaan over relaties, seksualiteit, moederschap, schoonheid en korte fictie.

Voor de jaren zestig waren onderwerpen die met seksualiteit te maken hadden omgeven met geheimzinnigheid en taboes. Maar doordat er halverwege de jaren zestig

een revolutie plaats vond in Nederland veranderde dit. Door de seksuele revolutie veranderde de houding ten opzichte van seksualiteit, huwelijk en gezin. In verschillende vrouwentijdschriften werd er openlijker over seksualiteit gepraat, waardoor bepaalde taboes verdwenen. Zo waren er bijvoorbeeld artikelen te vinden in vrouwentijdschriften met adviezen over voorbehoedsmiddelen en daarnaast steeg ook het aantal artikelen over vrouwelijke orgasmes en seksvoorwerpen als vibrators (Hülsken, 2010).

In de vrouwentijdschriften van tegenwoordig lijken helemaal geen taboes meer te bestaan, alles kan besproken worden (Hülsken, 2005). Maar vanaf de seksuele revolutie werden niet direct alle taboes doorbroken, het was een ontwikkeling op zich door de jaren heen. Dit is bijvoorbeeld te zien aan vrouwentijdschriften die ontstonden in de jaren tachtig, die zich specifiek op seksuele fantasieën van vrouwen richten, zoals de *Playgirl* en *BEV*, die geen commercieel succes werden. Na enkele uitgaven werden deze tijdschriften weer opgegeven (Wouters, 1995). Hieruit blijkt dat emancipatie van seksualiteit niet in één keer doorbrak, dit had tijd nodig en kwam moeizaam op gang.

Uit deze paragraaf kunnen we concluderen dat vrouwentijdschriften al langere tijd een populair platform zijn om seksualiteit te bespreken. De manier waarop er in deze tijdschriften over seksualiteit werd geschreven veranderde door de jaren als gevolg van bepaalde ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. In volgende paragrafen wordt een korte omschrijving gegeven van de vier onderzochte vrouwentijdschriften uit dit onderzoek.

2.3.1 Libelle

Het eerste nummer van *Libelle* verscheen op 13 april 1934. Het is het oudste vrouwentijdschrift in Nederland dat nog steeds bestaat. Het blad was meteen een succes. Begin jaren vijftig had *Libelle* een oplage van honderdduizenden. Tegen het eind van de jaren zestig en begin jaren zeventig liep dit op en had de *Libelle* een oplage van zo een 550 duizend exemplaren. In het weekblad stonden brievenrubrieken, reportages, verhalen, puzzels en advertenties. Daarnaast werd het blad gevuld met artikelen over het huishouden, mode, gezin en opvoeding, koken en feestdagen (Koninklijke Bibliotheek Nederland, 2016). *Libelle* was noch conservatief noch progressief en had een flexibele houding in haar onderwerp keuze. De artikelen weerspiegelden altijd wel de heersende tijdgeest. Toen in de jaren zestig de samenleving veranderde door gebeurtenissen als ontzuiling en ontkerkelijking, televisie, emancipatie en drugs, veranderde de inhoud van de *Libelle* mee. In het vrouwentijdschrift verschenen

artikelen over seksualiteiten en anticonceptie, over huwelijk, relaties en over werkende vrouwen (Koninklijke Bibliotheek Nederland, 2016). In de jaren zeventig en tachtig bleven de veranderingen zich doorzetten. Gedachtes over echtscheidingen, individualisering en alleenstaande vrouwen werden vrijer. De redactie van *Libelle* kon hier niet omheen en pasten zich hierop aan. In de 21ste eeuw is het tijdschrift nog steeds een populair vrouwentijdschrift met in 2014 een oplage van 349.230 exemplaren per week (Mediamonitor, 2014).

2.3.2 *Margriet*

Op 30 september 1938 verscheen de eerste *Margriet*. In het vrouwentijdschrift stonden artikelen over onderwerpen als mode, moederschap, recepten, breipatronen, verhalen, tips- en vraagrubrieken. Begin jaren vijftig maakte *Margriet* een groeiperiode mee. De oplage van het weekblad nam toe met honderdduizenden en eind jaren zestig, begin jaren zeventig had *Margriet* zelfs een oplage rond de 700 duizend exemplaren (Hülsken, 2005). Vanaf het eerste nummer nodigde *Margriet* al lezeressen uit om vragen en problemen voor te leggen aan de redactie, wat het tijdschrift een interactief tijdschrift maakte. Er waren veel verzoeken voor bijvoorbeeld bepaalde breipatronen en tips voor schoonmaakklusjes maar ook werden vragen gesteld over opvoeding en relaties. In de jaren zeventig kwamen steeds meer omstreden onderwerpen aanbod zoals seksualiteit. De invalshoek van het blad veranderde, de vrouw mocht plezier maken en zich ontwikkelen (Koninklijke Bibliotheek Nederland, 2016).

Ook *Margriet* is in de 21ste eeuw nog steeds een populair vrouwentijdschrift met in 2014 een oplage van 192.529 exemplaren per week (Mediamonitor, 2014).

2.3.3 *Viva*

Op 7 oktober 1972 verscheen het eerste nummer van *Viva*. Het tijdschrift werd geïntroduceerd met de leus 'Dag breikous, dag zeurkous. In *Viva* is je tijd voorbij' en werd wekelijks uitgebracht. Het motto van het tijdschrift was in de jaren zeventig: 'Omdat het fijn is om jezelf te zijn'. *Viva* wilde meegaan met de veranderingen van de tijd en heeft dan ook een rol gespeeld bij de emancipatie van de Nederlandse vrouw. Zij introduceerde bijvoorbeeld het onderwerp 'ongewenste intimiteiten' in het tijdschrift. Daarnaast had *Viva* een rubriek waarin de lezeressen aan de hand van naaktfoto's (zonder hoofd) vertelden wat zij aantrekkelijk vonden aan hun lichaam. Vanaf het begin behandelde *Viva* al uiteenlopende onderwerpen. Zo hadden zij een rubriek over de

emancipatie van de vrouw maar ook eetrubrieken, modereportages en horoscopen (Koninklijke Bibliotheek Nederland, 2016). In de 21ste eeuw is *Viva* nog steeds een populair tijdschrift waarin veel aandacht wordt besteedt aan relaties, actualiteit, persoonlijke verhalen en seks. De realistische onderwerpen worden afgewisseld met luchtigere onderwerpen, zoals mode, beauty en reizen. *Viva* positioneert zich als een vrouwentijdschrift dat 'echt' en 'dichtbij' is. Voor het tijdschrift is nuchterheid, zelfspot en een open mind erg belangrijk. In 2014 had het tijdschrift een oplage van 49.476 exemplaren per week (Mediamonitor, 2014).

2.3.4 Flair

Het vrouwentijdschrift *Flair* is op de markt sinds het jaar 1980. Oorspronkelijk werd het tijdschrift uitgebracht in België maar sinds 1986 is het tijdschrift ook wekelijks in Nederland te koop. De uitstraling van *Viva* en *Flair* lijken op elkaar wat betreft opmaak en uitstraling maar uit de inhoud blijkt dat *Flair* zich vooral richt op gesetelde vrouwen rond de dertig. Er staan veel realiteitsverhalen in het tijdschrift van lezeressen die vertellen over ervaringen met seks, vreemdgaande mannen, emotionele verhalen etcetera. Ook het tijdschrift *Flair* is nog steeds populair in de 21ste eeuw met een oplage van 57.431 exemplaren per week in 2014.

2.3.5 De vier vrouwentijdschriften

De *Margriet* en *Libelle* bestaan al een lange tijd, ook al in de jaren zestig. *Viva* en *Flair* bestaan ook al een aantal decennia maar bestonden nog niet in de jaren zestig, de jaren waarin de seksuele revolutie begon. Toch wordt er verwacht dat de vier vrouwentijdschriften een duidelijk beeld kunnen geven van de representatie van seksualiteit in Nederlandse vrouwentijdschriften. Alle vier de vrouwentijdschriften zijn weekbladen en hebben geen hele specifieke doelgroep. De *Libelle* en *Margriet* zijn wel gericht op de wat oudere Nederlandse vrouw en *Flair* en *Viva* meer op de iets jongere Nederlandse vrouw (Sanoma, 2016). Verder zijn alle vier de tijdschriften gericht op de 'algemene, gemiddelde vrouw' gericht. Dit in tegenstelling tot andere vrouwentijdschriften zoals de *Glamour*, *ELLE* en *Vogue* die juist een hele specifieke doelgroepomschrijving hebben.

De vier tijdschriften bevatten allen artikelen die gaan over seksualiteit. De tijdschriften bestaan al een aantal decennia, er is een grote kans aanwezig dat de representatie van seksualiteit in de tijdschriften door de decennia heen veranderd is. In

de volgende paragraaf is een uiteenzetting gegeven over wat er in dit onderzoek wordt bedoeld met het begrip 'representatie'.

2.4 Representatie in de media

In dit onderzoek draait het om de representatie van seksualiteit in vrouwentijdschriften. In deze paragraaf wordt uitgelegd wat representatie is en welke rol representatie speelt in tijdschriften.

Hall (1997) onderscheidt twee systemen van representatie; mentale representatie en taal representatie. Het concept mentale representatie organiseert de wereld in betekenisvolle categorieën en gaat over het beeld dat iemand in zijn hoofd heeft over bepaalde gebeurtenissen of objecten. Mensen weten bijvoorbeeld wat objecten als tafels en stoelen zijn en hoe deze objecten eruit zien doordat we het kennen. Maar de mens kan ook weten wat gebeurtenissen als terroristische aanslagen zijn, hoewel zij het zelf niet hebben meegemaakt. Men heeft een bepaald beeld hiervan ontwikkeld in zijn hoofd doordat hij het bijvoorbeeld in media heeft gelezen of gezien.

Het tweede concept is representatie door taal. Deze representatie is gelinkt is aan cultuur. Cultuur gaat over het delen van betekenissen en deze kunnen alleen gedeeld worden door een gemeenschappelijke toegang van taal (Hall, 1997). Mensen hebben een bepaalde persoonlijke beeldvorming en deze delen zij met leden van hun eigen cultuur. "Doordat betekenis gedeeld wordt met anderen is er sprake van dialoog. De dialoog wordt ondersteunt door gedeelde culturele codes, die niet kunnen garanderen dat betekenissen voor altijd stabiel blijven en niet meer veranderen" (Hall et al., 2013, zoals geciteerd in Krijnen & Van Bauwel, 2015, p. 24). Taal zorgt ervoor dat mensen bepaalde objecten en gebeurtenissen kunnen interpreteren waardoor er betekenissen worden geproduceerd.

In dit onderzoek is specifiek gefocust op representatie van teksten en niet op de representatie van visuele afbeeldingen. De reden hiervoor is terug te brengen naar Foucault (1984). Volgens hem wordt een bepaald onderwerp geconstrueerd door de manier waarop men erover praat, in een bepaalde tijd en plaats. De manier waarop men over een onderwerp praat, kan dus veranderen door de tijd heen, zoals Hall et al. (2013) al omschreven: betekenissen zijn niet stabiel, deze kunnen veranderen. Dit onderzoek is historisch van aard, daarom is het interessant om naar teksten te kijken, want in teksten is de manier van spreken over het onderwerp terug te vinden. Er is in het onderzoek

gekeken naar de representatie van seksualiteit in teksten en of de manier van spreken over seksualiteit is veranderd.

Deprez (2008) refereert met representatie aan “het proces waarbij verschillende aspecten van taal worden ingezet om een betekenis aan de werkelijkheid te geven” (p. 94). Media spelen een grote rol in het representeren van een bepaalde werkelijkheid. Zo zijn bepaalde media belangrijke instrumenten voor het representeren van dominante ideologieën (Hall, 1997). Mediaplatformen hebben een symbiotische relatie met de samenleving en worden gezien als een strijdarena voor culturele betekenissen (Krijnen & Van Bauwel, 2015). Media beïnvloeden ideologieën door taal en representatie, maar media worden ook beïnvloed door de waardering en de aandacht die het publiek aan media besteedt (Weber & Carini, 2012). Betekenissen zijn dus niet gecreëerd door media zelf maar zowel media industrieën als het publiek zijn beide onderdeel in de constructie van betekenissen (Krijnen & Van Bauwel, 2015).

Tijdschriften hebben een belangrijke rol in de vorming van cultuur. Doordat massamedia onderwerpen op een bepaalde manier representeren, heeft dit ook invloed op het beeld dat mensen hebben van dit onderwerp. Tijdschriften zijn één van deze massamedia die een belangrijke rol hebben in het representeren van ideologieën, waarden en wereldbeelden. Door tijdschriften van vroeger te bestuderen kan men de beeldvorming en receptie van nieuwe ideeën, theorieën en bewegingen van die tijd leren kennen (Aerts, 1996).

Tijdschriften hebben dus ook invloed op de constructie van seksualiteit. De Bruin (1999) heeft in 1997 onderzoek gedaan naar de representatie van seksualiteit in jongerenbladen. Dit onderzoek heeft hij uitgevoerd in verschillende fases waarbij hij tijdschriftartikelen uit jongerenbladen analyseerde uit mei 1987, mei 1992 en mei 1997. Verder heeft De Bruin meerdere artikelen uit onder andere de *Yes*, *Hitkrant*, *Weber*, *Fancy*, en *Break Out!* geanalyseerd. Uit zijn onderzoek blijkt dat de representatie naar seksualiteit in het onderzochte decennium behoorlijk is veranderd. Vroeger werd seks vooral gekoppeld aan het romantisch samenzijn van een jongen en een meisje. Aan het eind van de 20ste eeuw is er “weinig romantiek te ontdekken in jongerenbladen en zijn andere voorstellingen van seksualiteit dominant, waarin het gaat om machotaal en het plezier van seks” (De Bruin, 1999, p. 57). Deze ontwikkeling laat een emancipatie zien in de manier waarop jongerenbladen seksualiteit representeren. Volgens De Bruin werd in media steeds meer over seks gesproken en veranderde daardoor ook de representatie

van seksualiteit in de jongerenbladen. De Bruin heeft zijn resultaten ook bekeken vanuit een Foucaultiaans perspectief, waarbij “jongerenbladen de macht hebben om voorstellingen van seks en seksualiteit aan hun lezers en lezeressen te presenteren” (De Bruin, 1999, p. 63) maar zegt hierbij wel dat men er niet zomaar vanuit kan gaan dat deze de kern van de belevingswereld van jongeren raken.

In dit onderzoek zal duidelijk worden of deze ontwikkeling ook terug te zien is in de representatie van seksualiteit in Nederlandse vrouwentijdschriften. Hiervoor worden vier vrouwentijdschriften geanalyseerd in de periode van 1965 – 2015. Alle artikelen die over seksualiteit gaan worden meegenomen in dit onderzoek zodat er een duidelijk beeld kan worden gevormd van de representatie van seksualiteit door vijftig jaar heen. Hoe dit onderzoek precies is uitgevoerd en aan de hand van welke methode, staat omschreven in het volgende hoofdstuk.

3. Methode van onderzoek

“Rather than the uniform concern to hide sex, rather than a general prudishness of language, what distinguishes these last three centuries is the variety, the wide dispersion of devices that were invented for speaking about it, for having it be spoken about, for inducing it to speak of itself, for listening, recording, transcribing, and redistributing what is said about it: around sex, a whole network of varying, specific, and coercive transpositions into discourse. Rather than a massive censorship, beginning with the verbal proprieties imposed by the Age of Reason, what was involved was a regulated and polymorphous incitement to discourse.” - Michel Foucault, *The History of Sexuality: An Introduction*: 1 (1976, p. 34)

De bovenstaande quote komt uit het boek van de filosoof Foucault dat hij in 1976 schreef en waarin hij betoogt dat er al eeuwen verschillende sociale instituties bestaan die op verschillende manieren een betekenis geven aan seksualiteit. Er zijn dus meerdere mogelijkheden om seksualiteit te bespreken. Zoals in het theoretisch kader al uitgelegd noemt Foucault de manier waarop over seksualiteit wordt gesproken bepaalde discoursen. De discoursen worden gevormd door de manier waarop er geschreven en gesproken wordt rondom het onderwerp seksualiteit. Door de macht die bepaalde discoursen hebben, ontstaat seksualiteit als een begrip waaraan verschillende betekenissen worden toegekend. In dit onderzoek zijn we benieuwd naar de verschillende manieren van de representatie van seksualiteit door vijftig jaar heen in vrouwentijdschriften. Om dit te onderzoeken wordt daarom gebruik gemaakt van een discoursanalyse volgens de richtlijnen van de filosoof Michel Foucault. In dit hoofdstuk wordt meer inzicht gegeven op deze onderzoeksmethode, waarmee uiteindelijk de onderzoeksvraag (*“Op wat voor manier wordt seksualiteit gerepresenteerd in de Nederlandse vrouwentijdschriften Libelle, Margriet, Viva en Flair in de periode van 1965 tot 2015?”*) beantwoord zal worden.

Discoursanalyse is een geschikte methode voor dit onderzoek omdat discours een macht van spreken is om een onderwerp te construeren en zo een bepaalde werkelijkheid te representeren (Foucault, 1984). Discours wordt in linguïstische studies gedefinieerd als taal, waarbij het draait om een verzameling van geschreven of gesproken taal (Machin & Mayr, 2012). Foucault ziet discours als een systeem van

representatie waarin meer gebeurt dan slechts het verwijzen naar de werkelijkheid. Discours richt zich volgens Foucault niet alleen op taal, maar zoals eerder aangehaald richten discoursen zich ook op sociale praktijken, iets wat doorwerkt in de maatschappij door bepaalde machtsstructuren die zijn gebaseerd op betekenisgeving. Wat belangrijk is aan een Foucaultiaanse discoursanalyse is dat deze niet ingaat op wat een individu letterlijk uitspreekt, maar wat in een bepaalde maatschappij en een bepaalde tijd correct wordt bevonden. Een Foucaultiaanse discoursanalyse is hierdoor geschikt voor dit onderzoek want de bedoeling is om een goed beeld te verkrijgen van de algehele representatie van seksualiteit in vrouwentijdschriften in verschillende perioden in de Nederlandse maatschappij.

Een discoursanalyse is een vorm van kwalitatieve inhoudsanalyse. Er is voor een kwalitatieve inhoudsanalyse gekozen omdat dit een goede manier is om geschreven teksten op een sociologische manier te analyseren om zo de dieperliggende betekenis uit de teksten te achterhalen (Gilbert, 2008). Deze manier van werken biedt een goed inzicht in het onderwerp. Het gaat bij het onderzoek naar de teksten niet om de oppervlakkige betekenissen van de tekst maar juist om de 'ingewikkelde' manieren waarop de betekenissen in elkaar worden gezet, daarvoor is een kwalitatief onderzoek nodig (Tonkiss, 1998). Door middel van een kwalitatieve analyse is het mogelijk om zichtbaar te maken wat het tijdschrift in verschillende periodes representeerde en wat hiervan de betekenis is geweest (Aerts, 1996).

In het theoretisch kader is al omschreven dat media, waaronder tijdschriften, een bijdrage leveren aan bestaande discoursen over seksualiteit. Volgens Aerts (1996) hebben tijdschriften dan ook een belangrijke rol in het representeren van ideologieën, waarden en wereldbeelden en door het onderzoeken van oudere tijdschriften kan een beeld worden gevormd van bepaalde ideeën en discoursen die door de tijd heen bestonden en zijn veranderd. Zoals in het begin van deze paragraaf benoemd is, wordt dit onderzoek uitgevoerd volgens een Foucaultiaanse discoursanalyse. Er wordt hierbij gekeken naar op wat voor manier bepaalde discoursen en ideeën tot stand kwamen en hoe deze veranderden door de tijd heen in vrouwentijdschriften. Media als vrouwentijdschriften spelen een grote rol in het representeren van een bepaalde werkelijkheid en leveren daardoor een grote bijdragen aan bestaande discoursen. In het theoretisch kader werd al genoemd dat media een strijdarena zijn voor culturele betekenissen, media worden dan ook gezien als een belangrijke bijdrager voor de

constructie van discoursen. Het uitgangspunt van een discoursanalyse in het analyseren van teksten, is het onderzoeken van betekeniskenmerken van de tekst zelf om het beeld dat geconstrueerd wordt van de sociale werkelijkheid te achterhalen (Van den Berg, 2004), in dit geval is dat het beeld van seksualiteit. Middels een discoursanalyse kan hierachter worden gekomen.

In dit hoofdstuk wordt eerst uitgelegd op wat voor manier de dataverzameling heeft plaatsgevonden van de vrouwentijdschriften *Libelle*, *Margriet*, *Viva* en *Flair*. Vervolgens worden de richtlijnen van de Foucaultiaanse discoursanalyse uitgelegd. Tenslotte wordt beschreven hoe de betrouwbaarheid, validiteit en geloofwaardigheid van dit onderzoek zijn gewaarborgd.

3.1 Dataverzameling

In totaal zijn artikelen uit vier vrouwentijdschriften geanalyseerd. Deze tijdschriften betreffen de *Libelle*, *Margriet*, *Viva* en *Flair*. Zij behoren tot de oudste vrouwentijdschriften in Nederland die anno 2016 nog steeds bestaan (Vegt & Luijpen, 2010; Sanoma, 2016). *Libelle* bestaat vanaf 1934 en heeft als doelgroep vrouwen van achtentwintig tot vijfenvijftig jaar. *Margriet* is vier jaar later ontstaan, in 1938 en heeft bijna dezelfde doelgroep als *Libelle*, namelijk vrouwen van dertig tot vijfenvijftig jaar. *Viva* bestaat sinds het jaar 1972 en heeft als doelgroep de moderne, jonge vrouw tussen de vijfentwintig en vijfenveertig jaar. Ten slotte bestaat *Flair* sinds 1980 en heeft tevens als doelgroep, vrouwen tussen de vijfentwintig en vijfenveertig jaar.

De markt voor vrouwentijdschriften wordt gedomineerd door Sanoma (Bakker & Scholten, 2005). Ook alle vier de onderzochte tijdschriften zijn onderdeel van Sanoma Group en komen wekelijks uit (Mediamonitor, 2014). Sanoma is erin geslaagd om vrouwen uit alle leeftijdsgroepen te bereiken (Bakker & Scholten, 2005). Voor dit onderzoek is het van belang dat er voor tijdschriften is gekozen die vrouwen uit verschillende leeftijdscategorieën bereiken en een brede doelgroep hebben, omdat getracht wordt een algeheel beeld van de representatie van seksualiteit te krijgen, van de afgelopen vijftig jaar. Juist deze vier tijdschriften hebben een hele algemene doelgroep in tegenstelling tot bijvoorbeeld *Glamour* en *ELLE*, die zich op een veel specifiekere categorie vrouwen richten zoals de doelgroepomschrijving van *Glamour* luidt:

De Glamour-lezeres is 27 of voelt zich 27. Ze is bovenmatig geïnteresseerd in mode en beauty en altijd online. Ook houdt ze van uitgaan, feesten, festivals, reizen, liefde en celebrities. Ze heeft een gezonde lifestyle die samengaat met wijn, chocolade en een designer bag. (G+J Media, 2016)

Glamour heeft op deze manier echt een specifieke ijkpersoon uitgedacht van hoe hun lezeressen eruit zouden moeten zien.

Er is voor vier tijdschriften gekozen omdat mediaconsumptie altijd meervoudig is. Net als dat mensen niet naar één televisieprogramma kijken, lezen vrouwen bijvoorbeeld ook niet alleen *Margriet* maar ook andere (vrouwen)tijdschriften (Bakker & Scholten, 2005). Door vier vrouwentijdschriften te analyseren kan een breder beeld geschetst worden van de discoursen met betrekking tot seksualiteit die bestaan en bestonden door vijftig jaar heen.

Daarnaast is het voor het onderzoek van belang dat de tijdschriften al sinds lange tijd bestaan om de representatie van seksualiteit door de jaren heen goed te kunnen onderzoeken. Door de vier oudste vrouwentijdschriften van Nederland te onderzoeken die recentelijk nog steeds bestaan, kan een goed beeld gevormd worden van de algehele representatie van seksualiteit in Nederlandse vrouwentijdschriften.

Behalve dat de tijdschriften al lang bestaan hebben zij ook nog steeds een relatief groot marktaandeel. Van alle vrouwentijdschriften in Nederland hebben *Libelle* (20,4%) en *Margriet* (11,2%) het grootste marktaandeel anno 2014 (Mediamonitor, 2014). Daarnaast doen *Flair* en *Viva* het ook nog relatief goed met een marktaandeel van 3,2% en 2,6% anno 2014 (Mediamonitor, 2014). De vier onderzochte tijdschriften staan hiermee in de top vijf van de vrouwentijdschriften met het grootste marktaandeel van Sanoma groep. Als uitzondering staat *Grazia* ook in deze top vijf, maar dit vrouwenblad heeft een specifiekere doelgroepomschrijving dan de vier onderzochte vrouwentijdschriften en bestaat pas sinds 2007.

Het grootste deel van de dataverzameling heeft plaatsgevonden via Atria, een kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis (atria.nl, 2015). Zij beschikken over een archief met vrouwentijdschriften. Om de dataset compleet te maken is een aantal data afkomstig uit de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, die ook beschikking hebben tot een aantal oudere tijdschriftnummers van de onderzochte tijdschriften.

Het doel van het onderzoek is om een coherent beeld te krijgen van de representatie van seksualiteit over vijftig jaar. Daarom was het in eerste instantie de bedoeling om vijftig tijdschriften te selecteren, van elk jaar één tijdschrift, steeds van een andere maand om zo een goede samengestelde dataset te vormen. Maar de onderzoeker was afhankelijk van de archieven, waar niet alle volledige jaargangen van alle vier de tijdschriften aanwezig waren, waardoor niet helemaal aan de in eerste instantie gemaakte samengestelde dataset kon worden gehouden. Toch is er geprobeerd zo dicht mogelijk bij de samengestelde dataset te blijven. Daarnaast kwam vanaf 1983 het onderwerp seksualiteit niet altijd meer voor in *Libelle* en *Margriet*, daarom zijn in sommige jaren een extra *Viva* of *Flair* geselecteerd, zodat geanalyseerd kon worden of zij in dat jaar wel iets schreven over seksualiteit, en op wat voor manier. Dit heeft in totaal geresulteerd in vijftenvijftig geanalyseerde tijdschriftnummers en 126 geanalyseerde artikelen (zie overzicht in bijlagen).

Tijdens het onderzoek is geanalyseerd op onderwerp niveau en niet op titel niveau. Van de geselecteerde tijdschriften zijn alle teksten met het onderwerp 'seksualiteit' geanalyseerd. Het betreft een open analyse, alle artikelen waarin het onderwerp seksualiteit voor kwam, zijn meegenomen in het onderzoek. Hierdoor is het opengelaten wat door de tijdschriften zelf als seksualiteit is geformuleerd. Om dit te bewerkstelligen zijn alle tijdschriften pagina voor pagina doorgebladerd, zodat alles wat over het onderwerp seksualiteit ging, daadwerkelijk meegenomen werd in het onderzoek.

Elk jaar in de onderzoeksperiode is meegenomen zodat zo goed mogelijk bekeken kon worden hoe de representatie van seksualiteit zich ontwikkeld heeft. Er is per decennium gekeken op wat voor manier seksualiteit gerepresenteerd wordt in de vier verschillende tijdschriften en wat verschillen en overeenkomsten zijn met het voorgaande decennium. Op deze manier ontstaat een overzicht van de verschillen per periode waardoor de resultaten overzichtelijk in context zijn te plaatsen. In de bijlage is een overzicht te zien van de geanalyseerde tijdschriftnummers en artikelen.

3.2 Foucaultiaanse discoursanalyse

De analyse betreft een discoursanalyse geïnspireerd op de ideeën van filosoof Michel Foucault. In een Foucaultiaanse discoursanalyse bestaan geen exacte regels die stap voor stap uitleggen hoe men de analyse uit zou moeten voeren (Wetherell, Taylor &

Yates, 2001b; Tonkiss, 1998). Toch zijn er een aantal uitgangspunten te formuleren waar aan vastgehouden wordt tijdens het onderzoek, namelijk: de selectie van sleutelwoorden en thema's in de teksten, het kijken naar variaties in de tekst, kijken naar details en waar de nadruk op wordt gelegd en letten op bepaalde stiltes in de teksten (Tonkiss, 1998). Bij het bestuderen van elk artikel wordt aan deze uitgangspunten vastgehouden. De uitgangspunten staan in de volgende alinea's verder omschreven.

De eerste stap in de studie naar de representatie van seksualiteit in vrouwentijdschriften is het bestuderen van uitspraken over seksualiteit die een bepaalde kennis geven over het onderwerp (Wetherell, Taylor & Yates, 2001a). Als eerst wordt gekeken welke sleutelwoorden en/of thema's zich blijven herhalen in de teksten. Dit kan helpen om alle gevonden data te organiseren en om een meer systematische manier van analyseren te creëren. Op deze manier wordt een proces gecreëerd van zeven, vergelijken en contrasteren van de verschillende manieren waarop thema's tevoorschijn komen uit de data (Tonkiss, 1998).

De tweede stap is bekijken of er bepaalde variaties te zien zijn in de teksten. Hierbij is gekeken naar interne aarzelingen of tegenstrijdigheden in de teksten en naar alternatieve manieren om een onderwerp te beschrijven. Er is bijvoorbeeld gekeken naar wat erkend en herkend wordt als seksualiteit en wat wordt gezien als iets dat 'niet normaal' is. Tevens is gekeken naar wie er mag meepraten in het discours en wie juist niet.

Als derde stap is er gelet op details in de tekst en waar de nadruk op wordt gelegd, om zo de wendingen te onderzoeken waardoor de data is gevormd zoals die is (Tonkiss, 1998). Er wordt hierbij gekeken of er bepaalde aspecten op de voorgrond staan of juist op de achtergrond.

De vierde stap was het zoeken naar bepaalde stiltes en absenties in de tekst. Dit zijn de aspecten die niet gerepresenteerd of besproken worden in de teksten (Wetherell, Taylor & Yates, 2001b). Zijn er in de teksten bijvoorbeeld bepaalde manieren die worden uitgesloten wanneer het in de teksten over seksualiteit gaat. Foucault zegt over stiltes in discoursen: "*There is not one but many silences, and they are an integral part of the strategies that underlie and permeate discourses.*" (1984, p. 27) Volgens Foucault bestaan er in teksten dus vele stiltes die een integraal onderdeel zijn van de strategieën die ten grondslag liggen en doordringen in bepaalde discoursen. Door naar deze stiltes te

kijken kunnen gevonden discoursen in een bredere interpretatieve context geplaatst worden (Tonkiss, 1998).

De hierboven genoemde stappen zijn de vier uitgangspunten waarnaar gekeken is tijdens de analyse. Vervolgens is gekeken of er een bepaalde samenhang tussen discoursen te zien is. Het onderzoek betreft een onderzoek over vijftig jaar, het is mogelijk dat nieuwe richtingen binnen de discoursen over seksualiteit ontstaan op een later, historisch moment, die misschien wel de eerder bestaande richtingen verdringen. Er kan een nieuwe richting binnen het discours over seksualiteit ontstaan die sociale praktijken op een nieuwe manier reguleren, met behulp van macht en autoriteiten.

Ten slotte is er gekeken naar de dominante discoursen in de verschillende perioden. Uit deze dominante discoursen kan een beeld ontstaan van de representatie van seksualiteit in vrouwentijdschriften van de jaren zestig tot 2015. Hieruit kan worden geconcludeerd welke nieuwe inzichten zijn opgedaan en tot op welke hoogte de bevindingen overeen kwamen met de bestaande kennis over het onderwerp. Zodoende kan een bijdrage worden geleverd aan het wetenschappelijk debat en het maatschappelijke debat over de representatie seksualiteit in vrouwentijdschriften.

3.3 Betrouwbaarheid en validiteit

Betrouwbaarheid en validiteit zijn twee complexe aspecten van een kwalitatief onderzoek volgens Silverman (2011). Dit komt onder andere doordat de resultaten niet generaliseerbaar zijn. Bij een kwalitatief onderzoek zijn er hiervoor niet genoeg data geanalyseerd. Daarom gaat Silverman (2011) uit van geloofwaardigheid. In deze paragraaf wordt omschreven hoe de betrouwbaarheid en validiteit toch zo goed mogelijk zijn gewaarborgd in het onderzoek. Daarnaast is omschreven hoe de geloofwaardigheid van het onderzoek zo hoog mogelijk is behouden.

De betrouwbaarheid van dit onderzoek is gewaarborgd door alle gemaakte keuzes te onderbouwen en te verantwoorden. Het kan voorkomen dat de bevindingen op verschillende wijze worden geïnterpreteerd, daarom zijn de interpretaties door de onderzoeker steeds verduidelijkt. Er is opzoek gegaan naar genoeg data om uiteindelijk een goede weerspiegeling van de vijftig jaar te verkrijgen. Er is getracht alle relevante informatie uit de geanalyseerde tijdschriften te halen zodat de bevindingen niet berusten op toevalligheden, dit zorgt voor een hogere betrouwbaarheidsgraad. Daarnaast wordt de betrouwbaarheidsgraad van het onderzoek verhoogd doordat er is

getracht om zo goed mogelijk vast te houden aan de vier uitgangspunten voor een Foucaultiaanse discoursanalyse die zijn omschreven in de data-analyse, paragraaf 3.2 (Silverman, 2011).

Volgens Antaki et al. (2003) bestaan bij de methode discoursanalyse een aantal valkuilen die regelmatig voorkomen bij het uitvoeren van een discoursanalyse. Een valkuil van discoursanalyse is volgens Antaki et al. (2003) dat de data worden gepresenteerd als een samenvatting van de bevindingen, waarbij vervolgens niet de discourses worden betrokken die uit de geanalyseerde teksten naar voren kwamen. Hierdoor zal waardevolle informatie verloren gaan. Om dit te voorkomen tijdens het onderzoek zijn fragmenten uit de data geïllustreerd en uitgelegd, waarbij er rekening mee is gehouden dat er niet teveel fragmenten zijn geïllustreerd. Daarnaast is uitgelegd wat het resultaat betekent in verbinde met de bestaande theorieën over het onderwerp. Een andere valkuil die Antaki et al. (2003) aangeven bij discoursanalyse is dat er tijdens discoursanalyse alleen maar kenmerken zijn opgesomd, waardoor de analyse beperkt blijft. Tijdens het gehele onderzoek heeft de onderzoeker ervoor gewaakt dat deze valkuilen worden voorkomen.

Naast betrouwbaar zal het onderzoek tevens zo valide mogelijk zijn. Validiteit houdt in dat je daadwerkelijk meet wat je wilt meten en hier nauwkeurig in bent zodat er geen fouten worden gemaakt in het onderzoek (Gilbert, 2008). Om de validiteit te waarborgen is er een samengestelde selectie van de vier vrouwentijdschriften gemaakt. Hierbij werd getracht om een zo groot mogelijke spreiding te hebben in de selectie zodat elk jaar van de onderzoeksperiode aanbod komt.

Om de geloofwaardigheid van het onderzoek te behouden is ten eerste gekeken op wat voor manier de data verzameld kon worden, welke methode voor het onderzoek gebruikt zou worden en welke stappen de onderzoeker hiervoor moest nemen. Nadat alle tijdschriften waren verzameld, werden deze van voor tot achter geanalyseerd op alle teksten die gingen over het onderwerp seksualiteit. Al deze teksten zijn meegenomen in het analyseproces. Tijdens het analyseproces is een continue vergelijking uitgevoerd (Silverman, 2011). Alle stappen die genomen zijn tijdens het analyseproces zijn opgeschreven. Uit de geanalyseerde tijdschriftartikelen zijn bepaalde bevindingen naar voren gekomen. Na het analyseren van een artikel over seksualiteit werd vervolgens een ander artikel over seksualiteit geanalyseerd, de bevindingen die hieruit naar voren kwamen zijn met elkaar vergeleken en deze vergelijkingen zijn

tijdens het hele onderzoek doorgegaan. Het vinden van twee of meer dingen die het zelfde zijn op sommige belangrijke manieren en toch verschillen in andere manieren, het kijken naar de andere verschillen en het kijken naar het diepere proces die deze verschillen uitdrukken creëren meer sociologische kennis en zorgen voor validiteit en geloofwaardigheid in het onderzoek (Silverman, 2011).

4. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten uit het onderzoek naar de representatie van seksualiteit in vrouwentijdschriften weergegeven. Daarnaast wordt gekeken in hoeverre deze resultaten zich verhouden tot de maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland op het gebied van seksualiteit. Gedurende het onderzoek zijn in totaal vijftien vrouwentijdschriften geanalyseerd met artikelen die betrekking hebben op seksualiteit in de periode van 1965 – 2015. In totaal zijn 126 artikelen geanalyseerd waarin het onderwerp seksualiteit voorkwam. Opvallend is dat het aantal artikelen over seksualiteit vanaf de jaren tachtig toeneemt. Ook het aantal pagina's dat men besteedt aan het bespreken van seksualiteit neemt toe. In de beginperiode wordt seksualiteit in enkele regels benoemt in de artikelen waarin seksualiteit voorkomt. Uiteindelijk worden gehele artikelen aan het onderwerp seks gewijd die soms wel rond de vier tot zes pagina's in beslag nemen.

Deze analyse is uitgevoerd door middel van een discoursanalyse aan de hand van de richtlijnen van de filosoof Foucault. Uit de analyse zijn twee dominante discourses naar voren gekomen die overkoepelend zijn voor de representatie van seksualiteit in de vrouwentijdschriften *Libelle*, *Margriet*, *Viva* en *Flair*. De twee dominante discourses zijn onderbouwd met strategieën, die de discourses in stand houden.

Het eerste dominante discours dat uit de analyse naar voren kwam is heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als de norm. Dit discours blijft in de onderzoeksperiode van vijftig jaar stevast terugkomen in de onderzochte vrouwentijdschriften. Binnen dit discours gaat het vooral om de vragen: wanneer mag men seks hebben en wie mag het? In de gehele onderzoeksperiode blijft terugkomen dat de norm voor seks is, dat het tussen een man en een vrouw gebeurt, binnen een liefdesrelatie. Binnen het discours zijn een aantal verschuivingen en ontwikkelingen te zien. Deze verschuivingen en ontwikkelingen zijn besproken onder de strategieën die aan bod komen om het discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit in stand te houden.

Het tweede discours dat naar voren kwam uit de analyse is seksualiteit in de zin van intimiteit, en gaat vooral over de fysieke kanten van seks. Dit discours blijft in de eerste vijftien jaar van het onderzoek zo goed als onbesproken in de

vrouwentijdschriften. Pas vanaf de jaren tachtig komt steeds meer het fysiek en intiem bespreken van seks terug. Ook dit discours wordt in stand gehouden door verschillende strategieën, waarbinnen verschuivingen en ontwikkelingen zijn te zien.

De twee discoursen lopen op een gegeven moment in zekere zin in elkaar over. In de eerste jaren van de onderzoeksperiode draait het nog heel erg om de vragen: wanneer mag je seks hebben en wie mag het? Op een gegeven moment wordt in de artikelen over seksualiteit steeds meer gericht op de vragen: wat mag er allemaal binnen seks en wat vinden we goed en fijn? In de betekenis die men hieraan geeft zijn verschuivingen te zien. De twee discoursen komen samen doordat de besproken strategieën onder het tweede discours (bijna) altijd over seks gaat tussen een man en een vrouw, oftewel heteroseksualiteit. Daarnaast zijn de strategieën meestal besproken in de zin van seks met je vriend, het gaat dus veel over monogame seksualiteit. De keren dat seksualiteit niet als monogame seksualiteit wordt besproken komt het meest voor onder de strategie 'afwijkende seksualiteiten', binnen deze strategie worden dan ook 'andere seksualiteiten' besproken als iets dat niet veel voorkomt en dus niet als 'normaal' worden gezien.

Ook de onderzochte tijdschriften zelf maken een ontwikkeling door. Te zien is dat *Viva* en *Flair* heel erg meebewegen met de maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van seksualiteit. Bij *Margriet* en *Libelle* valt het juist op dat zij op een gegeven moment het onderwerp seksualiteit niet meer bespreken. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat hun doelgroep in een ouder leeftijdssegment zit en de redactie heeft bedacht dat seksualiteit op latere leeftijd niet meer zo belangrijk is. Wat de daadwerkelijke reden is kan in een ander onderzoek worden uitgezocht maar is niet hetgeen waar dit onderzoek op is gericht.

4.1 Discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als de norm

Onder seksualiteit in de zin heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als de norm, draait het vooral om: waar hoort seksualiteit thuis? Wie mag het en wat zijn de regels en normen van seksualiteit? Binnen dit discours is in de jaren van 1965 tot 2015 de norm eigenlijk hetzelfde gebleven: seksualiteit vindt plaats tussen een man en een vrouw die een relatie met elkaar hebben. Dit is dan ook de dominante ideologie in de Westerse maatschappij (Hekma, 1994). Dat er naast het heterokoppels maar weinig ruimte is voor andere vormen van seksualiteit (Hekma, 1994), blijkt tevens uit artikelen van

vrouwentijdschriften over seksualiteit. Wel zijn er een aantal ontwikkelingen en verschuivingen te zien over wat normaal is binnen seksualiteit in de onderzoeksperiode van 1965 tot 2015.

Het discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als de norm heeft ontwikkelingen doorgemaakt en kent een aantal afwijkingen die tevens worden besproken in de vrouwentijdschriften. In het eerste decennium van de onderzoeksperiode (1965 – 1975) begint het bespreken van seksualiteit op te komen. Waar in de jaren zestig nog bijna niks over seksualiteit wordt gezegd, begint men zich in de jaren zeventig steeds meer bezig te houden met seksualiteit. In de vrouwentijdschriften komt een discussie op gang die vooral draait om seks hebben voor of nadat het huwelijk heeft plaatsgevonden. Hierbij wordt seks nog gekoppeld aan het geloof en aan een goede reputatie die je hebt te behouden als vrouw. In het tweede decennium van de onderzoeksperiode (1975 – 1985) wordt ook een andere vorm van seksualiteit besproken: homoseksualiteit. Daarnaast wordt seksualiteit buiten het huwelijk besproken. Seksualiteit buiten het huwelijk, oftewel vreemdgaan, blijkt veel voor te komen maar wordt gezien als iets dat ‘niet hoort’. Seksualiteit wordt nog steeds besproken als iets dat binnen het huwelijk zou moeten plaatsvinden. Pas een decennium later (1985 – 1995), wordt seksualiteit losgekoppeld van het huwelijk en gaat het meer over seks met je vriend. In dit decennium is tevens een afwijking te zien doordat het condoom een enkele keer wordt besproken. Dit anticonceptiemiddel verwijst ook naar losse seksuele contacten. Verder wordt de nadruk gelegd op dat seks leuk en lekker moet zijn. In het vierde decennium van de onderzoeksperiode (1995 – 2005) wordt seksualiteit steeds meer inhoudelijk besproken. Mensen vinden het belangrijk dat intimiteit bij de seks aanwezig is. Vreemdgaan is nog steeds fout en aan homoseksualiteit wordt bijna geen aandacht meer besteedt in de vrouwentijdschriften. Het laatste decennium (2005 – 2015) is steeds meer gericht op andere soorten seksualiteit. Een aantal keer benoemen mensen meerdere seksuele contacten te hebben gehad maar hierbij wordt meestal ook gezegd dat het uiteindelijk het fijnste is om seks te hebben met iemand die je liefhebt.

Ook het idee over wat seks precies is en hoe het wordt genoemd, verandert in de vijftig onderzoeksjaren. In het begin spreekt men vooral over met elkaar naar bed gaan, wat verandert in vrijen en uiteindelijk in seks. Daarnaast gaat er steeds meer bij seks

horen, aspecten die in de 21ste eeuw worden besproken werden absoluut niet benoemd in de begin jaren van het onderzoek.

Het discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als norm, wordt in stand gehouden door een aantal strategieën. Deze strategieën zijn liefde, vreemdgaan, homoseksualiteit en anticonceptie. In de volgende paragrafen is te lezen op wat voor manier deze strategieën het discours in stand houden en hoe deze zich ontwikkelen door de jaren heen.

4.1.1 Seksualiteit en liefde

Een strategie die ervoor zorgt dat het discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als norm in stand blijft in de vrouwen tijdschriften, is door seksualiteit te koppelen aan de liefde. Door de vijftig jaar heen blijft terugkomen dat seksualiteit plaatsvindt tussen een man en een vrouw die elkaar liefhebben.

In het begin van de onderzoeksperiode, tussen de jaren 1965 en 1975, begint het bespreken van seksualiteit op te komen. In de geanalyseerde vrouwen tijdschriften wordt in de jaren 1965 tot en met 1967 nog niks gezegd over seksualiteit. In deze tijdschriften staan korte verhalen, artikelen en vraagrubrieken waarin het vooral over verliefdheid en de liefde binnen het huwelijk gaat. Vanaf 1968 begint het benoemen van seksualiteit in vrouwen tijdschriften op te komen.

Vanaf 1968 is een omwenteling te zien. Seksualiteit wordt voor het eerst benoemd waarbij het vooral gaat over de vraag: wanneer mag men aan seks doen? In het decennium van 1965 tot 1975 is een discussie terug te vinden over seksualiteit in relatie met het geloof en het huwelijk. Het huwelijk werd gezien als een instituut waarbinnen seksualiteit plaatsvond. Wanneer seksualiteit werd benoemd ging het over de 'seksuele relatie' of het 'lichamelijk contact' dat plaatsvindt binnen het huwelijk van een man en een vrouw. Van seksualiteit voor het huwelijk was absoluut geen sprake. Maar in dit decennium komt ook juist de discussie opgang over seksualiteit vóór het huwelijk. In deze discussie komt naar voren dat seksualiteit vóór het huwelijk gezien wordt als gevaarlijk en iets dat niet mag. Zo wordt in de rubriek *Zoeklichtje van Margriet* in 1977 een gesprek geïllustreerd tussen een dochter en haar ouders. De dochter wilt samen met haar vriend, waarmee zij acht maanden verkering heeft, op vakantie. Dit wordt haar verboden door haar ouders. Uit de volgende citaten van moeder en vader blijkt dat seks voor het huwelijk nog niet werd geaccepteerd:

Moeder: *“We weten wel dat jullie niet de bedoeling hebben dingen te doen waar je achteraf spijt van hebt. Maar als twee jonge mensen op elkaar zijn aangewezen in een omgeving vol zon en romantiek, met nu en dan een glas wijn... als ze bivakkeren in twee tentjes, vlak bij elkaar... Heus, dan komen er momenten waarop je niet voor jezelf in kunt staan.”*

Vader: *“Een meisje wordt nu eenmaal naar haar reputatie beoordeeld en met die reputatie zal ze haar leven moeten doen”* (Margriet 18, 1969)

Seksualiteit voor het huwelijk wordt hiermee geïllustreerd als iets dat slecht is en ‘niet normaal’. Door dit wel te doen zou je je reputatie schaden. Een jaar later wordt in de vraagrubriek *Margriet weet raadt* een soortgelijk probleem voorgelegd: een meisje (22) die verloofd is met haar vriend (26) wilt samen op vakantie maar haar ouders verbieden dit. Ditmaal zegt de redactie van *Margriet*:

“Dat jullie als verloofd stel met vakantie willen gaan, is tegenwoordig niets bijzonders. De vorig jaar afgesloten enquête over seksualiteit in Nederland heeft uitgewezen dat twee derde van de mensen uit jullie leeftijdsgroep het normaal vindt, dat er tussen jonge mensen die van plan zijn te trouwen seksueel contact bestaat.” (Margriet 23, 1970)

Hier komt een variatie met eerdere artikelen over seksualiteit naar voren. Seksualiteit vóór het huwelijk kan, zolang je als stel wel van plan bent met elkaar te trouwen. Men hoefde dus niet meer per se te wachten tot de dag dat men daadwerkelijk met elkaar in het huwelijk trad. Maar wat eigenlijk ook gezegd wordt is dat seksualiteit niet zou mogen plaatsvinden als je niet van plan bent met diegene te trouwen.

Later in het decennium wordt benoemd dat seksualiteit binnen het huwelijk een verademing kan zijn wanneer men ontdekt dat eigenlijk alles mag, zolang je er beiden plezier in hebt. Hierin is terug te zien dat er openlijker dan voorheen over seksualiteit kon worden gesproken, en seks gerepresenteerd is als iets waar de man en vrouw beide plezier aan kunnen beleven. Waar seksualiteit voorheen vooral als iets werd besproken dat ‘gevaarlijk’ is, wordt het nu al meer gezien als iets dat ook leuk kan zijn, als het maar wel binnen het huwelijk plaatsvindt. Dus seksualiteit binnen het huwelijk van een man en een vrouw blijft terug komen. Seksualiteit wordt daardoor gerepresenteerd als heteronormatief. Aan het eind van het decennium wordt homoseksualiteit voor het eerst benoemd, hierover is meer te lezen in paragraaf 4.1.3 waarin het gaat over

homoseksualiteit in vrouwentijdschriften. Daarnaast wordt seks in dit decennium nog niet expliciet seks genoemd. Wanneer het over seks gaat, beschrijven de redacties dit vooral als ‘seksueel contact’ of ‘seksuele relaties’.

De ontwikkelingen en verschuivingen die in het eerste decennium van de onderzoeksperiode te zien zijn sluiten aan bij de maatschappelijke ontwikkelingen die Nederland in dit decennium kent op het gebied van de seksuele ontwikkelingen. De seksuele revolutie begon in de jaren zestig, de tijd waarin we ook in de vrouwentijdschriften langzaamaan het bespreken van seksualiteit zien opkomen. Seksualiteit stond vooral in begin jaren zestig nog in teken van angst en onzekerheid (Reas, 1999). Dit is terug te zien in het eerste decennium van de onderzoeksperiode waarin seksualiteit voor het huwelijk bijvoorbeeld nog wordt beschreven als gevaarlijk en iets dat niet mag. Volgens Wouters (2009) kwam er tijdens de seksuele revolutie meer ruimte in de maatschappij voor vrouwen die deelnamen aan de openbare discussie over verlangen naar intimiteit en seks. In het eerste decennium van de onderzoeksperiode zien we in de vrouwentijdschriften nog geen discussie terugkomen over de fysieke intimiteit maar juist een discussie die gaat over wanneer seksualiteit nou mag plaatsvinden.

In het tweede decennium van de onderzoeksperiode wordt seksualiteit nog steeds gerepresenteerd als iets dat binnen de gemeenschap van het huwelijk plaatsvindt. In de vragenrubriek *Julie van Son* in een *Libelle* uit 1978 blijkt wel dat het hebben van seks volledig wordt geaccepteerd op het moment dat je verloofd bent, door de vraag van een meisje waarin zij zegt: *“U vindt het misschien raar maar mijn verloofde en ik willen voor ons trouwen nog niet samen naar bed. Maar we vrijen wel nogal stevig”* (*Libelle* 07, 1978). Door het feit dat zij ervan uitging dat de redactie van *Libelle* het raar zou kunnen vinden dat zij nog niet met haar verloofde naar bed wilt voor het trouwen, kan dit in relatie worden gebracht met de ontwikkeling dat seksualiteit voor het huwelijk normaal was in die tijd, zolang het wel met je verloofde was. Daarnaast blijkt hieruit dat er een onderscheid gemaakt kan worden tussen vrijen en seks. Seks wordt beschreven als ‘met elkaar naar bed gaan’ en gaat echt om de geslachtsgemeenschap, terwijl met vrijen andere seksuele handelingen worden bedoeld.

Verder gaat het in de vraagrubrieken van de vrouwentijdschriften, als het over seksualiteit gaat, vooral over seksualiteit binnen het huwelijk zoals een vrouw die na het ruziën geen zin heeft om te vrijen met haar man (*Libelle* 19, 1981) en een vrouw die

vraagt of het redelijk is om haar man te dwingen om te stoppen met roken door geen seks met hem te hebben als hij wel rookt (*Viva* 32, 1984). In het decennium verdwijnt de discussie over wanneer seksualiteit mag plaats vinden. Het gaat juist meer over wat er in relatie tot seksualiteit normaal is. Wanneer het in de jaren tachtig over seksualiteit gaat wordt ook steeds meer het woord seks gebruikt. In 1984 doet *Viva* (32) zelfs een oproep aan haar lezeressen wat zij het beste woord vinden om 'het' te doen.

In 1984 wordt voor het eerst een ingestuurde brief getoond in *Viva*, die wijst op los seksueel contact. De brief is van een vrouw die een man uit de kroeg mee naar huis neemt, waarin zij zegt: *"Opeens liggen we al samen in mijn bed, met kaarslicht. Gelukkig is hij gesteriliseerd en ik voel me héééérlijk"* (*Viva* 32, 1984). Uiteindelijk loopt het verhaal slecht voor haar af en heeft hij haar hele huis leeggeroofd en blijkt hij ook niet gesteriliseerd te zijn. Het stuk wijst voor het eerst op los seksueel contact maar daarbij wordt zonder het te zeggen eigenlijk ook gewaarschuwd: als je zomaar iemand mee naar huis neemt kan dit nog wel eens slecht aflopen. Er wordt eigenlijk in stilte gezegd dat seks binnen een relatie hoort en daarmee wordt de strategie seksualiteit en liefde versterkt.

In de jaren zeventig en tachtig is in de vrouwen tijdschriften steeds meer discussie te zien over de vragen: wie mag er aan seksualiteit doen en wat mag op seksueel gebied binnen het huwelijk? Vrouwen kunnen in deze decennia in de vrouwen tijdschriften steeds meer deelnemen aan de openbare discussie over verlangen naar intimiteit en seks. In de tijdschriften wordt de nadruk gelegd op dat seksualiteit binnen het huwelijk ook leuk kan zijn en als iets waar men beide plezier aan kan beleven.

In het derde decennium van de onderzoeksperiode, vanaf 1985 wordt seksualiteit niet per se meer gekoppeld aan het huwelijk. Wanneer seksualiteit wordt benoemd in artikelen, verhalen en vraagrubrieken gaat het meestal over seksualiteit van vrouwen met hun vriend. Seksualiteit wordt dus niet meer altijd in verband gebracht met het huwelijk maar wel bijna altijd met de liefde, namelijk seksualiteit binnen een relatie. Aan het eind van het decennium staat in *Viva* een artikel over 'partner hoppen'. In het artikel 'partner hoppen' wordt gezegd dat de vrouw van tegenwoordig niet meer afhankelijk is van de man, waardoor er nog maar één reden is om een relatie aan te gaan met hem: de liefde. Er wordt in benoemd dat goede seks belangrijk is in een relatie. In een ander artikel wordt seksualiteit openlijk besproken met drie vrouwen, waarbij zij

seks altijd benoemen in relatie met hun vriend of man. In de *Viva* van 1994 zien we daardoor verschillende variaties terug. Ten eerste is seksualiteit openlijk bespreekbaar en de vrouw kan meerdere liefdesrelaties na elkaar hebben wat seriële monogamie wordt genoemd. Maar het overheersende idee blijft dat men seks heeft met degene die je liefhebt en waarmee je een relatie hebt.

Vanaf de jaren tachtig wordt seks niet meer gezien als iets dat binnen het huwelijk moet maar seksualiteit blijft voor lange tijd gekoppeld aan de liefde: seks is iets wat je doet met je partner. Dit gegeven komt overeen met wat Reas (1999) zegt over seksualiteit na de seksuele revolutie: seks wordt in het centrum van de liefdesverhouding geplaatst en het bereiken van wederzijds seksueel genot wordt ervaren als een voorwaarde van het slagen van een relatie. Bevredigende seks werd bovendien steeds belangrijker om een partnerverhouding in stand te houden. Seks werd dus echt gezien als een sleutelelement binnen de relatie. In de vrouwen tijdschriften wordt dan ook steeds meer geschreven over hoe men goede seks kan bereiken en behouden in de relatie.

In het vierde decennium van de jaren 1995 tot 2005 zien we een aantal keer seksualiteiten terug terugkomen die anders zijn dan 'normaal'. Zo staat in de *Flair* van 1996 een artikel van een lesbische vrouw over seks met haar vriendin. In de *Viva* van 1997 staat een heel interview met oudere vrouwen die een jongere vriend hebben, waarbij het ook gaat over hoe vaak zij seks hebben en of seks met een jongere man lekkerder is. En er is een artikel in een *Viva* van 2003 te vinden waarin vier mensen met een handicap vertellen over hoe zij seks beleven met hun handicap. In alle artikelen is seks gekoppeld aan liefde. Ook in andere artikelen die over seks gaan, worden telkens liefde en intimiteit als voorwaarde genoemd voor goede seks. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de volgende citaten uit de *Viva* van het jaar 2000 uit een artikel waar met vier vrouwen over hun seksleven wordt gesproken:

Wilma Polderdijk (32): *"Op de middelbare school ben ik weleens naar bed geweest met iemand met wie ik verder niks had. Achteraf hield ik daar een katterig gevoel aan over... Er was geen intimiteit, geen waardering. Ik weet nog hoe ik me toen voelde: gebruikt. Dat zal me niet meer overkomen. Ik wil alleen sex met iemand die mij wil omdat ik Wilma ben, en niet alleen vanwege de lust."*

Mariska de Graaff (24): *"Ik ben 1 keer puur uit lust met een jongen naar bed geweest. Ik*

vond het tegenvallen. Je gaat met elkaar naar bed en dat is het dan. Geen band, geen vertrouwen, niet nakletsen. Sex zonder liefde is voor mij niet belangrijk.” (Viva 41, 2000)

Bij veel artikelen waarbij het inhoudelijk over seksualiteit gaat in dit decennium worden vooral vrouwen en soms ook mannen, aan het woord gelaten die openlijk vertellen over hun seksleven. Het gaat dan meestal over hoe vaak ze het met hun partner doen, wat ze belangrijk vinden bij goede seks enzovoorts. Bijna iedereen heeft het hierbij over seksualiteiten met hun (toenmalige) partner. Dus opnieuw wordt seks sterk binnen de relatie gesitueerd. Dit is opvallend omdat in het theoretisch kader aan de orde kwam dat in de jaren negentig tegengeluiden naar voren kwamen om seks-om-seks. Dit was volgens sommigen uit en ouderwets en er ontstond weer een groter verlangen waarbij de seksuele behoeften gekoppeld werden aan liefdesrelaties (Wouters, 2009). Dit is niet iets dat overeenkomt met de geanalyseerde artikelen, waarin tot dan toe nog bijna niks is geschreven over seks-om-seks, seks wordt juist nog altijd gekoppeld aan de liefde.

In het laatste decennium van 2005 tot 2015 zijn verschuivingen te zien in het bespreken van seksualiteit. Ondanks de nadruk in de vrouwentijdschriften op de samenhang tussen seksualiteit en de liefde wordt er in een later stadium ook aandacht besteedt aan seks-om-seks. Waar in *Margriet* nr. 28 uit 2005 nog een artikel gewijd is aan hoe belangrijk intimiteit wel niet is bij seksueel contact, is in de *Viva* nr. 41 uit 2008 een groot artikel gewijd aan de voordelen van kortdurende seksrelaties. Het is niet erg meer om seks te hebben met iemand zonder ‘verliefd gedoe’ en ‘er is niks mis met een beetje rondscharrelen.’ Seks om de lust wordt steeds normaler bevonden. Maar toch blijft het ultieme doel om uiteindelijk bij iemand te belanden van wie je houdt. Dit blijkt onder andere uit het volgende citaat van een man als ‘bedgast’ bij *Viva* waarin hij zegt:

“Ik heb behoorlijk wat rondgeneusd toen ik vrijgezel was en geweldige sex gehad. Maar het wordt pas echt bijzonder als je je helemaal aan iemand kunt overgeven, omdat je van elkaar houdt.” (Viva 24, 2014)

Dit citaat vat goed samen wat we in het laatste decennium terug zien: seks kan ook goed zijn met verschillende losse sekspartners. Er hoeft niet per se liefde bij aan te pas te komen. Maar uiteindelijk willen de meeste mensen met iemand belanden van wie je houdt en daar een monogame (seks)relatie mee hebben.

Een aantal keren worden andere vormen van seksualiteit besproken in dit decennium zoals SM, parenclubs, trio's en porno, deze seksualiteiten worden besproken in paragraaf 4.2.4. In deze gevallen gaat het altijd over een man en een vrouw in een relatie en samen deze 'andere vormen' van seksualiteiten ontdekken.

Vanaf het laatste decennium van de onderzoeksperiode wordt seks omschreven als iets dat ook kan voorkomen zonder dat men een liefdesrelatie met iemand heeft. Deze resultaten komen niet overeen met het onderzoek van De Bruin (1999) naar seksualiteit in jongerenbladen, waaruit bleek dat er “aan het eind van de 20ste eeuw weinig romantiek te ontdekken is in jongerenbladen en andere voorstellingen van seksualiteit dominant zijn, waarin het gaat om machotaal en het plezier van seks” (De Bruin, 1999, p. 57). Het aspect waarin het gaat om de plezierbeleving van seks is wel terug te zien, maar deze plezierbeleving wordt in de vrouwentijdschriften gezien als iets wat je samen met je partner beleeft en waarbij wel romantiek aan te pas komt. Dat de ontwikkeling waarbij seks wordt losgekoppeld van de liefde pas later is terug te zien in vrouwentijdschriften en eerder in jongerentijdschriften kan te maken hebben met het feit dat jongeren vaak voorlopen. Ouderen doen er meestal langer over om oude patronen los te laten en nieuwe waarden over te nemen.

4.1.2 Vreemdgaan

De tweede strategie die het discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit in stand houdt is 'vreemdgaan'. Over de gehele onderzoeksperiode blijven constant artikelen, verhalen en vragen terugkomen over vreemdgaan. Hierbij wordt vreemdgaan neergezet als iets dat niet goed is, dat eigenlijk niet mag en waarvan men niet gelukkiger zal worden.

In het begin van de onderzoeksperiode waarin het nog niet specifiek over seks gaat, verschijnen lange verhalen als soort boeketromans waarin een aantal keer naar voren komt dat mannen minnaressen hebben, wat erop duidt dat de man een buitenechtelijke relatie met een vrouw aangaat. Later, rond 1970 gaat het in de artikelen nog niet altijd specifiek over vreemdgaan maar over verliefde gevoelens voor een andere man. Een voorbeeld hiervan is te vinden in de rubriek *Zoeklichtje* van *Margriet* waar in 1970 een kort verhaal omschreven wordt van een vrouw die verliefd werd op een andere man. Uiteindelijk kiest ze ervoor om bij haar eigen man en kinderen te blijven en kijkt ze er jaren later op terug waarbij ze zegt dat ze blij is dat ze op een zwak moment toch is thuisgebleven en niet heeft gekozen voor iets dat haar leven had kunnen

verwoesten. Hier wordt eigenlijk in stilte gezegd: blijf bij je eigen man, hier zal je uiteindelijk gelukkiger van worden. In een *Libelle* van 1971 is een artikel gewijd aan de sleur in het huwelijk. Door de sleur in het huwelijk wordt sneller overspel gepleegd. De oplossing hiervoor is om de seksuele relatie binnen het huwelijk spannend te houden waarvoor het ook heel belangrijk is dat de relatie tussen de man en de vrouw goed zit. In het artikel wordt een seksuele relatie tussen een getrouwde man en vrouw gezien als iets dat normaal is en iets dat hoort in het huwelijk. Overspel wordt besproken als iets dat veel voorkomt maar eigenlijk niet hoort en dus niet normaal is.

Ook in het tweede decennium blijven vragen en verhalen terugkomen over, vooral mannen, maar soms ook vrouwen, die een buitenechtelijke relatie hebben. Zo staat in een *Libelle* in 1981 een vraag van een vrouw die getrouwd is en kinderen heeft maar erg verliefd is geworden op een man van kantoor en hij ook op haar. Iemand van het kantoor had dit gemerkt en nu wordt er verschrikkelijk over hen gepraat. Ze weet niet of ze haar man nu moet vertellen over de verhouding, want achter deze verhouding hebben ze uiteindelijk wel een punt gezet. De redactie van *Libelle* antwoordt:

“Liefde en verliefdheid, het zijn heerlijke dingen, en het zou prachtig zijn als iedereen zonder remmingen z’n gevoelens zou kunnen volgen. Maar toch, hoe modern onze samenleving ook is, er zijn nu eenmaal nog een boel zaken waaraan we niet zonder meer kunnen toegeven. Ongetrouwd samenwonen, het kan inmiddels. Ongehuwd moeder zijn is ook niet meer zo uitzonderlijk. Maar vrijen met de man of de vrouw van een ander- het wordt je niet in dank afgenomen. En dat is iets wat je van te voren wéét.” (Libelle 19, 1981).

Vreemdgaan wordt dus niet geaccepteerd en wordt omschreven als iets dat je niet in dank afgenomen wordt. Vragen met betrekking op vreemdgaan blijven een *hot topic* in de vrouwen tijdschriften. In een *Viva* uit 1984 wordt bijvoorbeeld een vraag gesteld door een vrouw die niet meer weet wat ze moet doen omdat zij een verhouding heeft met een getrouwde man, maar de man kan niet kiezen tussen zijn vrouw en kinderen of haar. In de *Flair* van 1996 meldt een vrouw dat ze een afkeer heeft gekregen tegen vrijen doordat haar ex-man een aantal keer is vreemdgegaan. En zo blijven verhalen en vragen terugkomen over verhoudingen die vooral, óf van vrouwen komen die een verhouding hebben met een getrouwde man óf van vrouwen van wie hun man een verhouding heeft

met een andere vrouw. Uiteindelijk zeggen zij allemaal door deze verhoudingen in de problemen te zijn gekomen. Een opvallend citaat dat in *Margriet* in 1999 terugkomt in de rubriek *Onder vier ogen* waar een vrouw een vraag stelt over haar man die een seksuele relatie heeft met een collega zegt *Margriet*:

“Na een periode waarin veel mensen vonden dat een seksuele relatie naast je huwelijk moest kunnen, zie je dat tegenwoordig, zeker onder jongeren, de opvattingen over trouw binnen de relatie strikter worden. Dat heeft te maken met het feit dat we inmiddels weten dat een buitenechtelijke relatie van de partner voor bijna niemand is te verdragen”.
(*Margriet* 46, 1999)

In de maatschappij was vóór die tijd blijkbaar meer ruimte voor een relatie buiten het huwelijk maar deze variatie is niet terug te zien in de vrouwen tijdschriften. Als het in de geanalyseerde vrouwen tijdschriften over vreemdgaan gaat, komt het er altijd op neer dat het iets ‘fouts’ is en iets waar men spijt van krijgt of problemen mee krijgt. Ook in de 21ste eeuw blijft deze manier van het representeren van vreemdgaan terugkomen. Het is vooral terug te zien in vraagrubrieken waarbij lezers zich tot de redactie wenden met problemen die betrekking hebben op vreemdgaan en artikelen waarin lezers hun verhaal kwijt kunnen over hun ervaring met vreemdgaan. Hierbij wordt gewezen op het feit dat vreemdgaan onjuist gedrag is en dat men er een schuldgevoel aan overhoudt.

In de onderzoeksperiode is dus weinig variatie te zien binnen de strategie vreemdgaan. Vreemdgaan is een verschijnsel dat redelijk veel voorkomt maar niet hoort binnen een relatie. Het versterkt het discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als norm, want binnen de relatie van een man en een vrouw hoort het volgens de vrouwen tijdschriften dus niet om vreemd te gaan. Ondanks dat het veel voorkomt houden de meeste mensen er een schuldgevoel aan over of zijn ze heel erg gekwetst door hun partner die vreemdgaat.

In de literatuur is niet heel veel te vinden over de ontwikkeling van seksualiteit en vreemdgaan in de Nederlandse maatschappij. Maar de bevindingen in deze strategie bevestigen wel de ideeën van Foucault over bepaalde waarheidsregimes. Media hebben de macht om een waarheidsregime te produceren en in de Nederlandse maatschappij heerst het waarheidsregime dat seks binnen een relatie hoort. De vrouwen tijdschriften bevestigen het waarheidsregime dat seks goed is wanneer het binnen een liefdesrelatie

tussen een man en een vrouw plaatsvindt en vreemdgaan wordt in de vrouwentijdschriften omschreven als iets dat slecht is en wat je niet moet doen.

Uit het citaat uit *Margriet* 46, 1999 kunnen we opmaken dat er voor 1999 blijkbaar een periode was waarin verhoudingen buiten het huwelijk meer geaccepteerd werden maar dat men uiteindelijk weer strikter werd in de opvattingen over trouw zijn in een relatie. Dit is iets wat niet terugkomt in de geanalyseerde tijdschriftartikelen, in deze artikelen is juist elke keer terug te zien dat vreemdgaan ondanks het feit dat het regelmatig voorkomt, als iets dat 'niet mag' wordt beschouwd. Dit komt overeen met de algemene maatschappelijke opvatting in de Westerse samenleving die onder andere door de wetgeving en kerk in stand zijn gekomen, waarbij monogamie als norm wordt beschouwd. In de Nederlandse maatschappij was voor de seksuele revolutie nog vooral het monogame huwelijksmodel van toepassing, waarbij men één huwelijk, één partner voor het leven had. Na de seksuele revolutie werd het normaler dat men wel monogaam was, maar ook kon scheiden en een nieuwe partner vinden, wat seriële monogamie wordt genoemd. Rond het derde decennium, vanaf 1985 is terug te zien dat ook seriële monogamie wordt geaccepteerd, in de artikelen komt nu ook naar voren dat het kan uitgaan in een relatie waarna men weer een relatie met een nieuw persoon krijgt. Maar binnen deze relaties blijft monogamie belangrijk. Monogamie wordt in dit geval gezien als trouw zijn aan je partner en geen overspel plegen, wat in de Nederlandse maatschappij als ideaalbeeld wordt beschouwd. Dit kan teruggekoppeld worden aan een aspect wat bij de strategie over seksualiteit en liefde naar voren kwam: uiteindelijk willen de meeste mensen met iemand belanden van wie je houdt en daar een monogame (seks)relatie mee hebben.

4.1.3 Homoseksualiteit

Homoseksualiteit is een niet veel besproken onderwerp in vrouwentijdschriften maar het is ook geen onderwerp dat helemaal onbesproken blijft. Een aantal keer zijn in de vrouwentijdschriften artikelen gewijd aan homoseksualiteit en ook in de vraagrubrieken wenden lezers zich een enkele keer tot de redactie met vragen en problemen die betrekking hebben op hun homoseksuele gevoelens. Hierdoor vormt homoseksualiteit een strategie om de discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit in stand te houden en heteroseksualiteit te normaliseren. Binnen de vijftig jaar waarin het onderzoek heeft plaats gevonden zijn een aantal variaties te zien in de manier van spreken over het onderwerp homoseksualiteit.

Elk van de vier onderzochte tijdschriften heeft één of meerdere vraagrubrieken waarin lezeressen vragen over uiteenlopende onderwerpen kunnen stellen aan de redactie van het tijdschrift. Opvallend is dat maar heel weinig vragen in deze rubrieken van vrouwentijdschriften voorkomen die over homoseksualiteit gaan. Wanneer dit wel het geval is, gaat het voornamelijk over dat men niet weet wat zij met hun homoseksuele gevoelens aan moeten. In de vijftien geanalyseerde tijdschriften zijn in totaal drie vragen over dit onderwerp terug te vinden, deze zijn gesteld in de jaren zeventig en tachtig. Alle andere vragen in de vraagrubrieken over relaties en seksualiteit staan in verband met heteroseksualiteit. Hierdoor is in de vraagrubrieken van vrouwentijdschriften een zogenoemde stilte te zien over het onderwerp homoseksualiteit. Deze vorm van seksualiteit wordt in de vraagrubrieken bijna niet besproken en daardoor uitgesloten. Hierdoor is te zien dat de strategie heteroseksualiteit juist sterk wordt genormaliseerd.

In de artikelen van vrouwentijdschriften is wel een aantal keer in gesprek gegaan met vrouwen die erachter kwamen dat zijzelf, of hun man homoseksueel geaard zijn. In de jaren zeventig staan twee van dit soort artikelen in *Viva*. Bij beide artikelen worden vrouwen aan het woord gelaten, die achter hun homoseksuele gevoelens kwamen, nadat ze getrouwd waren. In de introductie van *Viva* 1974, nr. 41 staat *“maar wie kent de schrik, de verlamming van de mannen en vrouwen die nadat ze getrouwd zijn achter hun homoseksuele gevoelens komen”*. Homoseksualiteit was blijkbaar iets waarvan men schrikt. Uit de interviews blijkt dan ook dat homoseksualiteit niet werd gezien als iets dat normaal is, wat bijvoorbeeld te zien is aan het volgende citaat van Jaap, de man van een vrouw die lesbisch blijkt te zijn:

“We zijn naar allerlei instanties geweest. Mijn vrouw naar een dokter en naar een psychiater om te kijken of ze wel echt homofiel was. En ik ook naar de psychiater. En wij allebei naar een maatschappelijk werkster die er de ballen niet van snapte.”

En zijn vrouw reageert op hem: *“Ja dat was wel een afknapper. Die mensen wisten wel iets af van homofilie maar dat het ook bij getrouwde mensen voorkwam, hadden ze blijkbaar nooit gehad op hun sociale akademi.”* (*Viva* 41, 1974)

Op een gegeven moment staat in het artikel een stukje met informatie over homoseksualiteit waar de redactie van het tijdschrift zegt: *“Waarom trouwt een*

homoseksueel? Heel veel wisten het niet voor het trouwen. Bij anderen was er wel een vermoeden, maar homoseksueel zijn is niet leuk". Het wordt dus gezien als iets dat niet leuk is. Ook de woorden "afkeuring" en "onbegrip" vallen verscheidene keren. In een *Viva* van 1977 staat een soort gelijk artikel, waarin drie moeders vertellen over het moment dat zij erachter kwamen dat ze homofiel waren. Er wordt besproken wat de problemen waren die ze gaande weg tegen kwamen, of het moeilijk is en hoe hun familie reageerde. Ook komt in dit artikel terug dat het erg lastig is om je staande te houden in de maatschappij als lesbische moeder en er staan ervaringen omschreven over de afgunst waar zij mee te maken kregen. Hierdoor is te merken dat homoseksualiteit in de maatschappij nog niet helemaal geaccepteerd was in die tijd.

In de jaren tachtig wordt homoseksualiteit een keer genoemd in verband met aids. Er is hierin een discussie terug te zien of het gevaar van aids zit in de zogenaamde risicogroepen, waarvan homoseksuele mannen de grootste risicogroep zijn, of om riskant seksueel gedrag. In deze discussie wordt gezegd dat steeds meer mensen lijken te beseffen dat aids vooral draait om riskant gedrag en daarom wordt het gebruik van condoom ten zeerste aangeraden bij seksueel contact omdat het beschermt tegen het aids virus.

In de jaren negentig wordt homoseksualiteit nog een enkele keer benoemd in *Viva* en *Flair*. Zo is een kort verhaal te vinden in *Viva*, waarin homoseksualiteit juist is omschreven alsof het de normaalste zaak van de wereld is en waarin niks negatiefs gezegd wordt over twee vrouwen die 'het doen' met elkaar. Dit wijkt dus af van de alle andere artikelen over homoseksualiteit. In een *Flair* van 1996 komt een soort gelijk artikel terug als in de jaren zeventig over een vrouw dit ontdekt dat zij lesbisch is. Zij deelt met de lezeressen haar ervaringen over het onbegrip waarmee zij te maken kreeg maar ook over de openbaring om seks te hebben met een vrouw. Homoseksualiteit blijkt dus nog steeds niet helemaal geaccepteerd, wat terug is te zien aan het onbegrip waarmee de vrouw nog steeds mee te maken krijgt. Maar het wordt wel meer geaccepteerd dan voorheen. Lesbisch zijn is minder problematisch en men hoeft bijvoorbeeld niet meer langs een psychiater. Ook komt het bespreken van seks tussen twee vrouwen openlijk terug in de jaren negentig.

Het onderwerp homoseksualiteit komt in de *Flair* en *Viva* een aantal keer naar voren in de jaren zeventig, tachtig en negentig. Dat het onderwerp homoseksualiteit vanaf de jaren zeventig aanbod komt kan komen door de wetgeving die in deze jaren

liberaler werd tegenover homoseksualiteit, homoseksueel geslachtsverkeer was niet langer strafbaar (Righart, 1995). In deze artikelen wordt homoseksualiteit besproken als iets dat voor kan komen en niet gek hoeft te zijn. Wanneer je hiervoor uitkomt, kan het juist een hele opluchting zijn. Maar daarentegen is in de artikelen over homoseksualiteit altijd een focus te vinden op de problemen waar homofiele vrouwen tegen aan liepen, met het onbegrip waarmee ze te maken kregen en het feit dat zij door sommige mensen gezien werden als 'niet normaal'. In het theoretisch kader werd al benoemd dat volgens Foucault maatschappelijk gezien de voorkeur voor homoseksualiteit minder makkelijk is omdat een dominant discours heerst over heteroseksualiteit, waardoor andere seksualiteiten sneller gezien worden als iets dat 'niet normaal' is. Deze manier van representeren van homoseksualiteit is terug te zien in *Viva* en *Flair*.

Opvallend is dat het onderwerp homoseksualiteit in *Libelle* en *Margriet* geen één keer terugkomt. Deze vorm van seksualiteit wordt door deze vrouwentijdschriften uitgesloten. Als het in *Libelle* en *Margriet* gaat over seksualiteit en relaties gaat het altijd over heteroseksualiteit. Hiermee wordt heteroseksualiteit sterk genormaliseerd door *Libelle* en *Margriet*.

Ten tweede valt op dat in de 21ste eeuw in geen van de geanalyseerde vrouwentijdschriften het onderwerp homoseksualiteit voorkomt. Maar maatschappelijk kwam er in Nederland juist meer acceptatie voor homoseksuelen wat bijvoorbeeld terug te zien is aan de invoering van het homohuwelijk in 2001. Deze maatschappelijke ontwikkeling in de 21ste eeuw tegenover homoseksualiteit is dus niet terug te zien in vrouwentijdschriften. Gauntlett (2008) gaf in zijn onderzoek al aan dat vrouwentijdschriften bijna altijd schrijven vanuit een heteroseksueel perspectief. Dit komt overeen met de bevindingen in dit onderzoek wat de discours naar heteroseksualiteit versterkt.

4.1.4 Anticonceptie

Het bespreken van anticonceptie in vrouwentijdschriften komt op in de jaren zeventig. Vanaf de jaren zeventig staan verscheidene artikelen in de vrouwentijdschriften met het onderwerp anticonceptie en ook in de vraagrubrieken verschijnen vragen over het onderwerp. Het bespreken van anticonceptie betekent een soort goedkeuring van seks. Het is iets dat gebeurt en dat veilig moet gebeuren.

In het eerste decennium van de onderzoeksperiode, beginnen artikelen te verschijnen in de vrouwentijdschriften met informatie over anticonceptie. Deze artikelen hebben vooral betrekking op het gebruik van de pil. Tevens verschijnen in de jaren zeventig een aantal vragen over anticonceptie in de vraagrubrieken van de vrouwentijdschriften, deze vragen gaan voornamelijk ook over het slikken van de pil en sterilisatie. Wanneer het over anticonceptie gaat in de eerste twee decennia van de onderzoeksperiode (1965 – 1985) heeft dit voornamelijk betrekking op het voorkomen van ongewenste zwangerschappen en welke anticonceptie daarvoor het best geschikt is. Dit staat in verband met de eerst besproken strategie: seksualiteit en de liefde. Als het over anticonceptie gaat, gaat het over seks binnen een relatie waarbij men (nog) geen kinderen wilt en hoe men dit het best kan voorkomen.

“De pil wordt het meest gebruikt in gezinnen waarin de vrouw jonger is dan zesentwintig jaar, waar nog geen kinderen zijn, waarin de man nog een opleiding volgt, waarin beide partners zeker weten voorlopig geen kind te willen.” (Margriet 10, 1979)

Hieruit blijkt dat seks niet alleen meer diende voor voortplanting, maar ook voor de ontspanning. Seks werd steeds meer gezien als iets waar de vrouw plezier aan kan beleven op het moment dat zij het zelf wilt. Dit blijkt ook aan de houding van de redactie van *Viva* waarin ze reageren op een vrouw die zich afvraagt of ze veilig genoeg vrijt:

“Wij zijn het overigens niet met je eens dat een vrouw die de pil slikt, ‘dus’ altijd maar beschikbaar is – of moet zijn – voor sex. Een goede anticonceptie geeft je alleen de mogelijkheid om veilig met iemand naar bed te gaan op het moment dat JIJ DAT WILT.” (Viva 41, 1986)

De ontwikkelingen die te zien zijn in de eerste twee decennia van de onderzoeksperiode lopen ongeveer gelijk aan de maatschappelijke ontwikkelingen in Nederland. Met de introductie van de pil in 1963 kwam er een nieuwe vorm van seksuele vrijheid voor vrouwen. Zij konden seks hebben wanneer zij dit wilden, zonder zwanger te raken. Dit is terug te zien in de vrouwentijdschriften door de artikelen die zij plaatsten om vrouwen te informeren over het gebruik van de pil. Ondanks dat seks in die tijd losgekoppeld werd van voortplanting, werd seks na de opkomst van anticonceptie nog altijd

gekoppeld aan de liefde, wat ook terug te zien is in de artikelen over anticonceptie. Wanneer er artikelen of vragen over anticonceptie gingen werd seks nog altijd in relatie gebracht als iets dat je samen met je vriend doet, op deze manier wordt met deze strategie het discours heteroseksualiteit en monogamie in stand gehouden in de vrouwentijdschriften.

In het derde decennium (1985 – 1995) van de onderzoeksperiode is een variatie te zien. Wanneer het over anticonceptie gaat wordt nu ook een aantal keer het condoom genoemd. Er wordt uitgelegd dat het condoom een heel belangrijk voorbehoedsmiddel is om soa's te voorkomen. Tevens staat in de artikelen over condooms uitleg, over hoe men het condoom moet gebruiken. Uit de artikelen over condooms, die vanaf 1985 verschenen, blijkt dat het 'normaler' werd dat mensen die geen relatie met elkaar hadden, wel seks met elkaar konden hebben.

“Als je al jaren met je eigen liefste vrijt, is er natuurlijk niet om je zorgen over te maken. Maar als er ook maar een klein kansje is, dat je een romantische nacht in je vakantie beleeft, of een heerlijke vakantie-liefde meemaakt, is het misschien nog niet zo'n gek idee om een pakje condooms in je koffer te stoppen.” (Flair 26, 1987)

Uit de artikelen die in de vrouwentijdschriften verschijnen over condooms wordt dus ook over losse seksuele contacten gesproken. Opvallend is dat het bijna alleen in de artikelen met betrekking op condooms gaat over losse seksuele contacten maar dat in alle andere artikelen over seksualiteit, seks nog steeds wordt gekoppeld aan de liefde.

In de laatste twee decennia van de onderzoeksperiode (1995 – 2015) gaat geen van de geanalyseerde artikelen nog over anticonceptie. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het gebruik van anticonceptie gewoon is geworden in de Nederlandse maatschappij. Jongeren worden vanaf een bepaalde leeftijd al geïnformeerd over anticonceptie, hoe te gebruiken en wat is nodig? Tegen de tijd dat men de leeftijd heeft bereikt van de doelgroep van de vrouwentijdschriften, vijfentwintig jaar, is men meestal al lang op de hoogte van de verschillende anticonceptie door bijvoorbeeld biologie en verzorgings-les op de middelbare school.

De strategie anticonceptie staat beschreven onder het discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als norm omdat het bij anticonceptie vooral gaat over wie en wanneer mag het? Maar de strategie anticonceptie is ook te koppelen aan het volgende

discours: seksualiteit als intimiteit. Dit omdat het bij anticonceptie steeds meer draait om seks voor het plezier en wanneer het hier over gaat, komt ook steeds meer de vraag naar voren, wat mag allemaal binnen seksualiteit? Dit is dan ook het onderwerp waar het bij het tweede dominante discours om draait. Wat het discours precies inhoudt en de strategieën die dit discours in stand houden, is in de volgende paragrafen te lezen.

4.2 Discours seksualiteit als intimiteit

Het tweede discours dat uit dit onderzoek naar voren kwam is seksualiteit als intimiteit. Onder het discours seksualiteit als intimiteit draait het vooral inhoudelijk om seksualiteit. Het gaat om aspecten als: wanneer is seks goed? En wat is er allemaal mogelijk op seksueel gebied?

Dit discours komt later opgang in de onderzoeksperiode dan het eerste dominante discours. Dit komt omdat het binnen dit dominante discours vooral draait om de fysieke kanten van seksualiteit. Voor de seksuele revolutie bestonden er vele taboes over seksualiteit en werd er publiekelijk niet tot nauwelijks over dit onderwerp gesproken. Na de seksuele revolutie ontstond een seksuele bevrijding, waarbij seksualiteit voortaan ook kon dienen voor de ontspanning en niet alleen voor de voortplanting. Taboes over seksualiteit werden doorbroken en seks werd in zekere zin een publiek fenomeen (Blom, 1993). Deze maatschappelijke ontwikkeling is terug te zien in de vrouwen tijdschriften. Een aantal jaar na de seksuele revolutie komen er steeds meer onderwerpen in de tijdschriften terug die betrekking hebben op de meer inhoudelijke aspecten van seksualiteit. Dit begint op te komen in de jaren tachtig, in de vraagrubrieken verschijnen inhoudelijke vragen op gebied van seksualiteit en ook in de artikelen wordt steeds meer gesproken over de fysieke kanten van seks. Ook het bespreken van masturbatie komt naar voren in de jaren tachtig, de nadruk wordt hierbij gelegd op dat masturberen heel normaal is en dat heel veel vrouwen dit doen. In de jaren negentig wordt in de artikelen meerdere keren gericht op de vraag: wat is goede seks? In de artikelen wordt besproken wat vrouwen voorwaarden vinden voor goede seks. Vanaf de 21ste eeuw kan van alles over seksualiteit worden besproken in de vrouwen tijdschriften. Van de lekkerste standjes tot de ervaringen van een pornoactrice. 'Afwijkende seksualiteiten' die men eigenlijk niet gewend is worden besproken, zoals SM en parenclubs.

Ook dit discours kent verschillende strategieën om het discours in stand te houden. Deze strategieën zijn; inhoudelijk over seks, goede seks, masturberen en seksuele fantasieën en afwijkende seksualiteiten als porno/sm/parenclubs. In de volgende paragrafen is besproken hoe deze strategieën het discours seksualiteit als intimiteit in stand houden en hoe deze strategieën zich ontwikkelen.

Opvallend is dat bijna alle data voor het tweede discours uit *Viva* en *Flair* komen. In de *Margriet* en *Libelle* staat (bijna) niks over de fysieke kant van seksualiteit, zij sluiten dit onderwerp dus uit. Dit betekent dat de volgende resultaten die worden besproken voornamelijk uit de *Viva* en *Flair* voortkomen.

4.2.1 Inhoudelijk over seks

Een strategie om het discours seksualiteit als intimiteit in stand te houden is het inhoudelijk bespreken van het seksleven van verschillende mensen. Deze strategie komt voor het eerst naar voren in de jaren tachtig. In 1980 is in de geanalyseerde tijdschriften voor het eerst een artikel te zien dat niet meer gaat over de vraag: wie en wanneer mag het? Maar juist over: wat vinden we fijn en wat kan er op seksueel gebied? Het artikel heeft als onderwerp seksstandjes en bespreekt in het bijzonder een standje dat bevrijdend zou werken voor de vrijende vrouw (*Viva* 17, 1980). Rond de jaren tachtig beginnen daarnaast ook vragen te verschijnen in de vraagrubrieken van lezer(e)s(sen) die inhoudelijke vragen over seks stellen. Bij deze vragen gaat het meestal over orgasmes. De redacties leggen in de antwoorden op de vragen vooral de nadruk op dat men zich moet ontspannen tijdens de seks en dat men ervan moeten genieten.

“En probeer je tijdens het vrijen vooral te ontspannen er ervan te genieten, in plaats van je zo druk te maken omdat dat orgasme zo lang duurt. Vrijen kent toch geen tijdslimiet?”
(*Viva* 5, 1992)

Op deze manier construeren de redacties van vrouwentijdschriften seks als iets dat leuk en lekker moet zijn, en waar men vooral van moet genieten. De redacties besteden aandacht aan dat seks zowel voor de man als de vrouw lekker moet zijn en dat het orgasme tijdens de seks niet het belangrijkste is. Zij benadrukken juist dat men de tijd moet nemen voor seksueel genot, dat het belangrijk is om bij intimiteit vanuit je zelf uit te gaan en dat je samen en alleen kan ontdekken wat men lekker vindt.

“Door met jezelf te vrijen kun je de intieme plekjes van je lichaam opnieuw ontdekken en ervan genieten.” (Flair 44, 1996)

Dat de lezeressen zelf vragen stellen over het krijgen van orgasmes laat zien dat zijzelf ook veel waarden hechten aan seksueel genot. Het genieten van seks is iets dat bij seksualiteit hoort en wordt dus als ‘normaal’ beschouwd. Dit soort vragen in vraagrubrieken over seks verschijnen vooral in de jaren tachtig en jaren negentig.

In de maatschappij kon er vanaf de jaren zestig door de seksuele revolutie openlijker over seksualiteit worden gepraat (Hekma, 1994). Het duurt in de vrouwentijdschriften echter een aantal jaar voor het echt inhoudelijk over seks gaat, dit gebeurt pas vanaf de jaren tachtig. Volgens (Wouters, 1995) groeide de aandacht in de tweede helft van de jaren tachtig voor seks waarbij de vrouw centraal stond. In geanalyseerde tijdschriften ligt de nadruk op de jaren tachtig en negentig dan ook vooral op dat men moet genieten van seks en dat het leuk en lekker moet zijn. Dit komt overeen met eerdere onderzoeken die tevens zeiden dat de aandacht voor seksualiteit in tijdschriften meestal gaat over positieve opvattingen over seks en dat de focus vooral ligt op het genieten van seks (Ward, 2003; Ménard & Kleinplatz, 2008). Dat de vrouwentijdschriften in de jaren tachtig en negentig meer inhoudelijke artikelen over seksualiteit tonen betekent ook dat seks dus ‘mag’. Lange tijd werd er weinig gezegd over de fysieke kanten van seks in de vrouwentijdschriften, op het moment dat dit wel gebeurde en het meer inhoudelijk over seks gaat, zeggen de redacties van vrouwentijdschriften eigenlijk ook dat seks erbij hoort in het leven. Het is een strategie om te zeggen dat seks normaal is en dat het ook normaal is dat je hier niet alles vanaf weet.

Eind jaren negentig is een verschuiving te zien van het onderwerp seks in vraagrubrieken naar andere rubrieken waarin mensen zelf inhoudelijk vertellen over hun seksleven. Vanaf eind jaren negentig verschijnen er wekelijkse rubrieken waarin mannen of vrouwen vertellen over hoe hun seksleven eruit ziet. Zo bestaat in 1999 in *Margriet* de wekelijkse rubriek ‘*Wie ben ik / seksualiteit*’, waarin er aan vrouwen allerlei vragen worden gesteld over seks zoals: wanneer heb je voor het laatst gevrijd, hoe vaak vrij je gemiddeld? Krijg je altijd een orgasme? Wat vind je het fijnst aan vrijen? Enzovoorts. Een soort gelijke rubriek is de rubriek ‘*Man in bed*’ van *Viva* die in de

geanalyseerde tijdschriften vanaf 2004 verscheen. In deze rubriek vertellen mannen openhartig over seks. Het gaat over wat zij echt lekker vinden, waarover zij fantaseren en waar ze op afknappen in bed.

“Favoriete stand is doggystyle voor de spiegelwand in mijn slaapkamer, zodat we oogcontact kunnen maken. Die blik in haar ogen voor ze klaarkomt. Hmm...” (Viva 41, 2008)

Daarnaast verscheen vanaf 1991 voor het eerst de rubriek ‘Anybody’ in *Viva*, toen nog onder de naam ‘Body Talk’. In deze rubriek worden naakte mensen zonder hoofd geportretteerd en zij vertellen over hun lichaam. Hierin gaat meestal ook een stukje over seks.

“Hij is zorgzaam, ook in bed. In mijn vorige relatie was de sex niet goed, ik kon er niet van genieten. Nu kan ik nog steeds geen orgasme krijgen tijdens het vrijen maar dat hoeft van mij ook niet per se.” (Viva 30, 2003)

Een vierde rubriek waarbij het heel inhoudelijk over het seksleven van vrouwen gaat is ‘Ik geef mijn seksleven een...’ in *Flair*. In deze rubriek geven vrouwen hun seksleven een cijfer en vertellen ze waarom ze dit cijfer hebben gegeven.

“We hebben de meeste standjes wel uitgetprobeerd, maar favoriet zijn die waarbij we elkaar aankijken. Dat vinden we heel opwindend. Meestal likt en vingert hij me tot ik klaarkom.” (Flair 40, 2010)

Aan de verschillende citaten is te zien dat het heel inhoudelijk gaat over seks. Wat vinden ze lekker en wat doen zij allemaal tijdens de seks, alles kan besproken worden. Uit dit soort seksuele ervaringen en activiteiten die de lezer(e)s(sen) openlijk beschrijven in de rubrieken blijkt dat er openlijk kan worden gepraat over seks.

Eind jaren negentig en in de 21ste eeuw kan alles inhoudelijk besproken worden over seks van de standjes die men het fijnst vindt tot aan hoe hij jou klaar laat komen, er lijken geen taboes meer te bestaan over het onderwerp seksualiteit.

Opvallend in deze strategie is dat er in de geanalyseerde exemplaren van *Margriet* en *Libelle* inhoudelijk heel weinig over seks te vinden is. Bijna alle vragen in de vraagrubrieken over seksualiteit en de andere rubrieken die betrekking hebben op het seksleven van verschillende mensen staan in *Viva* en *Flair*. *Viva* en *Flair* houden het discours seksualiteit als intimiteit in stand door heel inhoudelijk over seksualiteit te praten en ook hele intieme aspecten van seksualiteit naar voren laten komen. Dit in tegenstelling tot *Margriet* en *Libelle* die het inhoudelijk praten over seks dus uitsluiten.

4.2.2 Wat is goede seks?

Uit de vorige strategie blijkt dat de vrouwentijdschriften (*Viva* en *Flair*) vanaf de jaren tachtig steeds meer de fysieke kanten van seksualiteit bespreken. De vrouwentijdschriften zeggen als het inhoudelijk over seks gaat dat de vrouwen alleen dingen moeten doen die zijzelf lekker en fijn vinden. Een strategie die hierop aansluit en tevens het discours seksualiteit als intimiteit in stand houdt is het bespreken van de vraag: wat vinden we nou eigenlijk goede seks? In het begin van de onderzoeksperiode weten we hier niks over want in de vrouwentijdschriften gaat het in die tijd nooit over dit onderwerp. Seks wordt tot de jaren tachtig vooral omschreven in de vrouwentijdschriften als iets wat binnen het huwelijk gebeurt, één op één. Vanaf de jaren tachtig krijgen we steeds meer een beeld van hoe 'goede' seks er nu eigenlijk uit ziet doordat het in sommige artikelen inhoudelijk over seksualiteit gaat in de vrouwentijdschriften. Artikelen die zich specifiek richten op goede seks verschijnen vooral in de jaren negentig. In een *Viva* uit 1994 is een artikel te vinden waarbij de redactie van *Viva* in gesprek gaat met drie vrouwen die van erotiek hun beroep hebben gemaakt. Het gaat in het artikel onder andere over wat de drie vrouwen belangrijk vinden aan seks. Zij benoemen dat seks iets is dat spontaan moet gebeuren en waarvoor je de tijd moet nemen. Seks kan volgens de vrouwen beter worden door veel te experimenteren, bijvoorbeeld door erotische artikelen te gebruiken, naar seksfilms te kijken en door sexy lingerie te dragen. Zij benoemen dat het belangrijk is om dit samen met je eigen partner te doen, om zo een goede seksuele relatie te behouden.

In een *Flair* van 1996 staat een heel artikel dat gaat over wat vrouwen verstaan onder goede seks. De redactie van *Flair* ging hiervoor in gesprek met zes vrouwen. Alle vrouwen waren het erover eens dat de kwaliteit van een vrijpartij veel belangrijker is dan hoe vaak ze ertoe komen. Het gaat de vrouwen er vooral om dat er een bepaalde mate van opwinding vooraf is, genoeg tijd en rust, je jezelf vol zelfvertrouwen voelt,

geen schroom om je helemaal te geven, aandacht voor elkaar hebben en een man moet lekker kunnen kussen. Op een gegeven moment komen de vrouwen in een discussie terecht over *having sex*, seks zonder verliefd te zijn en *making love*, seks met emoties. Het onderwerp van de discussie is of vrouwen seks en emoties van elkaar kunnen scheiden. De helft denkt dat het wel kan, maar het is voor hun alle zes niet weggelegd. Liefde en intimiteit vinden zij een belangrijk element dat bij de seks aanwezig moet zijn. Al vinden zij binnen het huwelijk de afwisseling van *having sex* en *making love* wel belangrijk.

“Dat verschil is er ook binnen het huwelijk. bij having sex ben je zuiver lichamelijk ingesteld – de emotie is dan op de achtergrond aanwezig – dan kun je gewoon eens goed neuken. Terwijl je voor making love met andere dingen bezig bent geweest; spiritueel ben je dicht bij elkaar en daaruit vloeit seks voort. Die afwisseling is volgens mij wat het huwelijk levendig houdt op seksueel gebied” (Flair 2, 1996).

Ook in een *Viva* van 2000 staat een artikel dat helemaal gewijd is aan goede seks. De redactie van *Viva* gaat in gesprek met vier vrouwen die vertellen hoe belangrijk zij seks vinden en wat ze er belangrijk aan vinden. De vrouwen vinden het belangrijk om in bed te zeggen wat ze fijn vinden en dat de man aandacht aan hen besteedt in bed. Ook vinden ze liefde en intimiteit bij de seks heel belangrijk.

Dit zijn drie artikelen die in de geanalyseerde tijdschriften echt specifiek gericht zijn op de vraag: ‘wat is goede seks?’. In een aantal andere artikelen spreken vrouwen ook over dat zij ‘goede seks’, ‘geweldige seks’ of ‘fantastisch seks’ hebben gehad. Dit wordt altijd gekoppeld aan de plezierige beleving van seks en het kunnen genieten van seks. Het discours seksualiteit als intimiteit wordt in stand gehouden door de factoren van ‘goede seks’ te benoemen waarbij intimiteit in bijna alle gevallen als een must genoemd wordt voor het hebben van goede seks.

Uit eerder onderzoek van Ménard en Kleinplatz (2008) kwamen een aantal voorwaarden naar voren die in populaire tijdschriften staan omschreven voor het hebben van goede seks. De voorwaarden voor goede seks die in het onderzoek van Ménard en Kleinplatz (2008) naar vorenkomen, komen veelal overeen met de voorwaarden voor goede seks genoemd werden in de geanalyseerde vrouwentijdschriften. Factoren als experimenteren, afwisseling, intimiteit, opwinding en

zelfverzekerdheid komen zowel in dit onderzoek als in het onderzoek van Ménard en Kleinplatz (2008) terug als belangrijke elementen voor het hebben van 'goede seks'. Daarnaast vallen alle factoren die benoemt worden in vrouwentijdschriften binnen heteroseksualiteit en regelmatig ook binnen monogame seks oftewel, seks met je partner. Dit komt overeen met Rubin (1984) die schreef dat in de Westerse cultuur heteroseksuele, monogame seks het meest gewaardeerd is.

Het echt benoemen en afvragen van 'wat is nou goede seks?' komt pas naar voren in de jaren negentig. Er wordt gezegd wat er kan en wat fijn is aan seks. Zoals in paragraaf 4.2.1 werd benoemd kwam vanaf de jaren tachtig het inhoudelijk bespreken van seksualiteit op in de vrouwentijdschriften waarbij vooral veel benoemd werd dat de seks lekker en leuk moest zijn, vanaf de jaren negentig kwamen ook andere factoren naar voren die van belang zijn voor goede seks volgens de vrouwentijdschriften. In de 21ste eeuw wordt goede seks ook besproken maar ligt de nadruk meer op ander soort seksualiteiten die minder vanzelfsprekend zijn. Er zijn meer keuzeopties voor verschillende seksualiteiten die worden besproken in de vrouwentijdschriften. In paragraaf 4.2.4 zijn deze 'andere soorten' seksualiteiten verder besproken.

4.2.3 Masturbatie en seksuele fantasieën

De derde strategie binnen het dominante discours seksualiteit als intimiteit is vooral gericht op zelfbevrediging. Vóór de jaren tachtig is hier helemaal geen aandacht aan besteed in de vrouwentijdschriften. Maar tegelijkertijd met de opkomst van het meer inhoudelijk bespreken van seks, komt ook het onderwerp zelfbevrediging aan de orde in de vrouwentijdschriften. Het eerste artikel dat in de geanalyseerde tijdschriften gaat over zelfbevrediging laat een duidelijke verschuiving zien in de maatschappelijke gedachte over masturbatie in die tijd:

"Sindsdien lijkt het wel of je niet meer gezond bent als je niet masturbeert. Dan moet je hoognodig behandeld worden... Toch was masturbatie, zelfbevrediging, nog helemaal niet zo lang geleden een afschuwelijke daad van zelfbevlekking, waar je de toring van kreeg, impotent van werd, of psychopaat..." (Viva, 22, 1982)

In het artikel vinden ze eigenlijk dat er teveel druk wordt gelegd op het masturberen. Volgens het artikel wordt het geslachtsorgaan van de vrouw in de literatuur omschreven als een soort huishoudelijk apparaat waarvan de eigenares de gebruiksaanwijzing niet

begrepen heeft. Zij vinden dat de vrouw zelf moet beslissen of zij masturbeert of niet. In 1986 staat in een *Viva* juist weer een heel groot positief artikel van vier pagina's dat helemaal gaat over masturberen. Uit een eigen onderzoek van *Viva* blijkt dat 80% van de ondervraagde vrouwen wel eens masturbeert. In het artikel komen de redenen van vrouwen aanbod waarom ze masturberen, wat ze er lekker aan vinden en wanneer ze het doen. Meerdere vrouwen laten blijken dat zij een gevoel van schaamte of een schuldgevoel hebben na het masturberen.

"Ik masturbeer alleen als ik me eenzaam en ellendig voel. Op het moment dat ik een orgasme beleef, vind ik het lekker. Daarna voel ik me nog ellendiger en eenzamer. Dan denk ik: jasses, wat heb je daar nu in je eentje liggen knoeien." (Viva 4, 1986)

Ook laten ze in het artikel een wetenschappelijk medewerkster voor sociaal sexologisch onderzoek aan het woord die informatie geeft over orgasmes van de vrouw en therapeutische begeleiding in zelfbevrediging. Het doel van het artikel is vooral om te laten zien dat masturbatie iets normaal is wat bijna alle vrouwen doen. Een deel van het stuk gaat over het gegeven dat veel vrouwen masochistische fantasieën hebben bij het vrijen met zichzelf en zich hiervoor schamen, de redactie van *Viva* zegt dat deze fantasieën erbij horen en dat het niet erg is.

Eind jaren tachtig en in de jaren negentig komen er meerdere artikelen voor die gaan over de seksuele fantasieën die mannen en vrouwen hebben, met vooral het doel om zichzelf te bevredigen. In dit soort artikelen schrijven vrouwen ook over de schaamte en schuldgevoelens die zij hebben bij hun seksuele fantasieën. Hieruit blijkt dat vrouwen, seksuele fantasieën als 'niet normaal' beschouwen. Veel vrouwen fantaseren erover dat zij een masochistische rol hebben tijdens de seks. Vrouwen worden in de artikelen aan het woord gelaten waarbij ze vertellen over dit soort fantasieën en vervolgens laat de redactie seksuologen aan het woord die uitleggen dat deze fantasieën heel normaal zijn.

"Soms zijn onze fantasieën onbegrijpelijk ondeugend, waarvan je in het dagelijks leven zou denken: hoe kan dat nou, daar kies ik helemaal niet voor! Fantasieën staan vaak haaks op wat je in het dagelijkse sexuele leven doet en waarmee je tevreden bent. Daar is echt niks verontrustends aan." (Viva 13, 1988)

De aandacht die vrouwentijdschriften in de jaren tachtig besteedden aan zelfbevrediging is te linken aan de seksuele liberalisering in de Nederlandse maatschappij. In de jaren tachtig kwamen meer nieuwe inzichten en mogelijkheden voor de emancipatie van de seksuele ontwikkeling van de vrouw (Wouters, 2009). Ondanks deze ontwikkeling blijkt uit eerder onderzoek dat er tot in de jaren negentig nog een ouderwetse gedachte heerste onder vrouwen en hun seksuele gevoelens. Er heerste in die tijd onder veel vrouwen nog een gebrek aan duidelijkheid over hun eigen seksuele verlangens (Durham, 1998). Dit kan de schaamte en schuldgevoelens die de vrouwen omschrijven verklaren. De redacties van vrouwentijdschriften proberen een eind te maken aan de gedachten over dat masturberen en seksuele fantasieën niet normaal zouden zijn. Zij omschrijven masturberen juist als iets dat belangrijk is om te doen zodat vrouwen kunnen ontdekken wat zijzelf lekker vinden.

In het laatste decennium van de onderzoeksperiode (2005 – 2015) komt het onderwerp masturbatie bijna niet meer aan de orde. Opvallend aan het onderwerp masturbatie is dat het in de eerste jaren van de onderzoeksperiode een onderwerp is dat niet besproken wordt, in de jaren tachtig en negentig wordt het onderwerp steeds meer besproken en in de 21ste eeuw verdwijnt het bespreken van masturbatie weer en heerst hier een stilte over. Dit kan komen doordat er in de jaren tachtig en negentig in de maatschappij steeds meer onderwerpen bespreekbaar werden op het gebied van seksualiteit (Wouters, 2009). Op dat moment wordt masturbatie ook onderwerp van gesprek in vrouwentijdschriften. Hoe het precies komt dat het bespreken van masturbatie verdwijnt in de vrouwentijdschriften kan niet worden gekoppeld aan de maatschappelijke ontwikkelingen aangezien er dan juist geen taboes meer lijken te bestaan over het bespreken van seksualiteit. Een verklaring kan zijn dat masturbatie een soort ‘trend’ was in de jaren tachtig en negentig, welke in de 21ste eeuw wordt vervangen door het bespreken van bijvoorbeeld andere soorten seksualiteiten. Het onderwerp seksuele fantasieën verschijnt nog wel in de 21ste eeuw maar wordt vooral gekoppeld aan seksuele fantasieën die in de praktijk worden gebracht. Dit zijn vooral afwijkende seksualiteiten die minder vanzelfsprekend zijn. Deze afwijkende seksualiteiten zijn in de volgende paragraaf besproken.

4.2.4 Afwijkende seksualiteiten als porno/sm/parenclubs

Tot in de jaren negentig bestaat er een absentie in de vrouwentijdschriften over afwijkende seksualiteiten. Met afwijkende seksualiteiten worden in deze strategie seksualiteiten bedoeld die door de maatschappij worden gezien als 'niet normaal'. Uit de vorige strategieën is gebleken dat de redacties, maar ook de lezeressen van de vrouwentijdschriften 'normale seks' construeren als iets dat binnen een relatie tussen een man en een vrouw gebeurt, oftewel heteroseksuele en monogame seks. Volgens Rubin (1984) is dit in de Westerse cultuur de meest gewaardeerde seks en dit kunnen we ook opmaken uit de vrouwentijdschriften. Zoals in het theoretische kader vermeldt is volgens Rubin (1984) commerciële seks, geassocieerd met prostituees en pornosterren de minst gewaardeerde seks en mensen die bij dit soort laag gewaardeerde seks betrokken zijn, worden gezien als mensen die verkeerd of ziek zijn.

Dit soort vormen van afwijkende seksualiteiten, of zoals Rubin (1984) het noemt, laag gewaardeerde seks, wordt tot eind jaren negentig bijna helemaal buiten schot gelaten in de vrouwentijdschriften. Deze vormen van seks worden niet besproken en zijn daardoor uitgesloten. Begin jaren negentig is voor het eerst een artikel te vinden over trio's. In het artikel worden twee koppels aan het woord gelaten die weleens seks hebben met een derde persoon erbij, plus een derde persoon wordt aan het woord gelaten die weleens een trio heeft met één van de koppels uit het artikel. Zij vertellen open over hun ervaringen die zij beleven wanneer ze 'vrijpartijen' hebben met z'n drieën. Maar ze voelen ook aan dat de maatschappij dit niet accepteert, en daarom houden ze het wel geheim voor de buitenwereld.

"Ik weet nu dat ik geen behoefte meer heb aan een vaste relatie met één partner. Niet dat het daardoor makkelijker wordt. Maar het is wel mijn eigen keuze en niet iets dat de maatschappij, je ouders of je fatsoenlijke buurman je gedwongen oplegt." (Viva 5, 1992)

In de 21ste eeuw komen meerdere artikelen in de vrouwentijdschriften (*Viva* en *Flair*) terug waarbij vrouwen hun ervaringen vertellen, bijvoorbeeld over hun fascinatie voor SM of parenclubs. Ondanks dat de vrouwen gelukkig zijn doordat zij hun seksuele fantasieën waarmaken, laten zij ook blijken dat het niet gezien wordt als 'normaal' door zinnen die ze gebruiken als "we waren allebei ontzettend zenuwachtig" en "ik heb het nooit durven vertellen". Voor de buitenwereld houden zij geheim dat zij zich bezig

houden met deze andere vormen van seksualiteit, omdat deze in de maatschappij niet geaccepteerd zijn. Alle ervaringsverhalen zijn dan ook anoniem verteld.

In 2007 is een afwijkend interview te vinden met een pornoactrice die openlijk alles verteld over haar leven als pornoactrice. Hierin vertelt ze echt alles, van hoeveel orgasmes per dag ze heeft tot wat ze de ideale grootte van de penis vindt.

“Mijn ouders kijken naar mijn films en daarna gaan ze de hele familie rond. Mijn moeder vindt trouwens dat ik een goede smaak heb wat betreft de keuze voor acteurs.” (Flair 52, 2007)

Schaamte of anonimiteit is er voor de pornoactrice niet bij en daardoor wordt porno in dit artikel niet gepresenteerd als laag gewaardeerde seks. Toch wordt uit het artikel ook duidelijk dat het in de maatschappij niet helemaal als ‘normaal’ wordt gezien doordat er vragen worden gesteld als: “wat vinden je ouders er eigenlijk van dat je op deze manier je brood verdient?” en “heb je het gevoel dat andere mensen op je neerkijken?”.

Wanneer er mensen worden geïnterviewd met een ‘normaal’ beroep zouden deze vragen minder snel worden gesteld.

In het interview uit 1997 met oudere vrouwen die een jongere vriend hebben komen we dit ook tegen. Uit het artikel blijkt dat het ‘niet normaal’ is dat je als oudere vrouw een jongere vriend hebt doordat vragen worden gesteld als “hoe reageerde jullie omgeving?” en “trek je je negatieve reacties aan?”. Dit betekent dat als je aan zo een ‘andere vorm’ van seksualiteit doet, je waarschijnlijk problemen zal tegenkomen doordat dit soort afwijkende vormen niet helemaal zijn geaccepteerd in de maatschappij. Maar daarnaast zijn deze problemen ook wel weer overkomelijk en kan je er mee leren leven. Dit blijkt ook uit een artikel vanuit een *Viva* van 2014 waarin een man vertelt dat hij verliefd werd op een vrouw die een escort bleek te zijn. In hun relatie zijn ze daardoor wel tegen een aantal problemen aan gelopen maar met een beetje ‘open mindset’, kan hij hier steeds meer aan wennen.

Doordat de vrouwentijdschriften dit soort ‘afwijkende vormen’ van seksualiteit steeds meer benoemen in de tijdschriften wijst dit op een toegenomen interesse en nieuwsgierigheid van vrouwen naar deze andere vormen van seks. Veel taboes lijken daarmee in de 21ste eeuw inderdaad zijn doorbroken in de zin van: we kunnen alles bespreken op het gebied van seksualiteit. Hierdoor zien we een zogezegde liberalisering

op het gebied van seksualiteit in vrouwentijdschriften terug. Dit wil nog niet zeggen dat allerlei verschillende vormen van seksualiteit als 'normaal' worden beschouwd maar de grenzen over wat er wel en niet kan op seksueel gebied worden opgerekt. Op deze manier zijn vrouwentijdschriften één van de media die een strijdarena vormen voor de betekenissen die men aan seksualiteit geeft en wat er wel en niet wordt genormaliseerd op seksueel gebied.

De liberalisering van seksualiteit die terug is te zien in de vrouwentijdschriften, is in de 21ste eeuw ook terug te zien in de maatschappij. Onderzoek heeft aangetoond dat er door de emancipatie op gebied van seksualiteit, er in de 20ste en 21ste eeuw een proces van seksualisering heeft plaatsgevonden in de Nederlandse maatschappij (Nikken, 2008; Wouters, 2008, 2009). Als gevolg van het seksualiseringsproces kwam er meer openheid en een bredere acceptatie van seksualiteit. Media worden gezien als grootste veroorzaker van deze seksualisering omdat zij vanaf de jaren zestig steeds meer het onderwerp seks naar voren lieten komen, dit gebeurde vooral de afgelopen twintig jaar (Nikken, 2008). In de vrouwentijdschriften zien we dit terug doordat het praten over seks volledig is genormaliseerd. *Viva* en *Flair* bespreken het onderwerp seks steeds uitgebreider door onder andere ook 'afwijkende vormen' van seksualiteit te bespreken. Hierdoor is terug te zien dat er vooral in de 21ste eeuw sprake is van meer openheid over seks en een bredere acceptatie van seksualiteit in de vrouwentijdschriften.

5. Conclusie

In hoofdstuk 4 zijn de resultaten van de kwalitatieve discoursanalyse naar seksualiteit in vrouwentijdschriften uiteengezet. In de conclusie worden de belangrijkste onderzoeksresultaten kort samengevat en wordt een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag: *Op wat voor manier wordt seksualiteit gerepresenteerd in de Nederlandse vrouwentijdschriften Libelle, Margriet, Flair en Viva in de periode van 1965 tot 2015?* Vervolgens wordt de relevantie van dit antwoord voor de wetenschap en voor de maatschappij besproken. Het hoofdstuk wordt afgesloten met het bespreken van de beperkingen en suggesties voor vervolgonderzoek.

5.1 Beantwoording onderzoeksvraag

Dit onderzoek is gericht op de representatie van seksualiteit in vrouwentijdschriften. Hiervoor is onderzocht welke discourses er bestaan in de onderzochte vrouwentijdschriften over seksualiteit aan de hand van Foucaultiaanse discoursanalyse. Uit het analyseproces zijn uiteindelijk twee dominante discourses naar voren gekomen die typerend zijn voor de representatie van seksualiteit in de vrouwentijdschriften *Libelle*, *Margriet*, *Viva* en *Flair* in de onderzoeksperiode van 1965 tot 2015. Het eerste discours is, heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als de norm. In dit discours worden zoals de benaming al aangeeft, heteroseksualiteit en monogamie genormaliseerd. Aspecten die niet binnen dit plaatje passen worden afgebeeld als iets dat ‘niet helemaal normaal’ is in deze maatschappij. Het tweede discours dat uit de analyse voortvloeide is seksualiteit als intimiteit, waarin de intieme kanten van seks en seksualiteit worden besproken. Het eerste discours is heel standvastig, er vinden wel een aantal veranderingen en verschuivingen plaats maar de norm blijft ongeveer hetzelfde. Binnen het tweede discours vinden meer veranderingen plaats, er is een verruiming te zien wanneer het over seks en seksualiteit gaat. Steeds meer kan en mag op seksueel gebied. Toch is in grove lijnen de representatie van seksualiteit constant gebleven. Een fragment dat deze representatie in grote lijnen samenvat is een uitspraak van Tofik Dibi dat in De Volkskrant (2016) stond: “Adam en Eva blijven het uitgangspunt, een man en een vrouw die zich voortplanten, zo hoort het. Alles wat van dat plaatje afwijkt is gevaarlijk en vormt een bedreiging voor een bepaalde manier van leven” (Dibi, Volkskrant, 12 mei 2016). Seksualiteit wordt in de vrouwentijdschriften

bijna altijd op een heteronormatief niveau besproken. Uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de norm voor seks blijft dat het tussen een man en een vrouw gebeurt die van elkaar houden. Andere seksualiteiten worden wel besproken maar minder snel als 'normaal' bevonden.

De eerste manier waarop seksualiteit wordt gerepresenteerd in vrouwentijdschriften valt onder het discours heteroseksualiteit en monogame seksualiteit als de norm. De norm voor seksualiteit wordt gepresenteerd als iets dat binnen een heterokoppel gebeurt, waarbij het niet hoort dat men daarbuiten seks heeft. Dit discours blijft in de onderzoeksperiode van vijftig jaar steeds terugkomen in de onderzochte vrouwentijdschriften. De strategieën die dit discours in stand houden zijn: seksualiteit en liefde, vreemdgaan, homoseksualiteit en anticonceptie, zoals besproken in paragraaf 4.1.1 tot en met 4.1.4. In dit discours is te zien dat de norm die geldt voor heteroseksualiteit en monogamie bijna niet verandert in vijftig jaar maar dat er wel meer openheid komt over seksualiteit. Daarnaast wordt meer mogelijk op seksueel gebied, wat vooral is te zien onder het tweede dominante discours: seksualiteit als intimiteit. Hieronder valt vooral het bespreken van de fysieke kanten van seksualiteit. Dit discours ontwikkelt zich pas vanaf de jaren tachtig, vanaf dan komt steeds meer het fysiek en intiem bespreken van seks terug in de vrouwentijdschriften. De strategieën die dit discours in stand houden zijn: inhoudelijk over seks, wat is goede seks?, masturberen en seksuele fantasieën en afwijkende seksualiteiten, zoals besproken in paragraaf 4.2.1 tot en met 4.2.4. In dit discours zien we dat veel meer mogelijk wordt op seksueel gebied. Er is meer ruimte voor het bespreken van de vragen; 'wat is goede seks?' en 'wat is er allemaal mogelijk op seksueel gebied?'. Opvallend is dat de strategieën die dit discours in stand houden voor het grootste deel uit de geanalyseerde exemplaren van *Viva* en *Flair* komen en bijna nooit uit *Margriet* en *Libelle*.

Bij het eerste discours is te zien dat het traditionele plaatje in de gehele onderzoeksperiode in stand wordt gehouden. Hierbij draait het om het heterokoppel dat alleen seks met elkaar heeft. Situaties als vreemdgaan of homoseksualiteit worden een aantal keer besproken maar zijn dan neergezet als iets dat problematisch is of niet helemaal 'normaal'. Door op deze manier andere seksualiteiten te beschrijven worden heteroseksualiteit en monogamie juist genormaliseerd. Het eerste discours heeft een tweezijdige relatie met het tweede dominante discours. In het tweede discours wordt steeds meer mogelijk en bespreekbaar op seksueel gebied. Aan de ene kant worden

andere seksualiteiten besproken waarbij mensen ook seks hebben met anderen dan alleen hun partner, zoals bij trio's, in parenclubs, escorts en pornoactrices. Dit wordt wel omschreven als iets dat afwijkt van wat 'normaal' is. Daardoor wordt aan de andere kant ook in dit discours aan de norm van het heterokoppel vastgehouden. In dit discours draait het om vragen als wat vinden we fijn en goed aan seks? Waarbij de nadruk blijft liggen op dat seks uiteindelijk het fijnst is als je van elkaar houdt, daarbij wordt intimiteit (bijna) altijd benoemd als één belangrijke voorwaarde voor het hebben van goede seks.

De benaming die wordt gegeven aan seks verandert in de onderzoeksperiode. In de eerste vijftien jaar (1965 – 1980) van het onderzoek gaat het vooral over 'met elkaar naar bed gaan', 'seksueel contact', 'geslachtsverkeer'. In dit soort gevallen is het duidelijk dat het over seks gaat maar het wordt nog niet zo genoemd. Een aantal keer wordt gesproken over 'vrijen', hier worden dan andere seksuele handelingen mee bedoeld en niet het daadwerkelijk geslachtsverkeer. In de jaren tachtig en negentig gaat het meestal over 'vrijen', waarbij uit de context kan worden opgemaakt dat er hier naast seksuele handelingen, ook geslachtsverkeer mee wordt bedoeld. Het begrip vrijen verruimt dus heel erg. Ook het woord 'seks' wordt dan al een aantal keer benoemd. Vanaf 1995 wordt, wanneer het over seksualiteit gaat in de vrouwentijdschriften, bijna altijd van 'seks' gesproken. Het gaat dan zowel om het daadwerkelijk geslachtsverkeer als andere seksuele handelingen. Binnen de noemer 'andere seksuele handelingen' valt gedurende jaren steeds meer, er gaat steeds meer bij seks horen en daardoor verandert het idee van wat seks precies is. In de jaren tachtig wordt langzaam aan alles opengebroken op het gebied van seksualiteit, steeds meer kan besproken worden. SM en porno wordt in de 21ste eeuw bijvoorbeeld besproken als iets dat bij seksualiteit hoort. Vroeger rustten op dit soort aspecten van seksualiteit een groot taboe en was het, in ieder geval naar de buitenwereld toe, niet zichtbaar. Hoewel dit soort 'andere seksualiteiten' in de Nederlandse maatschappij nog steeds niet als 'normaal' worden beschouwd, weet wel bijna iedereen dat het bestaat en wordt het in de vrouwentijdschriften besproken onder de noemer seks.

Naast dat er steeds meer onder seksualiteit valt in de vrouwentijdschriften, is te zien dat er bepaalde trends ontstaan op het gebied van seksualiteit. Zo kwam in de jaren tachtig het bespreken van masturbatie op, wat in de 21ste eeuw weer verdwijnt. Half jaren tachtig en begin jaren negentig is in de tijdschriften een aantal keer het condoom

besproken maar na 1995 is over dit anticonceptiemiddel niks meer te lezen. En vanaf 2005 wordt besproken dat seks-om-seks ook goed kan zijn, als je uiteindelijk maar bij iemand belandt van wie je houdt. Binnen het bespreken van seksualiteit in de vrouwentijdschriften bestaan trends die komen en gaan en deze trends zijn weer te linken aan maatschappelijke ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving. De begrippen seks en seksualiteit verruimen heel erg waaruit blijkt dat de vrouwentijdschriften meegingen met het gewijzigde seksuele moraal in Nederland, hoewel hier een verschil in is tussen *Viva & Flair* en *Margriet & Libelle*. Dit verschil wordt in de volgende twee alinea's besproken.

In *Viva* en *Flair* is seksualiteit een onderwerp dat veel voorkomt. Zij leggen vooral de nadruk op het fysieke aspect van seksualiteit waarbij zij benadrukken dat seks iets is waarvan je moet genieten. Allerlei onderwerpen kunnen besproken worden op het gebied van seksualiteit, zoals homoseksualiteit, seksualiteit met losse bedpartners, wanneer is seks goede seks, enzovoorts. In de onderzoeksperiode blijft ook in deze vrouwentijdschriften terugkomen dat liefde een belangrijke voorwaarde is voor goede seks. Er wordt op aangedrongen dat vrouwen vooral moeten doen wat zij zelf plezierig vinden, zolang zij op seksueel vlak dingen doen waar zij van genieten, dan moeten zij dat zeker doen. Hieruit blijkt dat deze vrouwentijdschriften meegingen met de gewijzigde seksuele moraal in Nederland waarbij op een meer open manier over seksualiteit kon worden gepraat en seks niet meer per se plaats hoefde te vinden binnen het huwelijk. Onderzoek heeft aangetoond dat er door de emancipatie op gebied van seksualiteit, er in de 20ste en 21ste eeuw een proces van seksualisering heeft plaatsgevonden in de Nederlandse maatschappij (Nikken, 2008). Dit is terug te zien in de vrouwentijdschriften, die steeds meer ingaan op seksualiteit. Uit de twee dominante discoursen en de strategieën die onder deze discoursen vallen, blijkt dat de interesse op het gebied van seksualiteit toeneemt in *Viva* en *Flair*. Zoals Wouters (2008) benoemde kwam er in de Nederlandse maatschappij steeds meer openheid en bredere acceptatie over seksualiteit en dit is terug te zien in de vrouwentijdschriften. Hierdoor is een proces van seksualisering te zien in de vrouwentijdschriften Dit is juist heel positief omdat vrouwen mee mogen praten over seksualiteit. Vrouwen mogen genieten van seks en er plezier aan beleven. Deze seksualisering is dus juist een positieve ontwikkeling voor de Nederlandse maatschappij.

Libelle en *Margriet* zijn terughoudender over het onderwerp seksualiteit. Aan het eind van de jaren zestig komt bespreken van seksualiteit op in deze vrouwentijdschriften. De twee vrouwentijdschriften gaan wel mee met de veranderingen in de maatschappij op seksueel gebied maar heel geleidelijk. Seksualiteit wordt dan vooral besproken rondom de vraag: wanneer mag men aan seks doen, wanneer is het toegestaan? In de jaren zeventig zijn opvattingen te zien over buitenechtelijk geslachtsverkeer, seksueel contact voor het huwelijk en anticonceptie. Ook is te zien dat er seksuele omgang voor het plezier plaatsvindt maar wel binnen het huwelijk. Wanneer het in deze twee tijdschriften over seksualiteit gaat wordt het altijd gekoppeld aan de liefde en vooral aan het huwelijk. Opvallend is dat rond het midden van de jaren tachtig de onderzochte inhoud van *Libelle* als *Margriet* weinig tot geen items meer plaatsen over seksualiteit. Een verklaring hiervoor kan zijn dat beide tijdschriften traditionele vrouwentijdschriften zijn die zich tevens op vrouwen richten uit een ouder leeftijdssegment namelijk vrouwen tot 65 jaar. Misschien zien de redacties van de twee vrouwentijdschriften seks als iets dat meer voor jongeren is dan voor ouderen of denken zij dat vrouwen uit een oudere leeftijdscategorie zich niet meer interesseren in seks en artikelen over seks niet op prijs zouden stellen. Maar misschien zit er een hele andere reden achter. Bij een vervolgonderzoek kan het interessant zijn om te onderzoeken waarom zij het onderwerp seksualiteit niet meer bespreken.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat *Viva* en *Flair* seksualiteit op een andere manier representeren dan *Libelle* en *Margriet*. Bij *Viva* en *Flair* staat het fysieke aspect en genot van seksualiteit op de voorgrond. Ook liefde bij de seks verdwijnt niet uit beeld. In *Libelle* en *Margriet* staat vooral het aspect waarbinnen en wanneer seks mag plaatsvinden op de voorgrond. In jaren tachtig verdwijnt in deze tijdschriften seksualiteit naar de achtergrond en wordt op een gegeven moment (bijna) helemaal niet meer besproken.

5.2 Bijdrage aan het wetenschappelijk en maatschappelijk debat

Dit onderzoek voegt kennis toe aan de wetenschappelijke literatuur over de ontwikkelingen in Nederland op het gebied van seksualiteit in media vanaf de seksuele revolutie. Er is nog niet veel onderzoek gedaan naar hoe de representatie van seksualiteit zich ontwikkeld heeft in media vanaf de seksuele revolutie, terwijl media belangrijke spelers zijn in het uitdragen van dominante ideologieën en heersende

gedachten van de maatschappij (Hall et al., 2013). Daarnaast wordt een onderwerp geconstrueerd in een bepaalde tijd en plaats door de manier waarop men erover praat (Foucault, 1984). Door dit onderzoek zijn we te weten gekomen op wat voor manier het onderwerp seksualiteit werd geconstrueerd in de periode van 1965 tot 2015 in Nederlandse vrouwen tijdschriften en hoe dit is veranderd in deze periode.

Tevens draagt dit onderzoek bij aan de wetenschappelijke en maatschappelijke discussie over het seksualiseringsdebat in Nederland. In dit debat gaat het veelal over de mogelijke effecten van seksualisering. Echter wordt er nauwelijks gekeken naar de daadwerkelijke inhoud wanneer het gaat over seksualiteit in de media. Dit onderzoek heeft zich daar juist op gericht en geeft inzicht in de manier waarop vrouwen tijdschriften seksualiteit representeren en hoe dit door vijftig jaar heen veranderd is. Maatschappelijk is te zien dat seksualiteit in vrouwen tijdschriften wordt omschreven als een onderdeel van het leven, het hoort erbij. Het is belangrijk dat de seks fijn is en dit kan men vooral bereiken als er intimiteit aanwezig is bij de seks. Volgens eerder onderzoek bleek al dat een groot deel van de Nederlandse jongeren liefde, trouw en intimiteit een belangrijke voorwaarde vindt voor goede seks (Krul, 2008; Duits & Van Zoonen, 2008), uit de vrouwen tijdschriften blijkt dit tevens zo te zijn, in de gehele onderzoeksperiode.

Wat opvalt is dat er in de vrouwen tijdschriften een stilte heerst over het seksualiseringsdebat. Bijna altijd wanneer het over seksualiteit gaat in de vrouwen tijdschriften wordt dit onderwerp positief benaderd. De negativiteit van het seksualiseringsdebat is in de vrouwen tijdschriften niet terug te vinden. Niks in de vrouwen tijdschriften geeft aanleiding tot zorg. Over de vijftig onderzoeksjaren zien we vooral dat seks leuker is geworden. Seks wordt omschreven als lekker, leuk en iets waar je plezier aan kunt beleven. Het draait altijd om wederzijdse instemming met elkaar, als je beiden zin hebt om naar een parenclub te gaan, dan moet je dat doen. Ook wordt juist informatie gegeven over hoe je de nadelige gevolgen van seks kunt voorkomen, door bijvoorbeeld informatie te geven over anticonceptie. Deze onderzoeksresultaten dragen bij aan het maatschappelijk debat omdat het laat zien wat er daadwerkelijk te lezen is over seksualiteit in de media, in dit geval vrouwen tijdschriften. Het laat zien dat de grensoverschrijdende beelden van seks, waarover wordt gesproken in het seksualiseringsdebat, in vrouwen tijdschriften niet voorkomen.

5.3 Beperkingen en suggesties

Dit onderzoek betreft een kwalitatieve inhoudsanalyse over een periode van vijftig jaar, waarin vijftig tijdschriften zijn geanalyseerd. Een beperking van dit onderzoek is dat niet alle tijdschriftnummers aanwezig waren, waardoor er niet aan de in eerste instantie gemaakte samengestelde selectie kon worden vastgehouden. Hierdoor heb ik meer *Viva's* (18 tijdschriften) en *Margriet's* (15 tijdschriften) kunnen analyseren dan *Libelle's* (13 tijdschriften) en *Flair's* (9 tijdschriften). Het zwaartepunt van het onderzoek ligt daardoor vooral op *Viva*, waarvan de meeste tijdschriften zijn geanalyseerd en die tevens het meest schreef over seksualiteit. Daarnaast bestond *Flair* al vanaf 1980 maar het eerste nummer dat hiervan beschikbaar was kwam uit 1987, waardoor we niet weten op wat voor manier *Flair* in haar beginjaren het onderwerp seksualiteit representeerde. Voor het onderzoek zou het beter zijn geweest als er aan de in eerste instantie samenstelde selectie kon worden gehouden en er van alle tijdschriften evenveel nummers waren geanalyseerd.

Daarnaast is de onderzoeker zelf het onderzoeksinstrument waardoor het onderzoek voor een gedeelte een interpretatie is (Silverman, 2009). Dit betekent dat de waarnemingen in het onderzoek afhankelijk zijn van het perspectief van de onderzoeker. Een andere onderzoeker zou bepaalde aspecten anders geïnterpreteerd kunnen hebben. Om het onderzoek zo betrouwbaar, valide en geloofwaardig mogelijk te houden is de werkwijze nauwkeuring omschreven in het methode hoofdstuk. Daarnaast zijn daarnaast alle resultaten gestructureerd beschreven en is er bewijs geleverd door citaten uit de vrouwentijdschriften te vertonen.

Voor een vervolgonderzoek zou het ten eerste interessant zijn om te onderzoeken waarom *Libelle* en *Margriet* het onderwerp seksualiteit niet meer bespreken. Daarnaast zou een vervolgonderzoek uitgevoerd kunnen worden naar andere tijdschriften. Bijvoorbeeld tijdschriften die gericht zijn op mannen of op zowel mannen als vrouwen. Of juist naar vrouwentijdschriften die zich op een andere doelgroep richten. Het is interessant om te kijken of zij seksualiteit op een andere manier representeren of dat het overeenkomt met de tijdschriften uit dit onderzoek.

Literatuurlijst

- Aerts, R. (1996). Het tijdschrift als culturele factor en als historische bron. *Groniek*, (135).
- Antaki, C., Billig, M., Edwards, D., & Potter, J. (2003). Discourse Analysis Means Doing Analysis: A critique of six analytic shortcomings. *Discourse Analysis Online*, 1(1). Retrieved from <http://extra.shu.ac.uk/daol/articles/v1/n1/a1/antaki2002002-paper.html>
- Atria.nl. (2015). Atria, kennisinstituut voor emancipatie en vrouwengeschiedenis. Retrieved from <http://www.atria.nl/atria/nl>
- Bakker, P., & Scholten, O. (2011). *Communicatiekaart van Nederland: overzicht van media en communicatie*. Amsterdam: Kluwer.
- Bender, J. (2003). Seksualiteit, chronische ziektes en lichamelijke beperkingen: kan seksualiteit gerevalideerd worden. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 27(4), 169-177.
- Beunders, H.J.G. (2002). *Publieke tranen: de drijfveren van de emotiecultuur*. Amsterdam: Uitgeverij Contact. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1765/16308>
- Bielay, G., & Herold, E. S. (1995). Popular magazines as a source of sexual information for university women. *Canadian Journal of Human Sexuality*, 4(4), 247-261.
- Boeije, H. (2010). *Analysis in qualitative research*. Londen: Sage.
- Blom, J. C. H. (1993). Een harmonisch gezin en individuele ontplooiing. Enkele beschouwingen over veranderende opvattingen over de vrouw in Nederland sinds de jaren dertig. *BMGN-Low Countries Historical Review*, 108(1), 28-50. doi: <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.3606>
- Brown, J. D. (2002). Mass media influences on sexuality. *Journal of Sex Research*, 39(1), 42-45. doi: 10.1080/00224490209552118
- Claes, T. (2013). Seksualisering, cultuur en agency. *Ethiek en Maatschappij*, 15(3-4), 87-121.
- De Bruin, J. (1999). Plezierseks, machopraat en romantiek. Voorstellingen van seksualiteit in jongerenbladen. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 2(4), 55- 64.
- De Creane, V., Zebracki, M., & Vermeiren, K. (2013). Seksualiteit in de 21ste eeuw. *Agora*, 1, 4-7. Retrieved from <http://www.agora-magazine.nl/wp-content/uploads/2013/02/2013-1-Seksualiteit-in-de-21ste-eeuw.pdf>
- Deprez, A. (2008). *Internationale conflictberichtgeving in de Vlaamse geschreven pers: een*

- longitudinale framing-en representatieanalyse van de Eerste en Tweede Intifada* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://biblio.ugent.be/publication/467724/file/1881901>
- Dibi, T. (2016, mei 12). Tofik Dibi: niet-moslims moeten hun waffel houden over LHBT-emanicipatie. *Volkskrant*.
- Duncan, M. C., & Sayaovong, A. (1990). Photographic images and gender. *Sports Illustrated for Kids. Play and Culture*, 3, 91-116.
- Durham, M. G. (1998). Dilemmas of desire representations of adolescent sexuality in two teen magazines. *Youth & Society*, 29(3), 369-389.
- Duits, L., & Van Zoonen, L. (2008). Veertig dagen zonder seksualiseringsdebat. *Socialisme en Democratie*, 65(6), 21-28.
- Emancipatie Nota. (2008 – 2011). Emancipatie Nota – teksten. Retrieved from [http://www.emancipatie.nl/home/Focus/E-nota 2008-2011 /Teksten/](http://www.emancipatie.nl/home/Focus/E-nota%202008-2011/_Teksten/)
- Foucault, M. (1984). "The History of Sexuality" in *Foucault Reader*, Paul Rabinov, ed. New York: Pantheon Books.
- Gauntlett, D. (2008). *Media, gender and identity: An introduction*. New York: Routledge.
- Gilbert, N. (2008). *Researching social life*. Londen: Sage.
- G+J Media. (2016). Merkwaarden Glamour. Retrieved from: <http://www.genj.nl/glamour#merkwaarden>
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. Londen: Sage.
- Hekma, G. (1994). De klemmen van de lust: De ontwikkeling van het plezier sinds de seksuele revolutie. *Etnofoor*, (2), 5-23.
- Hekma, G. (2009). Puritanisme of pornoficatie: Hoe geseksualiseerd is Nederland echt? *Waterstof: Krant van Waterland*, 43.
- Hülsken, M. (2005). Fascinerend en veelzijdig: het vrouwentijdschrift als bron. Retrieved from <http://www.vrouwentijdschriften.nl/pdf/artikelmarloes.pdf>
- Hülsken, M. (2010). *Kiezen voor Kinderen? Vrouwentijdschriften en hun lezeressen over het Katholieke Huwelijksleven, 1950- 1975*. Hilversum: Verloren.
- Joshi, S. P., Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2011). Scripts of sexual desire and danger in US and Dutch teen girl magazines: A cross-national content analysis. *Sex Roles*, 64(7-8), 463-474. doi: 10.1007/s11199-011-9941-4
- Kehily, M. J. (1999). More sugar? Teenage magazines, gender displays and

- sexual learning. *European journal of cultural studies*, 2(1), 65-89.
- Koninklijke bibliotheek Nederland. (2016). Libelle. Retrieved from <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/kunst-en-cultuur/libelle>
- Koninklijke bibliotheek Nederland. (2016). Margriet. Retrieved from <https://www.kb.nl/themas/geschiedenis-en-cultuur/kunst-en-cultuur/margriet-weekblad-voor-vrouwen-en-meisjes>
- Koninklijke bibliotheek Nederland. (2016). Viva. Retrieved from <https://www.kb.nl/themas/tijdschriften/viva>
- Krijnen, T., & Van Bauwel, S. (2015). *Gender and Media: Representing, Producing, Consuming*. New York: Routledge.
- Krul, R. (2008, Januari 8). Zoenen mag, maar strelen is taboe. *NRC Handelsblad*. Retrieved from <http://www.nrc.nl/handelsblad/>
- Machin, D., & Mayr, A. (2012). *How to do critical discourse analysis. A multimodal introduction*. London: Sage.
- Mahrt, M. (2012). The attractiveness of magazines as “open” and “closed” texts: Values of women's magazines and their readers. *Mass Communication and Society*, 15(6), 852-874. doi: 10.1080/15205436.2011.635259
- Mediamonitor. (2014). Tijdschriften in 2014. Retrieved from <http://www.mediamonitor.nl/mediamarkten/tijdschriften/tijdschriften-in-2014/#>
- Meijer, I. C. (1996). *Het persoonlijke wordt politiek: feministische bewustwording in Nederland, 1965-1980*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Ménard, A. D., & Kleinplatz, P. J. (2008). Twenty-one moves guaranteed to make his thighs go up in flames: Depictions of “great sex” in popular magazines. *Sexuality & Culture*, 12(1), 1-20. doi: 10.1007/s12119-007-9013-7
- Nikken, P. (2009). Seksualisering en de jeugd van tegenwoordig: de media als zondebok. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 33, 84-96.
- Raes, K. (1999). Seksuele bevrijding is ook een ethisch project. Over de instrumentalisering van de erotiek. In S. Haakma, *Minnen met de zinnen: opvattingen over erotiek in verschillende culturen*. 9901(pp. 1 -139). Utrecht: Prestige.
- Righart, H. (1995). *De eindeloze jaren zestig. Geschiedenis van een generatieconflict*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

- Rubin, G. (1984). Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality. *PM Nardi and BE Schneider. Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies*, 100-133.
- Sanoma. (2016). Print, merkenoverzicht. Retrieved from <http://www.sanoma.nl/merken/print/>
- Silverman, D. (2011). Credible qualitative research. In *Interpreting qualitative data. A guide to the principles of qualitative research* (4th edition). London: Sage.
- Taylor, L. D. (2005). All for him: Articles about sex in American lad magazines. *Sex Roles*, 52(3-4), 153-163. doi: 10.1007/s11199-005-1291-7
- Tonkiss, F. (1998). Analysing discourse. In C. Seale (Ed.), *Researching society and culture* (pp. 245-260). London: Sage.
- Uwwet. (2009). Burgerlijk wetboek - boek 1 - personenrecht en familierecht. Retrieved from <http://www.uwwet.nl/wetten-en-regelingen/privaatrecht/burgerlijk-wetboek-1/rechtspraak/151-huwelijk-duurzaam-ontwricht.htm>
- Van den Berg, H. (2004). Discoursanalyse in de praktijk. De discursieve constructie van sociale categorieën. *Kwalon*, 9(3), 27-34. Retrieved from <http://www.boomlemmatijdschriften.nl>
- Van der Mooren, A. (2001). *Wat een meisje weten moet. Een studie naar Yes en haar lezeressen*. Amsterdam: Rozenberg publishers.
- Van Dale. (2016). Betekenis 'seksualiteit'. Retrieved from <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=seksualiteit&lang=nn#.VqC4XcsSrb4>
- Vegt, R., & Luijpen, S. (2010). Overzicht Vrouwentijdschriften 1934-2010. *Persmuseum*. Retrieved from: <http://www.vrouwentijdschriften.nl/pdf/vegt2010.pdf>
- Ward, L. M. (2003). Understanding the role of entertainment media in the sexual socialization of American youth: A review of empirical research. *Developmental Review*, 23(3), 347-388. doi:10.1016/S0273-2297(03)00013-3
- Ward, L. M., Vandenbosch, L., & Eggermont, S. (2015). The impact of men's magazines on adolescent boys' objectification and courtship beliefs. *Journal of adolescence*, 39, 49-58. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2014.12.004>
- Weber, J. D., & Carini, R. M. (2012). Where are the female athletes in Sports Illustrated? A content analysis of covers (2000-2011). *International Review for the Sociology of Sport*, 48(2), 196- 203. doi: 10.1177/1012690211434230
- Wetherell, M., Taylor, S., & Yates, S. J. (2001a). *Discourse theory and practice: A reader*. Londen: Sage.

- Wetherell, M. T. S. & Yates, S.J. (2001b.) *Discourse as Data*. A Guide for Analysis.
Londen: Sage.
- Wouters, C. (1995). De lustbalans van liefde en seks. Ontwikkelingen sinds de seksuele
revolutie. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 22(2), 368-402.
- Wouters, C. (2008). Seksualisering is emancipatie van seksualiteit. *Waterstofkrant-krant
van Waterland*, 30, 1-10. Retrieved from
<http://www.waterlandstichting.nl/?p=artikelen&s=bekijken&id=1352>
- Wouters, C. (2009). Is het seksualiseringsproces van richting veranderd? *Tijdschrift voor
Seksuologie*, 33(2), 65-75.

Bijlage 1. Geanalyseerde tijdschriftnummers

Periode	Decennium	<i>Libelle</i>	<i>Margriet</i>	<i>Viva</i>	<i>Flair</i>
1.	1965 – 1974	4 tijdschriften	4 tijdschriften	2 tijdschriften	0 tijdschriften
2.	1975 – 1984	3 tijdschriften	3 tijdschriften	4 tijdschriften	0 tijdschriften
3.	1985 – 1994	3 tijdschriften	2 tijdschriften	5 tijdschriften	2 tijdschriften
4.	1995 – 2004	2 tijdschriften	3 tijdschriften	4 tijdschriften	3 tijdschriften
5.	2005 – 2015	1 tijdschriften	3 tijdschriften	3 tijdschriften	4 tijdschriften
Totaal:		13	15	18	9

Decennium 1

1.	1965	Januari	Libelle (nr. 02)
2.	1966	Februari	Margriet (nr. 06)
3.	1967	Maart	Libelle (nr. 11)
4.	1968	April	Libelle (nr. 14)
5.	1969	Mei	Margriet (nr. 18)
6.	1970	Juni	Margriet (nr. 23)
7.	1971	Juli	Libelle (nr. 28)
8.	1972	Augustus	Margriet (nr. 32)
9.	1973	September	Viva (nr. 37)
10.	1974	Oktober	Viva (nr. 41)

Decennium 2

11.	1975	November	Libelle (nr. 44)
12.	1976	December	Margriet (nr. 48)
13.	1977	Januari	Viva (nr. 02)
14.	1978	Februari	Libelle (nr. 07)
15.	1979	Maart	Margriet (nr. 10)
16.	1980	April	Viva (nr. 17)
17.	1981	Mei	Libelle (nr. 19)
18.	1982	Juni	Viva (nr. 22)
19.	1983	Juli	Margriet (nr. 27)
20.	1984	Augustus	Viva (nr. 32)

Decennium 3

21.	1985	September	Libelle (nr. 36)
22.	1986	Oktober	Viva (nr. 41)
23.	1987	Juni	Flair (nr. 25)
24.	1987	Juni	Flair (nr. 26)
25.	1988	December	Margriet (nr. 42)
26.	1988	Maart	Viva (nr. 13)
27.	1989	Januari	Libelle (nr. 03)

28.	1990	Februari	Viva (nr. 07)
29.	1991	Maart	Margriet (nr. 11)
30.	1992	Januari	Viva (nr. 5)
31.	1993	Oktober	Libelle (nr. 42)
32.	1994	Juni	Viva (nr. 23)

Decennium 4

33.	1995	Juli	Margriet (nr. 27)
34.	1996	Januari	Flair (nr. 2)
35.	1996	Oktober	Flair (nr. 44)
36.	1997	Januari	Viva (nr. 3)
37.	1998	Oktober	Flair (nr. 43)
38.	1999	November	Margriet (nr. 46)
39.	2000	April	Libelle (nr. 16)
40.	2000	Oktober	Viva (nr. 41)
41.	2001	Januari	Margriet (nr. 03)
42.	2002	Februari	Libelle (nr. 09)
43.	2003	Juli	Viva (nr. 30)
44.	2004	Oktober	Viva (nr. 41)

Decennium 5

45.	2005	Juli	Margriet (nr. 28)
46.	2006	September	Flair (nr. 39)
47.	2007	April	Libelle (nr. 16)
48.	2007	December	Flair (nr. 52)
49.	2008	Oktober	Viva (nr. 41)
50.	2009	December	Margriet (nr. 51)
51.	2010	Oktober	Flair (nr. 40)
52.	2011	Mei	Flair (nr. 20)
53.	2012	Mei	Margriet (nr. 22)
54.	2013	Juli	Viva (nr. 30)
55.	2014	Juni	Viva (nr. 24)

Bijlage 2. Titels geanalyseerde artikelen

- 1. Libelle (nr. 02) Januari 1965**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 2. Margriet (nr. 06) Februari 1966**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 3. Libelle (nr. 11) Maart 1967**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 4. Libelle (nr. 14) April 1968**
 - Onnatuurlijk?
 - Libelle Cocktail – over meegaan met de tijd
 - Geen hoge pet
- 5. Margriet (nr. 18) Mei 1969**
 - Hormonenkwestie?
 - De erfgenaam en de drie dames
 - Zoeklichtje – Samen met vakantie
- 6. Margriet (nr. 23) Juni 1970**
 - In Londen komt de pil uit de kraan
 - Vlammen in de nacht
 - Zoeklichtje – herinnering aan toen
 - Margriet weet raad – verloofd.. maar niet samen op vakantie?
- 7. Libelle (nr. 28) Juli 1971**
 - Komt sleur elk huwelijk verleppen?
- 8. Margriet (nr. 32) Augustus 1972**
 - Met de dokter op pad – Voor uw huisarts hoeft U zich niet te schamen
- 9. Viva (nr. 37) September 1973**
 - Het sexuele bolwerk
 - Jane Seymour, een nieuwe vlam van James Bond
 - Barbara
 - Help! (Angst, Getrouwde mannen en Babysit)
- 10. Viva (nr. 41) Oktober 1974**
 - De Aktrice die zich vergist
 - Trouw maar, dat gaat het wel over... of niet.

- De vrouw tikt, maar de man beschikt
 - Help! (Uitgerekt, Konijn)
- 11. Libelle (nr. 44) November 1975**
 - Julie van Son (Kan ik me dan maar beter laten steriliseren?)
 - Dit huwelijk heeft nog een kans
 - 12. Margriet (nr. 48) December 1976**
 - Margriet weet raad (Mijn man houdt van twee vrouwen, Seks)
 - 'Mijn papa en mama vrijen niet, want ze willen geen baby's meer'
 - 13. Viva (nr. 02) Januari 1977**
 - Zeg nou zelf
 - Als een moeder van vrouwen houdt
 - Help! (menstruatie heviger door m.a. pil?)
 - Lieve Willem
 - 14. Libelle (nr. 07) Februari 1978**
 - Julie van Son (Kan ik daardoor in verwachting raken?)
 - Opwindend idee: een man proberen
 - 15. Margriet (nr. 10) Maart 1979**
 - Even bijpraten – waarom weten wij eigenlijk niet alles over de pil?
 - 16. Viva (nr. 17) April 1980**
 - Zeg nou zelf – en zo hoort het ook!
 - Mick Jagger
 - Tussen hemel en aarde – werkt liefdesyoga bevrijdend voor de vrouw?
 - Mijn journaal – sterilisatie: waarom zo lang gezweven?
 - Help! (Hoe belangrijk is een erectie door een vrouw?)
 - 17. Libelle (nr. 19) Mei 1981**
 - Vijftien vragen
 - 18. Viva (nr. 22) Juni 1982**
 - Die fanatieke sexhulp...
 - Help! (Lesbisch en verliefd op 'n man, We willen graag een kind)
 - Film: The prostitute
 - 19. Margriet (nr. 27) Juli 1983**
 - Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
 - 20. Viva (nr. 32) Augustus 1984**

- Pak je pen (Zo verliefd)
 - Help (Ik ga kapot aan zijn besluiteloosheid, Geen seks meer als hij blijft roken?)
 - Is vrijen het beste woord?
- 21. Libelle (nr. 36) September 1985**
- Mijn tienerdochter
 - Vijftien vragen
- 22. Viva (nr. 41) Oktober 1986**
- Help! (vrij ik zo veilig genoeg?, Is mijn huwelijk nu al mislukt?)
 - De grote sprong met Jack
 - Acht van de tien vrouwen masturberen
 - Sex en meer Russische alledaagsheid
- 23. Flair (nr. 25) Juni 1987**
- Uit het dagboek van...
 - Vriendendienst (Ik denk dat mijn man homofiel is, Mijn vriend krijg wel een erectie maar geen zaadlozing)
- 24. Flair (nr. 26) Juni 1987**
- Een jaar aids-telefoon
 - Met een condoom vrij je veilig
 - De sexuele fantasieën van mannen
 - Vriendendienst (Kan hij echt niet meer na twee orgasmen?)
- 25. Margriet (nr. 42) December 1988**
- Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 26. Viva (nr. 13) Maart 1988**
- Als je baarmoeder op hol slat
 - Help! (moet ik als vrouw een condoom bij me hebben?)
 - Soms hebben we heel gewaagde sexuele fantasieën
 - Nu is het moment daar
- 27. Libelle (nr. 03) Januari 1989**
- Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 28. Viva (nr. 07) Februari 1990**
- Anna 'from Holland' en Prince
 - Sexscenes breed uitgemeten
 - Zwanger na 'ongelukje' met de pil
 - Driekwart van de pilgebruiksters is weleens vergeetachtig
 - Help! (Wat betekenen zijn fantasieën?)

- Vervloekte kussen
- Brieven (Medische Mini Encyclopedie 2)
- 29. Margriet (nr. 11) Maart 1991**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 30. Viva (nr. 5) Januari 1992**
 - Vrijen met z'n drieën
- 31. Libelle (nr. 42) Oktober 1993**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 32. Viva (nr. 23) Juni 1994**
 - Partner hoppen
 - Sex is lekker en leuk
 - Sex in een vingerknip
 - Help! (Moet ik met hem trouwen?, Is er iets te doen aan die hoofdpijn na het vrijen?)
 - De springer
 - Zin! Lydia Rood over erotiek
- 33. Margriet (nr. 27) Juli 1995**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 34. Flair (nr. 2) Januari 1996**
 - Vrouwen onder elkaar... Goede seks
- 35. Flair (nr. 44) Oktober 1996**
 - Dilemma (Help, ik haat seks!)
 - Een lezeres vertelt: Micheline ontdekte na zeven jaar huwelijk dat ze lesbisch is
- 36. Viva (nr. 3) Januari 1997**
 - Bette Midler
 - Any Body
 - Help (Ben ik te jong voor sterilisatie?, Wat betekenen die woorden?)
 - Als hij tien jaar jonger is dan jij
- 37. Flair (nr. 43) Oktober 1998**
 - Goede seks verhoogd kans op zwangerschap!
 - Hoe ver ga je voor hem?
 - Dilemma (Ik ben verliefd op onze gezamenlijke vriend)
 - Manon

- Vrouwen over hun passionele liefde
- 38. Margriet (nr. 46) November 1999**
 - Onder vier ogen (Mijn man vindt dat ik hem zijn verliefdheid moet gunnen
 - Wie ben ik | Seksualiteit
- 39. Libelle (nr. 16) April 2000**
 - Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 40. Viva (nr. 41) Oktober 2000**
 - Hoe belangrijk is sex voor jou?
 - Any Body
- 41. Margriet (nr. 03) Januari 2001**
 - Ik kan er niet mee stoppen
 - Onder vier ogen (Man of vriend?)
- 42. Libelle (nr. 09) Februari 2002**
 - Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 43. Viva (nr. 30) Juli 2003**
 - Alle singles aan de man?
 - Any Body
 - Sex met een handicap
- 44. Viva (nr. 41) Oktober 2004**
 - Inbox (Ook geen zin in sex)
 - Waarom dumpst hij je? En waarom op die manier?
 - Any Body
 - Floor Faber
 - Man in bed
- 45. Margriet (nr. 28) Juli 2005**
 - Die vertrouwelijke momenten...
 - Zijn verhaal
- 46. Flair (nr. 39) September 2006**
 - Mieke van Maerle
 - Ik ook van jou
 - Mijn seksleven geef ik een...
 - Mijn lijf

- 47. Libelle (nr. 16) April 2007**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 48. Flair (nr. 52) December 2007**
- Mijn seksleven geef ik een...
- 32 vragen aan pornostar Lisa
- 49. Viva (nr. 41) Oktober 2008**
- He haantje, even scharrelen?
- Any Body
- Man over vrouw
- Floor Faber
- Hanna hier
- Man in bed
- 50. Margriet (nr. 51) December 2009**
- Vreemdgaan met je partner
- 51. Flair (nr. 40) Oktober 2010**
- Ik hou niet van hem, wel van zijn geld
- Bastiaan
- Zij & Hij
- Haar geheim
- Mijn seksleven geef ik een..
- Mieke van Maerle
- 52. Flair (nr. 20) Mei 2011**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 53. Margriet (nr. 22) Mei 2012**
Geen artikelen over seksualiteit aanwezig
- 54. Viva (nr. 30) Juli 2013**
- Heet, heter, heetst
- 55. Viva (nr. 24) Juni 2014**
- Verborgten gebreken (sexverslaafd)
- Bedgast
- Schaamhaar
- Confession (Ze is een hoer)